R A D

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI

Z A G R E B

1 9 4 8

Akademik PETAR SKOK

LEKSIKOLOGIJSKE STUDIJE

UVOD

U ovim studijama proučavam pet lingvističkih problema, kojima se bavim već dulje vremena:

a) Ispitujem etimologije riječi, koje znatnije variraju u srp.-hrv. jeziku, i to tri domaće: *oseka*, *osim* i *podrijetlo*, i jednu romansku tuđicu: *mrganj* ili *mrginj*. Hoću da ukažem: 1) na to što bi trebalo učiniti da se dođe do pouzdanog tumačenja ovakovih varijacija i 2) zbog kojih razloga dolazi do njih.

b) Donosim nov etimologijski materijal za proučavanje pitanja kako se izgovarao ѣ (jat) u najstarijem južnoslavenskom. To je nastavak mojih ranijih studija po ovom pitanju.

c) Ispitujem upotrebu turskoga sufiksa *-li* u epitetima naših narodnih pjesama. Ovime nastavljam svoje studije koje sam objavio u praškom slavističkom časopisu *Slavia* XV. 166, 336, 481.

d) Proučavam jedno od pitanja koje se odnosi na slavenski elemenat u dakorumunjskom jeziku. Kod ovoga ispitivanja, kao i kod tačaka *a)* i *b)*, hoću da ukažem na to, od kolike je važnosti za proučavanje leksikona južnoslavenskih jezika poznavanje golemog slavenskog elementa u rumunjskom jeziku. Ovu je važnost dobro uočio već Miklošić, ali ga od slavista malo tko slijedio u ovom pravcu. Rumunjski lingvisti, osim iznimaka,* ne poklanjaju osobitu važnost ovom pitanju zbog toga, što su više zaokupljeni ispitivanjem svoga latinskoga elementa, koji im više leži na srcu.

e) Proučavam na osnovu slavenske toponomastike južne Arbanije jedno od dosada neobjašnjenih pitanja iz oblasti povijesti nekadašnjih epirskih Slavena.

Materijal, koliko se tiče srp. hrv. jezika, crpim u velikoj mjeri iz našega *ARj.*, koliko je dosada objavljen. On predstavlja danas najbogatije vrelo za naše etimologijske studije. Željeti je da se što prije dovrši.

*

* Te iznimke jesu: Ilie Bărbulescu, sada umirovljeni profesor universiteta u Jašu, Alexandre Rosetti, profesor universiteta u Bukureštu, Emil Petrovici, profesor universiteta u Cluju i dr.

Kratice koje upotrebljavam jesu ove:

a) Časopisi, djela i rječnici:

AfslP = Jagićev Archiv für slavische Philologie. Berlin 1876 i sl.

ARj. I—XII = Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslav. Akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb 1880 i sl.

Bartal = Bartal Antal, Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae. Budapest-Leipzig 1901.

Berneker = Dr. Erich Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch. Bd I (A—L), II (početak M). Heidelberg 1908—1913.

B./I. I—II = Dr. F. Iveković i Dr. Ivan Broz, Rječnik hrvatskoga jezika. Sv. I (A—O), II (P—Ž). Zagreb 1901.

Boranić Pravopis = Dr. D. Boranić, Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika. 9. prerađeno izdanje. Zagreb 1947.

Brückner Słownik = Aleksander Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków 12 s. a.

ČSJKZ = Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. Ljubljana 1919 i sl.

Densusianu = J. A. Candrea & Ov. Densusianu, Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine. Bucureşti 1907—1914.

Gombocz-Melich = Gombocz Zoltán és Melich János, Magyar etymologiai szótár (također sa latinskim naslovom). Budapest 1914 i sl.

JF = Belićev Južnoslovenski Filolog. Beograd 1913 i sl.

Kiparsky = V. Kiparsky, Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen. Helsinki 1934.

Maretić Gram. i stil. = Prof. Dr. T. Maretić, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. 2. poprav. izd. Zagreb 1931.

Mažuranić Prinosi = Vladimir Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-poviestni rječnik. Zagreb 1908—1922.

Miklošič etym. = Franz Miklosich, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien 1886.

Miklošič Lexicon = Fr. Miklosichich, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. Vindobonae 1862—1865.

Mladenov = Prof. Dr. Stefan Mladenov, Etimologičeski i pravopisen rečnik na bъlgarskija knižoven ezik. Sofija 1941.

M. nyelvt. sz. = Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond, Magyar nyelvtörténeti szótár. Sv. I—III. Budapest 1890—1891.

Parčić = Dragutin A. Parčić, Rječnik hrvatsko-talijanski (također talijanski naslov). Zadar 1901.

Pleteršnik I—II = M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar. Sv. I (A—O), II (P—Ž). Ljubljana 1894.

Puşcariu = Dr. Sextil Puşcariu, Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Latainisches Element. Heidelberg 1905.

Puşcariu Dicţ. = Dicţionarul limbii române. Bucureşti 1913 i sl. (Rječnik Rumunjske Akademije nauka).

REW³ = W. Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch. 3. izd. Heidelberg 1930 i sl.

Tiktin = Dr. H. Tiktin, Dicţionar român-german (također sa njemačkim naslovom). Bucureşti 1903 i sl.

Walde-Pokorny I—II. = Alois Walde, Vergleichendes Wörterbuch der indo-germanischen Sprachen, hg. u. bearb. v. Julius Pokorny. Bd. I—II. Berlin 1930—1932.
ZfslP = Vasmerov Zeitschrift für slavische Philologie. Leipzig 1924.
Ostala se upotrebljena literatura citira potpuno u tekstu ili u bilješkama.

b) Kratice za jezike:

ar.	= arapski	pslav.	= panonskoslavenski
arb.	= arbanski (arbanaški, albanski)	per.	= persijski
		r.	= ruski
b.	= bugarski	rum.	= rumunjski
č.	= češki	slav.	= slavenski
dr.	= dakorumunjski	slov.	= slovenački
dslav.	= dačkoslavenski	st. cr. slav.	= starocrkvenoslavenski
f.	= femininum	st. rum.	= starorumunjski
fr.	= francuski	st. v. njem.	= starovisokonjemački
gr.	= grčki	t.	= turski
i.-e.	= indoevropski	ukr.	= ukrajinski (maloruski, rusinski)
j(užno)slav.	= južnoslavenski		
lat.	= latinski	v.	= vijek (poslije navoda godina)
m.	= masculinum		
mađ.	= madžarski (mađarski)	v.	= vidi (pred navodom pisca)
novogr.	= novogrčki		
p.	= poljski	vulg. lat.	= vulgarnolatinski
praslav.	= praslavenski		

c) Znakovi:

».....« (navodnici) = Služe najčešće za isticanje značenja riječi, koja se proučava ili navodi kao primjer.
* (zvjezdica ispred riječi) = Označuje riječ predpostavljenu (iskonstruiranu), koja nije potvrđena ni u tekstovima ni u živom govoru.
> (između dvije riječi ili dva fonema štampana kursivom) = Znači da se je prvi oblik ili fonem (ili prvo značenje) razvio(-lo) u drugi ili da je drugi nastao iz prvoga.
< (između dvije riječi ili dva fonema štampana kursivom) = Znači da je prvi oblik ili fonem izvor drugoga ili da se drugi razvio iz prvoga.

*

Leksički materijal, koji obrađujem u ovim studijama, crpio sam iz tri vrela: a) iz objavljenih štampom. Ova vrela citirana su dijelom gore označenim kraticama, a dijelom potpunim citatima. Jedino za rumunjske i mađarske slavizme ne citiram svaki put vrelo, jer se lako kontroliraju pomoću rječnika, koje sam ukupno citirao; b) iz saopćenja, koja sam dobio od pouzdanih ljudi, domorodaca ili takovih, koji dobro poznaju dotični govor, odakle je riječ. U ovom slučaju naveo sam i ime saopćitelja; c) iz mojih vlastitih bilježaka, što sam ih činio u raznim vremenima i prilikama na putovanjima. U ovom slučaju ne dajem nikakve naznake vrela za srp.-hrv. riječ.

a)

1. OSEKA

Među riječi, kao *podrijetlo* i *osim*, za koje bi, kako ćemo niže vidjeti, trebalo kartografski prikazati po principima lingvističke geografije varijacije po narječjima, ide i jedan naš naziv za morsku pojavu zvanu »recessus maris«, a upotrebljava se u jadranskoj zoni srp.-hrv. jezika. To je *ôsjeka*,[1] kako se danas općenito govori u književnom i saobraćajnom govoru. Za ovaj oblik Maretić ispravno kaže u *Jezičnom savjetniku* str. 80 da je griješkom ušao u Vukov *Rječnik* mjesto *oséka*, kako se govori u Dubrovniku i Cavtatu pored *ôsēk*, kako se govori od Stona sve do Paštrovića. Potvrde daje *ARj.* IX. sv. Vukov je oblik prema tome pseudojekavizam ili, kako Dauzat kaže, fausse regression,[1a] koji nastade na osnovu krive etimologije. Riječ se je naime shvatila kao da je postverbal[2] od glagola *osjeći, osijecati* (v. B.—I. I. 919), što nije, kako ćemo vidjeti. Boranić, *Pravopis*, 9. izd. str. 148 normira ispravno *oseka* za književni jezik, a zabacuje Vukovu *osjeka*.

Što narod stvara krive jekavizme, ni po muke. Ali one mogu da navedu na stramputicu i lingviste velikoga autoriteta, kad kušaju da etimologički protumače riječ. Walde-Pokorny[3] imaju zacijelo krivo kad na osnovu jedine naše, bolje reći, Vukove potvrde *osjeka* pretpostavljaju čak za i-e. doba **sēka*. Nijedan drugi i-e. jezik ne zahtijeva takovu osnovicu za pojavu, koju zovemo »recessus maris«.

---

[1] Ovime dopunjujem i ispravljam svoje mišljenje o oblicima i postanku ove riječi, koje sam dao u knjizi Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu (također pod naslovom Od koga naučiše...), Split 1933, str. 22, 26, 127.

[1a] V. o tom moje Osnove romanske lingvistike, I., str. 161.

[2] U pogledu gramatičke terminologije, koju upotrebljavam u ovoj studiji, tako ovdje postverbal, upućujem na moj Pregled francuske gramatike, I, §§ 254, 332—336, str. 96, 123 i sl.

[3] Walde-Pokorny II, str. 227.

Miklošić[4] je u svome etimologičkom rječniku postavio za praslav. doba *osêka* prema Vuku. Ali ova pretpostavka visi u zraku. Veliki slavista nije mogao da dâ nijedan drugi refleks za nju osim s(erbisch) *osjeka* »ebbe«. Unutar slavenskih jezika riječ je izolirana na srp.-hrv. Pleteršnikova[5] *oseka* je iz srp.-hrv. *ôseka* govori se u Brusju (v. Hraste JF. VI. 182) na Hvaru, oko Šibenika, na Korčuli, na ostrvu Prviću, u Zlarinu, *osek* u Puntu na Krku, *osekaj* na Lastovu. Sa ovim podacima nijesu iscrpljene sve informacije iz svih mjesta jadranske obale, koje bi trebalo dobiti, da bi se mogla ustanoviti area.

Da je *os(i)jeka* krivi jekavizam, to se najbolje vidi iz činjenice što mi nije uspjelo pronaći ikavski oblik *osika,* koji bi se negdje morao govoriti, kad je riječ raširena na ikavskom području po dalmatinskim obalama.

Sa *osek, oseka, osekaj* nijesu iscrpljene varijacije ovoga pomorskog termina na Jadranu. Ja sam još zabilježio 4 oblika. *Odsleka* donosi *ARj.* VIII. 680. Pored toga, ibidem, iz Vukova Rječnika za Boku *ôslēd* m. U Krtolima u Boci čuo sam *ôšljeka.* Ovdje se govori jekavizam prema *ôsleka* u Lepetanima u Boci.

Uvjeren sam, da time nijesam iscrpio sve varijante ovoga jadranskog termina.

Čudno je što veliki slavista Miklošić nije odmah opazio da su *osjeka* i *oseka* iste riječi, kad i onako imaju isto značenje, kako je i sam u svome etimologijskom rječniku zabilježio. Samo je *osjeka* preveo na njemački »ebbe«, a *oseka* na latinski »recessus maris«. Na str. 291 on je ispravno dao etimologiju riječi *oseka,* uzevši da se radi o praslav. osnovi glagolskoj *senk-,* koja se nalazi u svim slavenskim jezicima: st. cr. slav. *sęknǫti* »fluere«, b. *prêsekna* »versiegen«, srp.-hrv. *usékati, uséknuti* »otrti nos« i t. d. Ali je Miklošić ipak na koncu članka dodao: Vergl(eiche) »uporedi« *osêka.* Velikoga je slavistu smetao očevidno *ê* > *je* pored *e* od st. cr. slav. palatalnog nasala *ę,* pa se nije usudio indentificirati *osjeka* i *oseka.* Ali je njegovo neidentificiranje imalo velike posljedice kod komparatista Walde-Pokornoga, koji su, kako smo gore rekli, na osnovu *osjeka* »Ebbe« pretpostavili i-e. prijevojnu varijantu **sēka* sa dugim *e* od i-e. osnove *sek- senk-* »abrinnen, versiegen, sich senken (vom Wasser)«.

Osek i *oseka* su, prema učenju Miklošićevu, postverbali muškoga i ženskoga roda od glagola *osekati osečem,* za koji donosi *ARj.* IX. 190 potvrdu iz Stulića i Vetranića, a za *oséknuti òsēknēm* u značenju »odstupiti (o moru), presahnuti« iz živoga današnjega govora i pisaca.

---

[4] Miklošić etym. 227.
[5] Pleteršnik I, str. 851.

Oseka osekati oseknuti označuju protivnu morsku pojavu onoj koja se izražava sa *plìma plìmati.*[6] Tamo gdje se kaže *osleka*, glagol je *oslekati: More je oslekalo*, veli se u Lepetanima u Boci.

Oblik *osekaj*, koji se govori u Lastovu, samo potvrđuje mišljenje, da je *osek, oseka* postverbal. Ovdje je od glagolske osnove stvorena apstraktna izvedenica pomoću sufiksa *-aj*, varijante od *-jaj*.

Iz svega izlazi, da se *osek, oseka* i *osekaj* imaju smatrati posve pravilnim našim izvedenicama apstraktnoga značenja od glagolske osnove. Nijesu tuđice, kako sam ranije krivo mislio.

Na najveće čuđenje konstatiramo u narodnom govoru Jadrana za ovaj pojam ništa manje nego još četiri do sada poznata naziva koji svi više manje naliče na *oseka:*

1) sa prefiksom *od-: òdsleka;*

2) sa asimilacijom *ds* > *s: osleka;*

2) sa jekaviziranjem ovoga oblika: *ôšljeka* u Krtolama i Boci;

4) sa izmjenom dočetnoga sloga *-ka* u *-d: ôslēd*, kako je Vuk zabilježio za Boku, v. *ARj.* IX. 218. Maretić je kod ovoga posljednjega oblika oprezno i pametno zabilježio: Postanje tamno.

Ovaj posljednji oblik dragocjen je. Žalimo samo što nemamo obavještenja o tome da li se još gdje govori i da li postoje još kakove varijante za nj. On se dade sasvim lijepo protumačiti, ako se uporedi sa mletačkim izrazom *sevente*, koji znači isto. Mletački je izraz supstantivirani latinski pridjev, upravo particip prezenta *sequens* »koji slijedi«[7] Naši Bokelji, veliki pomorci i pjesnici uza to, izgleda, preveli su ovaj mletački naziv. Istina, ispravniji prijevod **slijed* ili **sled* od *sevente* »oseka« nijesam dosada mogao naći, ali se *osled* ne može drukčije protumačiti. Bokelji su uzeli prefiks *o-* od *osek*. Ljudima, kojima je jezični osjećaj bio odgojen u talijansko-mletačkoj pomorskoj terminologiji, *osled* je bila bolja riječ nego *osek*. *Osled* je prema tome ono što u današnjoj lingvistici zovemo calque linguistique. Ali se u njemu osjeća i ono što zovemo unakrštavanje istoznačnih riječi, franc. contamination, upor o tom moje *Osnove romanske lingvistike*, I., str. 161.

Kako je ovdje došlo do unakrštavanja samo u pogledu prefiksa, tako je u *osleka, more je oslekalo*, kako se govori u Lepetanima, došlo *l* u samu riječ *oseka*. U Krtolama je izgledalo prirodnije da se kaže jekavski *ošljeka*, kao *kupjena* za *kupina*.

Lepetansko *osleka* moguće je i drukčije tumačiti. *Slẽka* u Boci isto je što i *plìma*, a ovo je opet postverbal od **sleći se slekne se*, koji nije potvrđen, ali je potvrđen isti glagol sa drugim prefiksom

---

[6] Moj student Vojmil Vigna, rodom iz Korčule, navodi mi iz govora svoga mjesta ove primjere: P l ì m a l o j e. P o d a p l ì m a s a m. »Našao sam mnogo vode na podu.« K u ć a m i j e p o d a p l ì m a l a.

[7] REW³ 7838.

ulèći se ùlēknēm se »sich senken« *B.—I.* II. 639. Sa prefiksom *pri-* dolazi *prisleći prisleknuti* »ustupiti, uzmaći« *ARj.* XII. 134. Ovako Vuk. Ako se u Boci kaže za plimu *slȅka*, onda je prirodno da se za »recessus maris« kaže *òdsleka* ili, sa potpunom asimilacijom, *osleka*. *Sleka* i *osleka* su prema ovom tumačenju potpuno slavenske, čiste i nekontaminirane riječi, od praslav. osnove *lenk-*, koja je i i-e., v. Walde-Pokorny II. 435 s. v. *lenq-* »savijati«.

Stulić imade još *osekliti* u značenju »nasjesti, nasukati« *ARj.* IX. 190. Ali se s pravom može sumnjati u pouzdanost Stulićeva navoda, jer mi dosada nitko nije potvrdio postojanje ovoga glagola na dalmatinskim obalama.

U Dubrovniku je nekada izgledalo prirodnije da se lateralni konsonant *l* premetne u drugi slog. Vetranić i Marin Držić pišu *osekla* za *oseka*, v. *ARj.* IX. 190. I opet nijesmo obaviješteni, da l. ova metateza postoji u današnjim govorima.

Ja sam, polazeći sa gledišta, da Dubrovčani upotrebljavaju za *oseka* izraz uzet bez svake sumnje iz dubrovačkoga romanskoga govora, jer nigdje drugdje nije potvrđen u romanskim govorima u ovom značenju,[8] *rèkesa*, bio sklon mišljenju, da se u *osek(a)* ima tražiti romanska riječ. Kako se u Budvi govori za ovu pojavu *suša*, a to je metaforički izraz, koji veli, da se more suši, kad je oseka, tražio sam u *oseka* romanski postverbal od lat. *assiccare* »osušiti«, nakon što sam uvidio da se oseka samo sa mukom i nategom može izvesti iz lat. *abscessus* »odstupanje«.[9] Ali na žalost ni u jednom romanskom jeziku nije potvrđen postverbal **assica* uopće pa niti u značenju oseka. Zbog toga mislim sada, da moram ovo mišljenje napustiti i prihvatiti Miklošićevo, koje *oseka* tumači iz slavenskih jezičnih sredstava.

Međutim valja ipak istaknuti, da moje prvobitno mišljenje nije bilo posve neispravno. Očigledno je naime, kad se razmotre varijacije ovoga jadranskog naziva, da naša jezična svijest nije bila zadovoljna s njima. To se vidi iz činjenica, da je oseka bila reformirana i zamjenjivana na razne načine, koje smo objasnili. Ove reforme nastale su zbog toga što je praslav. glagol *sękнǫti* bio specijaliziran za brisanje nosa. Ovo značenje nije više odgovaralo oznaci morske pojave, pa je, kao u *poreklo* (v. niže), etimologička svijest, koja je inherentna u jezičnom razvitku, u životu riječi, tražila za ovu riječ druge veze, koje je našla u glagolima: *»slijediti«*,

---

[8] REW[3] 7113a.

[9] U keltskom narječju, koje se govori u Walesu (njem. kymrisch) veli se aches u značenju »marée montante«. Aches dolazi od lat. accessus i odlično odgovara dubrovačkoj rèkesa. Tako se na periferiji latinskoga jezika, u Britaniji i Iliriji, očuvao lat. pomorski izraz accessus — recessus za plimu i oseku. V. v. Wartburg, Französisches etymologisches Wörterbuch, str. 13.

na pobudu mletačkog izraza *sevente*, ili *lęšti*. Ali ni ove reforme nijesu bile dobre, jer imade narječja, koja su napustila *oseka*, kako dokazuje budljanski izraz *suša* od *sušiti*, koji je naziv metaforičan.

Upotrebljavam ovu priliku, da se još jednom vratim na svoje učenje o riječi *plȉma*, koji sam naziv poslije onoga, što sam pisao o našoj pomorskoj terminologiji,[10] još čuo u narodnom govoru u Korčuli, Budvi, Krtolama, Dobroti i Lepetanima.

Trautmann, *Balto-slavisches Wörterbuch*, str. 223 tumači ga kao domaću našu riječ, kao praslav. izvedenicu obrazovanu pomoću sufiksa *-ma* od st. cr. slav. glagola *pluti* »ploviti«. Ovo mišljenje je samo jedna lingvistička konstrukcija, koja se ne može opravdati pouzdanim paralelama iz slav. i drugih i-e. jezika. *Plima* nalazi se samo na Jadranu, u arei, gdje dubrovačko *rekesa* dokazuje, da su naši predi ovdje posuđivali nazive za ovu morsku pojavu iz susjednoga staroga romanskoga govora. Nijedan drugi slavenski jezik ne pozna ovu riječ niti je poznata u drugom kojem značenju koje bi se moglo dovesti u svezu sa našim na Jadranu. Korijen *plū-* od *plima*, koji bi mogao biti prijevoj od i-e. *pleu-plou-* > *pluti*, ne visi doduše u zraku, jer je potvrđen u r. infinitivu *plyt'* i u našem *pliti* kao i u drugim i-e. jezicima, kako se sada lako možemo uvjeriti iz Walde-Pokornoga sv. II. str. 4-5.

Grčko *plēmē* u romanskim jezicima *REW*[3] 6594, Rohlfs, *Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität*, pod brojem 1737, zatim grčko *ploma* *REW*[3] 6605, oboje u značenju »poplava, Flut« odlično pristaje značenju naše jadranske riječi *plima*.

Sve ove tri grčke riječi, koje smo naveli, u prasrodstvu su sa našim glagolima *pluti, ploviti* i *pliti plijem* »natare« *ARj.* X. 66. Ali to još ne znači da *plima* kao pomorski termin ne treba da bude posuđena. Zabilježiti je još da su grčku riječ u značenju »poplava« posudili i maćedonski Rumunji, koje zovemo običnije Cincari.[11] Ova činjenica nije doduše od važnosti za naš problem.

Ako bi i mogli dopustiti obzirom na *pliti*, da je moguća praslav izvedenica *plima* sa sufiksom *-ma* (kao u *šuma*), sve ako i nije potvrđena u ostalim slav. jezicima, ne možemo lako preći preko geografskoga momenta, kao ni preko toga da se radi o pomorskom terminu, gdje je a priori romanska posuđenica moguća.

Ispitivanje naziva *sleka* za plima pokazalo nam je, da se naziv za ovu morsku pojavu stvara i rekompozicijom, od *odsleka*, ispuštanjem prefiksa *od-*. Po etimologiji *sleka*, od *sleknuti*, moralo bi upravo značiti »oseka«, ne »plima«, što u istinu znači u Boci prema Vuku. Kako glagol, od kojega je *sleka* postverbal, više ne

---

[10] V. Naša pomorska i ribarska terminologija, str. 21.

[11] U cincarskom plimira od gr. πλημμύρα »inondation«. V. Pascu, Dictionnaire étymologique macédoroumain, II., str. 78.

postoji u narodnom govoru, dogodilo se, da su *sleka* i *o(d)sleka* izmijenili značenja: *sleka* mjesto »oseka« znači »plima«, i obratno, *o(d)sleka* mjesto »plima« znači »oseka«. To je bilo moguće jedino zbog toga što se u jezičnoj svijesti izgubila etimologijska veza nestankom glagola iz živog govora.

Prema ovome tipu stvoren je postverbalni *otplima* u značenju »oseka« od glagola *otplimati*,[12] *v. ARj.* IX. 419. Nijesmo na žalost obaviješteni gdje se ovako govori. Naziv potječe iz Stulićeva rječnika.

Pored *rèkesa* u Dubrovniku zabilježiti je na Jadranu za *oseka* još dva posuđena naziva. U Dobroti se veli *kȁla*, što je očigledan romanski postverbal od pomorskog glagola *calare* grčkoga podrijetla *REW*[3] 1487, grčki *χαλάω* Rohlfs, *o. c.* br. 2383 »spuštati«. Sam postverbal potvrđen je u jeziku južnotalijanskih Grka u značenju »Erdspalt«. Nijesam mogao dosada saznati da li se gdje u romanskim jezicima upotrebljava u značenju »oseka«. Ako ne, onda imamo ovdje isti slučaj kao u nazivu *(o)liganj* od lat. *lolligo*, koji je potvrđen samo u Dalmaciji. Inače je sam pomorski glagol *kàlati* (jedra) u sveopćoj upotrebi u Dalmaciji kao i tal. *calare*. U književnosti je potvrđen kod Marulića, Vetranića i Držića, v. *ARj.* IV. 766.

U Kalabriji je *cala* ribarski termin. Znači »puna mreža riba, retata di pesci«, *fari la cala* »fare la pesca con una rete gittata a mo'di cerchio«, v. *Dizionario dialettale delle Tre Calabrie*, str. 137.

U Dobroti se još govori *skàleža* »kad morsko dno naglo opada«. Ovo je postverbal od **excalidiare*, izvedenica sa romanskim glagolskim sufiksom *-idiare* i prefiksom *ex-* od istoga glagola *calare*. Ni ovu izvedenicu ne mogu potvrditi u drugim romanskim jezicima. Toliko su više puta originalni naši dalmatinski romanizmi očuvani u srp.-hrv. jeziku.

U južnoj Istri i na Cresu upotrebljava se drugi posuđeni izraz *šekâda*, koji mi je saopćio jedan domorodac.[13] Ovaj je naziv supstantivirani particip pasiva *siccatus* od *siccare* »sušiti«. Odgovara prema tome našemu nazivu *suša* »oseka« u Budvi. Posuđenica šekâda nije stara, kako pokazuje *š* mjesto *s* i *d* mjesto *t*. Da je iz staroga dalmatinsko-romanskoga, tih promjena ne bi bilo. Glagol

---

[12] Glede p o d a p l i m a t i u Korčuli v. bilješku 6. Od ovoga glagola, krivom rekompozicijom, nastao je glagol a p l i m a t i u Smokvici i Čari na Korčuli. Veli se u tim selima: A p l i m ä l o j e »Voda je narasla«. Protivno: O s e k ä l o j e = u Korčuli (gradu) Sèkalo je, v. niže bilj. 14 o ovoj posljednjoj riječi. Od glagola a p l i m a t i stvoren je opet postverbal a p l î m a f.: D o š l ä j e a p l î m a i o d v u k l a d r̆ v a ü m o r e. Ove podatke dade mi moj učenik Jozo Salečić, rodom iz Smokvice.

[13] Tentor A f s l P. XXX 201 nema ove riječi za Cres. Ja sam je dobio od jednog Crešanina.

sèkati (objekat: barku) »sušiti« i inače je u općenitoj upotrebi, na pr., za Boku v. B.—I. II 391.[14] Ni ovaj naziv ne mogu potvrditi u ovom značenju u romanskim jezicima. Vjerovatno je stvoren od domaćih Talijana i odatle ušao u jezik Hrvata na Cresu.

U ovom ispitivanju nismo zacijelo iscrpili svu našu terminologiju na Jadranu, koliko se odnosi na plimu i oseku. Bit će bez sumnje još mnogo drugih izraza na našoj dugoj i razgranatoj obali, do kojih nijesam mogao doći. Ipak i iz ovoga nepotpunoga ispitivanja izlaze neka opća lingvistički interesantna opažanja. Interesantno je prije svega opaziti, da izrazi za oseku variraju od mjesta do mjesta daleko više nego li izrazi za plimu. Protumačiti ovu pojavu nijesmo u stanju dok ne dobijemo ukupan onomastički materijal u vezi sa folklorom, t. j. sa podacima o tome što narod priča o plimi i oseci i kako je sebi predstavlja. Zabilježiti ipak treba da i u romanskim jezicima izrazi za oseku jako variraju. Nekoje tipove zabilježio je Meyer-Lübke u *REW* pod br. 2566 (*deorsanus*), br. 5266 (*malignus*), br. 7113a (*recessus*), br. 7799 (*semare*) i pod br. 7838 (*sequente*). Ali ovih pet latinskih riječi ne iscrpljuje svu romansku onomasiologiju za oseku.

Drugo opažanje, koje se može učiniti, je ovo. Riječ i onda, kad postane stalan termin, kao u ovom slučaju oseka, ne postaje nepromjenjiva. Unakrštavanje po istoznačnosti, izmjena i dodavanje, moguće je i u ovom slučaju.

Ima još jedan momenat, koji u našoj pomorskoj terminologiji na Jadranu igra važnu ulogu, a o kojem nijesmo na žalost nikako obaviješteni. Zbog turske najezde i naši kontinentalci su dolazili na Jadran u raznim vremenima. Dio današnjih Šibenčana starinom su kontinentalci. To se vidi dijelom po njihovim prezimenima, kao *Gubèrina*[15] i t. d. Oni su pomorski termin *oseka*, jer je bio za njihovu jezičnu svijest bez prave etimologijske sveze, izmijenili i doveli u svezu sa drugim njima shvatljivijim glagolom *sȇgnuti, sȇgnēm*. Oni vele: *Môre je òsēglo* u značenju »oseka je« i prenose metaforički ovaj izraz i na druge slučajeve kad hoće da kažu, da je nešto došlo do dna: *Osēgā si dobro* »dobro si popio«. *Ulje je òsēglo* »već je blizu dna«.[16]

*

[14] Sèkalo je »Oseka je« za Korčulu saopćio mi je Vinja. Prema osekäti u Smokvici, ovdje je glagol izgubio prefiks o- pod uplivom tal. seccare, od kojega je šekâda na Cresu. Prema tome izvjesno je, da je na Jadranu došlo do unakrštavanja hrv. i tal. riječi za pojan »recessus maris«.

[15] Gubèrina je augmentativ od gùber »pokrivač ili ponjava od vune«. Označuje i pokrivač, koji služi kao kabanica nomadskim pastirima. Kod južnih Gega glasi guverta »Bettdecke«, a kod Novogrka κουβέρτα v. Tagliavini, Revue internationale des Études balkaniques, I. 167 i sl. Od mlet. coverta. G mjesto k dokazuje nam da je riječ došla u naš jezik preko sarakačanskih partira. Glede gùber upor. ARj. III. 487.

[16] Saopćio Vinja, koji pozna govor Šibenčana.

Ako se upitamo nakon ovih razmatranja, zašto je na našim jadranskim obalama došlo do ovako znamenitih varijacija u jednom važnom terminu za pojavu u životu mora, za *oseku*, za koju bi a priori očekivali da se neće mijenjati, onda dolazimo do ovakova tumačenja:

Oseka je sa gledišta tvorbe riječi postverbal od *osęknǫti* »versiegen«. Svi postverbali su za jezičnu svijest u uskoj svezi sa glagolom od koga postadoše, koliko u pogledu oblika, fonetike, toliko i u pogledu značenja, semantike. Ova uska povezanost može da postoji u jezičnoj svijesti samo tako dugo dok jedan od njih ne promijeni ili fonetiku ili semantiku, glasove ili značenje, ili dok ne iščezne iz jezične upotrebe. Dogodi li se jedna od ove tri mogućnosti, postverbal postaje izolirana riječ, bez jezičnoga najbližega rođaka. On se dalje mora razvijati zasebno, ili u fonetskom pravcu, tražeći naslon na druge riječi u jezičnoj svijesti, ili mijenja značenje.

Dolazi tako do unakrštavanja sa drugim semantički najbližim riječima. Tada postverbal prima u svoj sklop nove foneme, koji mu etimologijski ne pripadaju.

Ovo se sve dogodilo u povijesti naziva *oseka*. Dok je glagol *osęknǫti* imao isto značenje koje i *oseka*, sve je bilo u redu za jezičnu svijest. Kad je glagol *usẽknuti* (u Žumberku kod katolika *osẽknīti*) dobio značene »obrisati nos«, nestade semantičke veze između postverbala i njegove glagolske osnovice.

Jezična svijest, koja stvara svedèr nove etimologijske veze, stala je da tumači ovu izoliranu riječ sa *osjeći osijecati*, odatle *osjeka*, ili sa glagolom **sleknuti*, odatle *osleka* i t. d. ili sa glagolom *slijediti*, odatle *osled*. Toliko je dosada opaženo varijacija, koje, kako rekoh, nisu iscrpljene. Najdalje su išla ona naša narječja, koja ovu izoliranu riječ zabaciše i stvoriše novu, kao *suša*, ili posudiše romansku, kao *rekesa, kala* ili *šekada*.

Problem, koji smo ispitivali, ide prema tome u opću lingvistiku. Objašnjuje nam kako i zašto dolazi do kontaminacija i do propadanja riječi.

Kod ovog ispitivanja imamo i mogućnost kontrole, da li smo dobro postupali pri tumačenju, koje smo dali. Naziv za protivnu pojavu morsku *plima* nije se znatno mijenjao na Jadranu. To se dogodilo ne samo zbog toga, što je kao posuđena riječ bio bolje zaštićen od mogućih izmjena (uporedi u ovom pogledu tuđice *račun, konoba* i t. d., koje nijesu izmijenile lat. fonetsko stanje izraženo u *ratione, canaba*), nego i zbog toga što denominal *plìmati* nije izmijenio ni fonetski habitus ni semantiku. Veza je ostala neprekinuta između imenice i glagola.

a)

2. OSIM

Vukov prijedlog i prilog *ȍsim*, v. *ARj.* IX 194, danas je općenit u književnom i saobraćajnom govoru u zapadnom hrvatskom dijelu srp.-hrv. jezika, u istočnom srpskom *sem*, rjeđe *osem* (Rajić). »Ekavski« oblim *sem* potvrđen je i na jekavskoj teritoriji u Boci. Rijetki jekavski pisci upotrebljavaju *osjem* pored *sjem*.

Dočetni konsonant *-m* u ovim oblicima nije prvobitan. Upoređenje sa st. cr. slav. pokazuje *-n* ili *-nj* kao prvobitne dočetne konsonante: *svênъ*, *svênê*, *osvę̂nъ* u istom značenju. Ovako je i u b. danas općenito, *osvên* pored, u narječjima, *osvján* (Mladenov 387). Drugi slav. jezici ne poznaju ovoga prijedloga i priloga. Boranić, *Pravopis* 9. izd. str. 149 normira za književni jezik *osim* protiv *sjem*, str. 177.

U srp.-hrv. izgledalo bi, da je *i* u *osim* ikavski zamjenik za st. cr. slov. ѣ (jat). Bio bi to čudan ikavizam u Vukovu govoru. *I* za jat potvrđen je i u obliku sa *-n* mjesto *-m: osin*, v. *ARj.* IX. 196. Ovaj oblik bez prijedloga *o-* i sa *-n* mjesto *-m* govori se u psovkama na Korčuli: *Vrâk ti svȅ ȍdnī sīn dûga i bȍlesti. Svȅ ti se užèglo sīnj klâčine.*[17]

U poređenju sa st. cr. slav. i b. navedeni srp.-hrv. današnji oblici, književni i dijalektički, pokazuju ispadanje konsonanta *v* u grupi *svj.* Međutim kod pisaca nalazi se još *ȍsvem* (prema Vuku u jugozapadnim krajevima), *osven* (14. i 15. v.), *osvim, osvinj, osvjen, osvjenj*, v. *ARj.* IX 302, 311. Ispadanje *v* kao srednjega konsonanta u grupama od tri konsonanta veoma je raširena fonetska pojava ne samo u srp.-hrv. narječjima, gdje imamo *srâb* mjesto *svrâb*, nego i u romanskim jezicima, upor. franc. *resolv(e)re* > st. franc. *resoldre*, danas *resoudre*.

Da bude kompliciranost još veća kod ovoga prijedloga, u Vinodolskom zakonu i kod Gleđevića čitamo *a* za jat, v. *ARj.* IX. 300. Da li se gdje *osvan* govori ne znamo.

---

[17] Saopćio Vinja, ˜ označuje nazalni izgovor vokalâ, koje u dočetnom slogu zatvara -n ili -nj. Pojava je karakteristična za narječje na Korčuli.

Što oblici sa dočetnim *-m* dobivaju još *-a* ili *-e: osvima* pored *osvime*, v. *ARj.* IX. 310 pored *osvin*, to se lako razumije. To je analogijska pojava prema prilozima *posvema, veoma* i t. d.

Da bi mogli protumačiti ove velike varijacije, morali bi imati iz naših narječja tačne podatke o njihovoj raširenosti. Morali bi znati, gdje se govore. Ne samo to, nego bi iz svih naših narječja, koliko ih god ima, morali imati podatke za njih i karakteristične veze, u kojima dolaze. Onda bi sve te varijacije metnuli na kartu, odredili izolekse, označili aree i postupili dalje po metodu lingvističke geografije, kako se u romanistici postupa. Vidjeli bi gdje je centar i ishodište kojega oblika. Kako takvih pomagala nemamo, moramo pokušati da damo privremena tumačenja, koja će trebati kasnije provjeriti na osnovu buduće srp.-hrv. lingvističke geografije.

Najlakše je objasniti dočetno *-m* za prvobitno *-n*.

Kako se ovaj prijedlog upotrebljava, primjerice u narječju moga rodnog mjesta (Jurkovo selo, Žumberak), u kletvama ovoga tipa: *sȇ ȍsim bȏga*, očito je, da je ova promjena nastala u sandhi, u sintagmama, u vezi sa riječima, kao *bog, braća* i t. d. Dočetno *-m*, koje je u ovim slučajevima produkat asimilacije, bilo je za tim generalizirano. Ali se *-m* mjesto *-n* može i drukčije protumačiti. V. niže.

Prvobitni dočetni konsonant mogao je biti i *-nj*. Takav se je i očuvao u izvjesnim narječjima, kako se gore vidjelo. To se dade ustanoviti po etimologiji prijedloga. Prijedlog je naime u vezi sa glagolom, koji se očuvao u b. *svênjá se* »stidi se«. Odatle glasi postverbalni *svênь* f. *svênjá se* i dalje izvedenice *svênúvam, svênúvane, svêné̱ne* (Mladenov 574), u st. cr. slav. *svêniti se* »sramiti se«. Ovaj je glagol mogao imati *nj* u infinitivu iz prezentskoga **svênjǫ*. Premda nam nije potvrđen sa *nj*, mi možemo tako misliti na osnovu rum. oblika *a să sfii* »bojati se«, koji je prema zakonima rum. fonetike mogao nastati samo iz **svênjiti se*, t. j. *nj* > *i* spojio se sa prethodnim *i*, koji je i opet po zakonu, nastao iz jata, u nenaglašenom slogu, upor. rum. *a lipi* < *lěpiti*. Drugo *-i* u *sfii* je prema lat. konjugaciji *-ire*, po kojoj idu svi rum. glagoli slav. podrijetla. Prema tome *(o)svênj*, ikavski *osvinj* v. *ARj.* IX 310 i *sinj*, za koji smo naveli potvrdu sa Korčule, mogao je biti i prvobitni oblik i nije trebao nastati u sandhi kao *osim*. To je naime abstractum po deklinaciji *i* od istoga glagola: *svênь*.

»Ikavski« oblik, koji je danas općenit u književnom jekavskom govoru, držim da je samo prividan ikavizam. On je nastao unakrštavanjem sa prijedlogom i prilogom *ìzim*, koji ima isto značenje i isto slaganje, ali je različit po postanju. On sadrži prijedlog

iz i gerund od glagola *jęti*, kako tumači Budmani[17a] u *ARj.* IV. 195. Dočetak *-im* u *osim* potječe od *izim.*

Držim također, da je ekavski oblik *sem* u Boci samo prividan ekavizam i da je i on nastao odatle, što je *svêпь* bilo dovedeno u vezu sa glagolom *izeti ARj.* IV. 166, koji je danas zamijenjen u književnom i saobraćajnom govoru sa *izùzēti*, t. j. dobio je još jedan put prijedlog *uz.* U narječjima može *izeti* izgubiti *i-* od prijedloga *iz. Izeti* je običan glagol kod naših starih pisaca od Marulića dalje. Ovo bi mišljenje dobilo veoma mnogo na vjerovatnosti kad bi se moglo dokazati da je u Boci postojao postverbal **iz(j)em;* ispor abstractum *izeće ARj.* IV. 166. Nepotvrđeno **iz(j)em* moglo je po svojem značenju djelovati na vokal od *svêпь.*

Bilo kako bilo sa ovim drugim tumačenjem u pogledu ispravnosti, unakrštavanje, koje se dogodilo u *(o)svêпь* sa *izim*, može da nam objasni gubitak konsonanta *v* u svim našim narječjima bolje nego ispadanje srednjega konsonanta u teškoj konsonantskoj grupi *svj*, jer je ova grupa nastala samo u jekavskim govorima u ovom prijedlogu, a u ekavskim i ikavskim nije mogla nastati.

Vokal *a*, koji se nalazi u *osvan* u Vinodolskom zakonu i kod Gleđevića, nije isto *a*, koje se nalazi u *švanjiti se*, u glagolu, koji u glasovnom pogledu tačno odgovara onome pretpostavljenome **svênjiti se* prema rum. *sfii.* U ovome je glagolu jat zamijenjen sa *ja*, kako će se vidjeti u mome drugom članku. U **svjanjiti se* bila je teška konsonantska grupa uklonjena metatezom u **sjvanjiti se*, a ovo u *švanjiti se.* Ostatak *j* od refleksa *ja* za jat nalazi se u *š* u *švanjiti se*, čega u *osvan* nema. Mislim stoga, da se *osvan* bolje tumači unakrštavanjem sa prijedlogom i prilogom *vȁn* od *vъnê* (na Cresu *ven ako*), koje je istoga značenja i konstrukcije.

Kontrolu za ispravnost gornjih tumačenja teško je dati zbog toga što nemamo iscrpnih podataka iz naših narječja o svim ovim prijedlozima u smislu lingvističke geografije. Možemo samo da pravdamo ispravnost principa unakrštavanja kod prijedloga istoga

---

[17a] Budmanovo tumačenje ovoga prijedloga je dijelom nesigurno, a dijelom i netačno. On veli ARj. IV. 195, da je po svoj prilici od i z e t i. Da je od toga glagola, o tom ne može biti sumnje. Sa nesigurnošću ga identificira sa gerundom praeteriti, a vokal -i- od -im tumači uplivom od o s i m i i z i m a t i. Kako se iz našega razlaganja vidi, vokal i u o s i m nije prvobitan. Prema tome nije mogao djelovati na i z i m. Upliv od imperfektivnog glagola i z i m a t i je moguć, ali se drugo i u i z i m može i drukčije tumačiti. Prijedlog je naime potvrđen g. 1449 u obliku i z a m (turske sile), v. Mažuranić, P r i n o s i, str. 441. Ovaj je oblik identičan sa starom imenicom m. g. iz 13. v. i z a m, gen. i z m a »izuzetak«, koje nema u današnjem jeziku. Ova je imenica, kao i p o j a m, s a j a m, n a j a m, u j a m postverbal od prezentske osnove glagola j ę t i, i m ǫ Vokal i u i z i m odgovara opet oscilaciji vokala u i g l a pored j a g l a, j e m a t i pored i m a t i, gdje je mjesto j a stoji kao j e m a c pored j a m a c. Sa i z i m upor. o b i m.

značenja i iste konstrukcije. Iz našega jezika navodim dva primjera: 1) *kroz*, koji je nastao unakrštavanjem iz *skvozê* i *črez*, 2) *brez* u narječjima, koji je nastao unakrštavanjem iz *bez* i *prez*.

Pristupamo napokon posljednjoj tačci, pitanju što je prijedlog i prilog *osim* po postanju, što mu je etimologija. On je prije svega nastao od postverbala **svêna* od glagola *svêniti se*, koji se kao imenica nije očuvao, nego je u *svênê* očuvan stari lokativ singulara kao okamina u funkciji priloga i prijedloga. Upor. isto takov okamenjeni lokativ u st. cr. slov. *razvê* > srp.-hrv. *razma*, *razmi* istoga značenja, v. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, 2. izd. sv. II., str. 294. Ovaj okamenjeni lokativ dobio je još prijedlog *o*, ali ga nije trebao, jer je i sam padež mogao izražavati ono što izražava *o*. Ispor. *dne* još i danas bez prijedloga. Bez prijedloga su *sem sjem*, *sinj*. Kad je došao prijedlog, onda je postao suvišan padežni nastavak. Tako je nastao *osvênь*. Prema ovome su onda i oblici bez prijedloga. Vidi se međusobno unakrštavanje.

Postverbal **svêna*, koji se očuvao u okamenjenom lokativu kao prijedlog i prilog, bolje je očuvao iskonsko značenje negoli glagol od kojega je nastao. To se opaža kod svih arhaizama. U b. smo vidjeli dosta izvedenica od ovoga glagola. Prema tvorbi riječi on je živ u b. jeziku i ima ovdje leksikografsku porodicu, dok je *švanjiti se* ispao iz našega saobraćajnoga i književnoga govora. Prema tome je *osim* riječ posvema izolirana u srp.-hrv. jeziku. Ne ulazi više ni u koju leksikologijsku familiju.[18]

Dalje se može tumačiti *osim* i *švanjiti se* samo uspoređenjem s drugim i-e. jezicima. Prema Walde-Pokornom[19] ovo je predslav. izvedenica stvorena sa formantom *n* od refleksivne zamjeničke osnove *sue-* sa prijevojem produljenja ē. I-e. **suē-na* značilo je »ono što je za sebe, što je odijeljeno od drugoga, što je izuzeto«. To je značenje potpuno očuvano u prijedlogu i prilogu *osim*, dok je u glagolu *svêniti se* dobilo psihološko značenje. Onaj koji se odjeljuje od drugih, taj se ili stidi ili boji. Prijelaz je značenja, prema tome, sasvim razumljiv. B. *svênjá se* i naše *švanjiti se* znači »stiditi se, sramiti se«, dok je rum. značenje od *a să sfii* čak »strašiti se, bojati se«.

*

Ako se nakon ovih konstatacija i objašnjenja upitamo, zašto je došlo u st. cr. slav. prijedlogu i prilogu *osvênь* i t. d. na srp.-hrv. teritoriji do ovako znatnih promjena, onda dolazimo do slična zaključka, do kojega smo došli ispitujući varijacije naziva *oseka*.

---

[18] O leksikologijskim familijama v. moj Pregled francuske gramatike, I., str. 92 i sl. § 245.

[19] Walde-Pokorny II. 456 glede i-e. sue i naročito str. 495.

Glagol *svêniti*, od kojega je **svêna* bio postverbal, dijelom je iščezao sa srp.-hrv teritorije i postao je provincijalizam, a dijelom se znamenito udaljio od postverbala zadržavši stari razvitak *ѣ* > *ia* i promijenivši zbog toga razvitka *s* u *š*. *Švánjiti švânjīm* je za jezičnu svijest izgubio svaku vezu sa *osvênъ* > *osvem* i t. d.

Jezična svijest, koja uspostavlja nove familije riječi, morala je tražiti za prijedlog i prilog reforme da bi to postigla. Najbliži glagol za ovu svrhu bio je st. cr. slav. *jęti*. Na ovu reformu bila je jezična svijest ponukana prijedlogom i prilogom *izim* istoga značenja i iste sintaktičke konstrukcije.

Sem, prema tome, ne treba da bude ekavizam. On je jednako moguć na ekavskoj kao i na jekavskoj teritoriji, kako smo vidjeli. **Jem* ili **im*, ne potvrđeno doduše, moguć je postverbal od *jęti*. *Sjem* može ostati u jekavskim narječjima, ali može isto tako da izgubi *j* kao u *sutra* pored *sjutra* (ispor. *śûtra* u Žumberku kod katolika sa *sj* > *ś*. Oba oblika su dopuštena za književni jezik kod Boranića, *Pravopis*, 9. izd. str. 178 i 184).

I ovo ispitivanje od važnosti je za opću lingvistiku, jer nam kaže da diferencijacije fonetske prirode i ograničenost upotrebe glagola osuđuju postverbal na znatne izmjene u njegovu fonetskom sklopu.

a)

3. PODRIJETLO

Za Vukovu i Daničićevu riječ *podrijètlo* uči Maretić u *ARj.* X. 313 ispravno da je istoga postanja kao *podrijèklo.* Ovako je Daničić jekavizirao *podréklo* i *podriklo* potvrđeno kod pisaca, v. *ARj.* X. 309. Za *podrijèklo* veli opet Maretić ispravno, da je isto što i *porékło,* koje se prema Vuku govori u Vojvodstvu,[20] v. *ARj.* X. 856. Za *poreklo* opet kaže, da je od *po*+*reći* = *na*+*reći,* što je i opet ispravno.

Prvobitno je značenje od sva tri oblika »prezime«. Ovo je značenje potvrđeno u Vuka, u Popovićevu Rječniku i za »ikavski« oblik *podriklo.*

Danas se upotrebljava ova riječ kod pisaca i u saobraćajnom govoru isključivo u značenju »origo, postanje, rod«. Ovo je značenje srp.-hrv. inovacija. Ne nalazi se ni u st. cr. slov. ni u b. ni u ukr. ni u velikor. Kako je opet riječ ušla i u rum. jezik, a za rum. se slavizme može uzeti 9. ili 10. vijek (ili jedan vijek ranije) kao doba ulaska slav. riječi u rum. jezik, onda se s potpunom izvjesnošću može ustvrditi, da je ono značenje, koje riječ ima u rum. »prezime, prišvarak, porodično ime« i u pomenutim jezicima, najstarije. Miklošić je opet za ovakov način izražavanja dao litavsku paralelu *pavardis,*[21] što će biti po svoj prilici načinjeno (»calque«) prema slav. riječi.

Rum. oblici ove riječi utvrđuju još jednu istinu. Oblik *podriklo,* koji čitamo kod pisaca i koji je čudio Maretića, nije ikavski. On se nalazi i kod Rumunja. Pored *poréclă* govori se u Erdelju i u Munteniji sa raznim metatezama likvidnih konsonanata *policră* i *porigla* pored *polecră,* v. Tiktin 1214, odatle rum. denominal *a porecli* »dati nekome prezime« = *porocli, poricli, policri, polocri* i abstractum *poreclitură.* Ovdje ne može biti govora o ikavizmu,

---

[20] U svom Rječniku Vuk redovno ovako naziva Vojvodinu. Upada u oči sufiks za izvođenje abstracta -stvo. Možda je nastao prema njem. Woiwodschaft, mađ. Bánsag za Banat.

[21] Miklošić Lexicon str. 629 s. v. poreklo.

niti se može objasniti promjena naglašenoga *e* > *i* na osnovu rum. fonetskih zakona. Nema druge nego predpostaviti, da je već u staro doba ušao u ovu riječ vokal *i* iz prijevoja, koji praslav. osnova *rek-* pokazuje u *naricati, poricati* i u *narikača.*

ARj. X. bilježi još tri varijante ove riječi: *podrilo* u fra Pavića iz 18. vijeka, *podrìtolica* iz Mostara i *podrijet* f. dekl. *i* kod dubrovačkih pisaca; sve tri u značenju »početak, izvor, rod, koljeno«. Maretić je bez potrebe jekavizirao *podrilo* u **podrijelo. Porijeklo,* koje se također čuje i piše, nije potvrđeno u *ARj.*, nego u Parčića i sada u Boranićevu *Pravopisu,* 9. prerađ. izd. 1947, str. 158.

U *Jezičnom savjetniku* dozvoljava Maretić upotrebu oblika *podrijetlo* u značenju »Abstammung, Ursprung« pored »prezime« na osnovu Daničićeva jezika, a dozvoljava i upotrebu oblika *porekło,* koji je Boranić sada ispustio, a prije ga označivao zvjezdicom.[22]

Kad bi odlučivala samo etimologija, a ne prestiž Vukova i Daničićeva jezika, ispravan bi oblik bio samo *poreklo,* koji je najstariji i koji sadrži ispravnu konsonantsku grupu *kl* nastalu po pravilu na osnovu tvorbe riječi, jer je riječ obrazovana pomoću sufiksa *-lo* od osnove *rek-*, v. Maretić, *Gram. i stil.* 2. izd. str. 296 § 347.

Značenje je ove izvedenice sasvim jasno: »ono što se nakon izvjesnog vremena reče čovjeku«. To je »prišvarak, nadimak, naziv porodice, prezime«. U stvari ovo je calque linguistique od gr. **τὸ ἐπώνυμον** »surnom, nom de famille, prezime«.

U riječi *poreklo* dogodile su se 4 promjene, koje traže objašnjenje:

1) prefiks *po-* zamijenjen je prefiksom *pod-*;

2) mjesto osnovnoga vokala *e* došao je *ѣ* > *ije* odnosno *i*;

3) izmijenjen je kvantitet i akcenat; mjesto kratkoga *e*, koje je u *reći,* došlo je dugo;

4) ispravna grupa *kl* izmijenjena je u *tl.*

Uza sve što nemamo tačnih podataka iz naših narječja o tom, kako se gdje izgovara ova riječ, da bi tačno mogli ustanoviti gdje i kako su se ove promjene dogodile, koji im je geografski opseg i gdje im je ishodište, ipak možemo na osnovu iznesenih podataka pokušati da damo makar i privremeno tumačenje.

Osnovno je saznanje, da je *poreklo* izvedenica od *poreći* i da je prvobitno značenje »prezime«. Međutim je glagol *poreći* dobio drugo značenje. On ne znači *nareći* »nazvati«, što je značio u vrijeme kad je bila obrazovana izvedenica *poreklo* »prezime«, nego

[22] Boranić Pravopis, 5. izd. (1930), str. 178.

»negirati«, ukr. i r. »koriti«. Tom semantičkom promjenom bila je za jezičnu svijest prekinuta veza između *poreći* i *poreklo*. Etimologijski instinkt, koji je uvijek na djelu, tražio je za *poreklo* druge veze.

Oblik *podrilo*, koji je potvrđen samo jedamput i nismo nikako obaviješteni, koliko je raširen u narodu, jasno dokazuje, da se je tražila veza sa *podriti podrijem* »razvaliti, razoriti«. Kako je ova veza semantički vrlo slaba, *podrilo* za *poreklo* nije se moglo održati.

Ovo traženje novih veza dalo je ipak povod mišljenju u jezičnoj svijesti, da prefiks *po-* ne odgovara dobro značenju riječi *poreklo*, nego da bolje odgovara prefiks *pod-*, koji kaže da se glagolska radnja obavlja odozdo, potajno, ne otvoreno, kao na pr. u *podgovoriti, podmititi, podviknuti* i t. d. Psihološka podloga za promjenu sufiksa bila je time stvorena. Tako nastade *podreklo* mjesto *poreklo*.[23]

Izvedenice na *-lo* od glagolske osnove imaju često dugi uzlazni akcenat. Primjeri: *léglo, propélo, opijèlo, ždrijèlo*. Ovaj akcenat prenio se analogijom i na *poréklo*. Time je bila dana pobuda jezičnoj svijesti, da dovede *poreklo* u vezu sa onim oblicima osnove *rek-* u kojima se nalazi prijevoj duljine: *riječ, izrijekom, izricati*.

Dubrovčani odbaciše sufiks *-lo* i stvoriše prema svojem glagolu *rijeti* imenicu po deklinaciji *i podrijet -ti* f. Unakrštavanjem dva oblika *podrijet* i *poreklo* stvoren je oblik *podrijetlo*. Jedino što još neznamo jest pitanje, gdje i kada se je ovo unakrštavanje dogodilo. *ARj.* donosi malo potvrda za ovaj oblik kod pisaca, a iz živog govora narodnoga, izuzev Vukov *Rječnik* i Daničićeve književne primjere, nemamo obavještenja.

Na ovaj način mislim da se najlakše objašnjava jekavizam i ikavizam u riječi *podrijetlo*, konsonantska grupa *tl* mjesto *kl*, promjena prefiksa i promjena akcenta.

Prema b. akcentu *porekló* (Mladenov) očekivali bi u srp.-hrv. **porèklo*, koji se nigdje ne govori. Rum. akcenat u *poréclă* nije zacijelo prvobitan, jer slav. riječi u rum. jeziku ne drže se slav. akcenta, nego slijede svoja pravila. Ali ovo pitanje još nije istraženo.

Preostaje još pitanje konsonantske grupe *tl*. Prema našem tumačenju ona je nastala ne na osnovu fonetske izmjene konsonanta *k* u *t*, nego unakrštavanjem dva oblika *podrijet* i *poreklo*. Maretić, *Gram. i stil.* 2. izd. str. 65 § 79c bio je drugoga mišljenja. On je u ovoj promjeni vidio obratnu pojavu od promjene *tl* u *kl* u riječi *cvekla* za st. gr. *σεῦτλον* U našim narječjima ima dosta primjera za promjenu *tl* u *kl*, na pr. *tla* > *kla*, *Metlika* > *Mekljika*, *potlje*

[23] O važnosti promjena prefiksa u razvitku riječi upor. Pregled francuske gramatike, I. str. 141, § 401.

> *poklje* u Žumberku kod katolika,[24] u kajkavskom *klaka* za *tlaka;* gdjegdje se govori *mekla* za *metla.* Ovakva promjena nalazila se u vulgarnom latinitetu i u romanskim jezicima. Nijesu mi poznati primjeri obratne pojave prijelaza grupe *kl* u *tl* ni iz našega ni iz romanskih jezika. Sličnu asimilaciju opazili su fonetičari u engleskom jeziku.[25]

Semantički razvitak riječi *poreklo* »prezime postanje, rod« dobro je objasnio Maretić u *ARj.* Kad je poreklo značilo prezime ili porodično ime, onda je prirodno, što je riječ dobila i ovo značenje. Porodično ime označuje baš u srp.-hrv. veoma često potjecanje od nekoga pretka. To se osobito dobro vidi kod srp.-hrv. patro- i metronimika na *-ić* i *ović,* koji u najviše slučajeva nemaju deminutivno značenje, nego označuju descendenciju: primjerice *Katičić* od *Katica, Stojsavljević* od *Stojslav* i t. d. Možda semantički razvitak riječi *poreklo* »koljeno, origo, postanje« stoji upravo u vezi sa golemom većinom srp.-hrv. prezimena na *-ić* i *-ović.*

Izvjestan poticaj za ovakov razvitak mogao je da dođe i od krsnoga imena. Ljudi istoga prezimena u selu slave obično istoga familijskoga sveca. I to zovu krsno ime. Zajedno sa porodičnim imenom ovo ih upućuje na zajedničko potjecanje, zajedničko podrijetlo.. Na taj se način stvara predodžba o imenu i prezimenu kao simbolu zajedničkoga podrijetla. Ovo važi naročito onda, kad ime i prezime postaju identični sa dobrim glasom. Ime dobiva u narodnom govoru značenje dobra glasa, koje nadvisuje i samo pleme, kako se vidi iz Vukove poslovice »Nije plemena do slavna imena«.

Kao i krsno ime tako i naša prezimena u uskoj su vezi sa našim zadrugama. Zadruge slave krsno ime, a i prezimena nose zadruge. Zbog toga nećemo pogriješiti, ako uzmemo, da je zadruga bila sociologijska baza za razvitak značenja »prezime > origo, koljeno rod« u riječi *poreklo = podrijetlo.*

Gore smo istakli činjenicu, da je u momentu, kad je glagol *poreći, poricati* dobio značenje negativno »odreći, opozvati ono što se prije reklo, priznati svoju laž, odstupiti i t. d.«, nastala potreba za jezičnu svijest da reformira riječ *poreklo* u *podreklo* i t. d. Pita se sada, ima li u slav. jezicima mogućnosti za kontrolu ove pojave u srp.-hrv. jeziku? Kontrolu mogu da nam dadu samo oni slav. jezici koji su očuvali i glagol *poreći* i imenicu *poreklo* kao na pr. ukr. Ovdje je *porikaty* dobio značenje »koriti, tadeln«. *Poreklo*

---

[24] AfslP. XXXII (1911) str. 372, § 40.

[25] J. O. Jespersen, Lehrbuch der Phonetik § 172. U obliku cvekla, koji Maretić navodi, promjena tl > kl nije se dogodila u našem jeziku, nego u novogr. sé(f)klo(n), v. Rohlfs, Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität, br. 1929.

znači u ovom jeziku isto što i *pryrok* »prezime prišvarak, Beiname«. Ukr. je jezik proveo reformu u riječi *poreklo* u tom pravcu što je prefiks *po-* kao nepriličan ispustio. Samo *reklo* znači u ovom jeziku »prezime«.

Tumačeći postanje konsonantske grupe *tl* u *podrijetlo*, ustvrdili smo da ona nije nastala fonetskim razvojem iz grupe *kl*, kako je mislio Maretić, nego unakrštavanjem dva istoznačna oblika *podrijet* i *poreklo*. Ima li mogućnosti kontrole i za ovo tumačenje?

Kad bi imali podataka iz svih naših narječja, u kojima još živi *poreklo* ili *podrijetlo*, onda bi stvar bila laka. Stavili bi sve nijanse, koje ove riječi pokazuju na geografsku kartu i onda bi po metodu lingvističke geografije označili izoglose i izolekse, kako se stručno veli u lingvističkoj geografiji. One bi nam pokazale, kako pojedina narječja reagiraju na grupu *tl*. Ako nije pogodna, ona bi nastojala, da je se riješe na bilo koji način. Mislim, da u mostarskom obliku *podrìtolica* »rod, rodbina«, koji je zabilježio pokojni Milas,[26] imamo ovaj slučaj. Nije na žalost izričito kazao, tko u Mostaru govori ovaj oblik, katolici ili muslimani, ikavci ili pravoslavni jekavci, al izgleda da ga govore samo ikavci. Bilo kako bilo, grupa *tl* u *podritlo* osjećala se u Mostaru kao neprilična. Uklonila se na taj način što je umetnut svarabhaktički vokal *o*. Jezici postupaju uvijek umetanjem vokala u grupe, koje ne podnose. Poznato je opće srp.-hrv. umetanje nepostojanoga *a* u nepodnošljive konsonantske grupe na kraju riječi, kao *koncerat* za *koncert* i t. d.

*

Slučaj koji smo ovdje ispitivali nije isti koji i u prednja dva članka. U *oseka* i *osim* došlo je do izmjenâ i varijacijâ u fonetskom obliku riječi, dok je semantička strana ostala neizmijenjena. U *podrijetlo* za prvobitno *poreklo* došlo je i do jednoga i do drugoga. Izmijenjena je i fonetika i semantika riječi.

Ako se upitamo, zašto se je sve to moralo dogoditi, odgovor će ipak biti jednak kao i u prva dva slučaja. Osnovni glagol, od kojega je *poreklo* sufiksalna izvedenica, ostao je u jeziku i nije postao provincijalizam kao *švánjiti*, ali je promijenio značenje, koje je prekinulo svaku semantičku vezu između izvedenice i primitivuma. Jezična svijest bila je prisiljena na važne reforme. Ovaj put nije doduše trebala da posegne za drugim istoznačnim glagolima ili glagolima približnoga značenja, nego je ostala kod glagola etimologijski istoga, ali sa različitim prijevojnim vokalima u njegovoj

[26] Rad sv. 153, str. 92: Nêma nìkoga od njègove podrìtolice (od njegova podrijetla). Na istoj se stranici pominje riječ hlib. Prema tome će i ovo biti ikavizam.

osnovi: *rijek- : rik-*. Samo je izmijenila prefiks ili preverb. Stvorena je tako nova riječ, koja za današnji jezični osjećaj nema više nikakove veze sa njezinom etimologijskom osnovicom, sa *poreći*.

Kad riječ promijeni svoj fonetski habitus, ona može da istovremeno izmijeni i značenje. *Srčan* i *srdačan* su dva pridjeva istoga etimologijskoga podrijetla. Za današnji jezični osjećaj su ovo dva različita pridjeva sa različitim značenjem, koje ne smatramo sinonimima. To je zbog toga što su promijenili fonetski habitus. Jednom je meki poluvokal ь postao *a*, drugi put je iščezao: *srъdьčьnъ* od *srъdьce*. Radi se samo o tome, u koju će sferu mišljenja ili osjećanja reformirana riječ doći.

Prvobitno značenje izvedenice *poreklo* dovelo ju je u sferu naših prezimena koja označuju descendenciju. Ova veza dala je izvedenici značenje »origo«.

Primjer je i opet važan za opću lingvistiku, jer nam kaže zbog čega neka izvedenica može da izmijeni i značenje i fonetski oblik.

a)

4. MRGANJ ili MRGINJ

Ispitujući varijante riječi *podrijetlo, oseka* i *osim*, pokazali smo od kolike bi koristi bilo za ispravno tumačenje njihovo, kad bi posjedovali ne samo one informacije što ih donosi *ARj.* većinom iz pisaca, rjeđe iz današnjih živih govora, nego kad bi iz svih naših narječja imali fonetski tačno zabilježene oblike. Tada bi bili u stanju da za svaku našu riječ, koja jako varira od narječja do narječja, napravimo geografsku kartu i da na njoj varijante kartografski ograničimo i da vidimo njihove međusobne odnose.

Ako uzmemo za podlogu ispitivanja jedan naš stari romanizam, koji također jako varira od narječja do narječja, vidjet ćemo, da ova želja vrijedi i za naše strane riječi.

Za pojam granice ili međe među zemljištima i selima, međaša, postoje u srp.-hrv. tri tuđice. Za seosku među kaže se na istoku *sìnjor* u Maćedoniji, kod Vuka *sìnor* g. *sinòra* i odatle denominal[27] *sinòriti -rīm, osinòriti*, v. *ARj.* IX. 196. Objekat je ovome glagolu obično manastirska zemlja. Area riječi nije poznata, ali je vjerovatno da se govori općenito u Srbiji, kako je općenita i u b., v. Mladenov[28] str. 580. To je grčka riječ, koja je na istoku došla u naš jezik posredstvom grčkih pravoslavnih manastira: *τὸ σύνορον* Na zapadu u Jadranskoj zoni, koji ima također starih grecizama, kao *pedepsati, prćija, koludar, koludrica*, posvema je nepoznat ovaj termin. Ovdje se govori za ovaj pojam *kùnfīn, kùfīn, kȉjvīnj* i slično.[29]

Sa gledišta romanistike nijedan od ova tri posljednja oblika nije tako interesantan kao izraz za »međaša od kamena među njivama« u Jadranskoj zoni.

»Međaš, obično zid od suhoga ili kamen, koji dijeli dvije zemlje«, zove se u Dubrovniku i okolici *mȓgānj* m., kako je za-

---

[27] Glede gramatičkoga termina denominal v. Pregled francuske gramatike I., str. 137, § 386.

[28] Etimologičeski i pravopisen rečnik na bъlgarskija knjižoven ezik, Sofija 1941.

[29] V. ARj. V. 746, 785, 841 i Mažuranić Prinosi, str. 538, 557.

bilježio Rešetar.[30] Za ovu riječ bilježi Rešetar i značenje »mali kanal, koji služi za otjecanje mirne vode i zbog toga je iskopan«. Ovaj razvitak značenja lako je razumjeti. Među njivama bilo je jaruga iskopanih za dovod vode još od rimskih vremena baš u okolici Dubrovnika. Po takvim kanalima dobio je kraj Konavli svoje ime. Takvi kanali mogli su biti i međaši među posjedima. Nije čudo što je naziv *mrganj* prenesen i na njih.

Po drugim krajevima varira ova riječ u vokalu i dočetnom konsonantu. Vuk ju je zabilježio sa *i* mjesto *a: mȓgīnj* »Gränze« sa naznakom da se govori u Crnoj Gori i u Dalmaciji. »Dolje zaokružen, gore šiljast kamen međaš« zove se u Smokvici i Čari na Korčuli također *mrgīnj*, gen. *mrgínja*. *Mrgin*, sa *n* mjesto *nj*, zabilježen je za okolicu Sinja, za Hercegovinu, Crnu Goru i Boku Kotorsku, v. *ARj.* VII. 58.

Budmani je za dubrovačko narječje[31] zabilježio *mȓgīnj* ili *mȓgānj*.

U Prčanju sam čuo *mrgîn*, sa *-n* mjesto *-nj*. U Budvi se kaže također *mrgîn*. Ovdje se semantički razlikuje *međa* od *mrgina*. *Mèđa* je od zida, suha. Ovako se razlikuje *međa* i *mrgin* i u Krtolima u Boci.

Za Crkvice u Boci obaviješten sam da se *mergîn* zove »krš između dvije njive kao međaš«. Ovaj međaš zovu ovdje i *stân*, za to tako nazvan, što ga se »jemješom« ne smije izvrnuti. Sa *er* mjesto sonantnoga *r* govori se u Krtolama, u Lastvi i valjda još gdje u Boci, ovdje u jednostavnom značenju »međaš«: *Prešao si moj mergîn. Ajd do mergína.*

Ovaj poljoprivredni termin nije samo karakterističan za govore oko Dubrovnika i Boke, nego i dalje na sjeveru. U Potomju na Pelješcu veli se *mrgîn* za »granicu zemljišta u polju«. U Kuni na Pelješcu *mrgîń* može biti i »prekop kao kanal«.[31a]

---

[30] Rešetar, Der štokavische Dialekt, str. 253.

[31] Budmani, Današnji dubrovački dijalekat, Rad, sv. 65, str. 162 kaže samo mȓginj ili mrganj (marginis). Ne daje nikakovih podataka o upotrebi ova dva oblika. Zacijelo je Jireček odatle crpio svoje znanje ovih današnjih dubrovačkih oblika. V. još bilješku 38.

[31a] Saopćenje stud. Marije Bavčević, rodom odanle. Prema saopćenju iste izvjestiteljice pòtomski oblik mrgîn stoji mjesto mrgînj u drugim selima kunovske općine, jer Potomjani, koje narod na Pelješcu zove Grcima, zamjenjuju svako nj sa n. Kunovski mrgînj u značenju »međaš« ima tri tipa: a) »jednostavan šiljast kamen, koji se stavlja u zemlju, ako je ima«, b) »kup kamenja na kamenitom terenu, gdje ima malo zemlje, obično u šumi« i c) »uklesan križ u kamenu«, gdje nije moguć prvi ni drugi tip. Ovako govori svih 12 sela kunovske općine: Pòtomje, Pijavičino, Podòbuče f. pl., Bôrje, Zàkamenje, Golùbinica, Oskorušno, Osòbjava uz more, Prȉzrina, Zakòtorac, Žùpanje selo, Zàgruda.

Iz ovoga izlazi, da u južnoj Dalmaciji postoje četiri oblika ove riječi: 1) *mergîn* Boka, 2) *mrgîn* Prčanj, 3) *mr̀gīnj* Dubrovnik i okolica, Korčula, Pelješac, 4) *mr̀gānj* također Dubrovnik i Konavli. Za 3 i 4 trebalo bi potanjih obavještenja, jer se ne zna, kako se odnosi oblik *mrganj* prema *mrginj*. Kad i gdje se govori jedan, kad i gdje drugi. Trebalo bi ispitati sva sela bivše dubrovačke republike u pogledu varijacije vokalâ *i* — *a* u ovoj riječi.

Sjeverno od Sinja, iz govora otočke i kopnene Dalmacije, imam samo sa dva mjesta obavještenje o ovoj riječi. U Sukošanu i okolici, u Bibinju, južno od Zadra, govori se *mrgílj* ili *mr̂gen* za »granicu između dva *dianíka* (< **dělьnika*)«.[32] U Segetu kod Trogira, prema saopćenju prof. Barade, najčešće se kaže *mrgilj*, rjeđe *mrgin*.

Zbog toga je bilo nemalo moje čuđenje, kad sam iz disertacije jednog Bunjevca (dr. Ante Sekulić) saznao, da *mr̀gīnj* postoji i u bunjevačkom govoru u značenju »zemljišna međa«, baš kao i u Dalmaciji. U bunjevačkom selu Čikeriji (Bačka) govori se *marginj*. Odmah sam u toj riječi vidio potvrdu za tvrdnju, da su Bunjevci podrijetlom iz sjeverne Dalmacije i da Mađari imaju pravo, kad ih nazivaju *Dalmát* »Dalmatinci«.[33]

Ali varijante ove riječi nijesu ovime iscrpljene. Za Pipere u Crnoj Gori ovaj termin potvrđen je u obliku *mrgîr* gen. *mrgīra*, v. Rešetar, str. 253. Trebalo bi podataka iz svih sela, koja govore *mergin*, *mrgin* i *mrginj*, da bi bili obaviješteni o tome, kako se odnosi ova piperska izmjena *-ir* prema *-in* ili *inj*. Pavlinović je opet zabilježio za dalmatinsku Zagoru(?) drugu izmjenu dočetka: *mr̀git* u značenju »brazda među zemljama« v. *ARj*. VII. 59. Ni za ovu varijantu ne znam, gdje se upravo govori i kako se odnosi prema *-in* ili *-inj*, jer nema suvislih obavještenja sa terena.

Vukovi podaci su dragocjeni za semantički razvitak ove riječi u krajevima, koji su daleko od primorja. On kaže da *mr̀gīn* gen. *-ína* znači u Srijemu troje: 1) »krtičnjak«, 2) »mravinjak« i 3) »male umčice načinjene za bilježenje granice po livadama«. Očito je, da je treće značenje prvobitno, a prvo i drugo sekundarno. Budući da krtice i mravi prave humke nalik onima, koje služe za

---

[32] Saopćio Vinja. Trebat će jošte obavještenja o tome kad se i gdje se govori m r g í l j, a kad i gdje m r̂ g e n. Ovaj posljednji izgleda mi sumnjiv. Isti student pribavio mi je još ove podatke. Žrnovo na Korčuli govori m r g i n j (i je nasalno sa dugim uzlaznim akcentom), g. -í n j a »konalić; u nje se stavi kamen«. Meni ima 5—6 kaménji u mrgínju; da se zna, da je mrginj.« Sitno (kod Perkovića) izgovara m r̂ g i l j, g. m r g í l j a »kamen međaš, kanal«, a Šibenik mr̂ginj, g. -ínja »granica između dva dijanika (< dělьnikъ); kamen kao cilj«. Nunić (kod Kistanja), gdje stanuju katolici i pravoslavni, ne zna što je mrginj. Ovdje se veli za ovaj pojam r á z o r.

[33] V. moj članak I z t o p o n o m a s t i k e V o j v o d i n e, posebni otisak iz zbornika V o j v o d i n a, sv. I., str. 4.

međaše, naziv *mrgin* je protegnut i na njih. To je po semantičkom zakonu sličnosti.[34] Značajno je jedino to, da se ovaj romanizam govori daleko od svoga centra na Jadranu. Nemamo nikakovih podataka za nj na čitavoj teritoriji između Srijema i Sinja, kao što nemamo ni za teritoriju između Bačke i Sinja i Sukošana.

Na sjevernom Jadranu postoji još jedna varijanta ove riječi, koju ne bi nikako očekivali. To je *mrgâr* gen. *mrgārā*. *ARj.* VII. 58 donosi potvrdu za ovaj oblik iz 15. vijeka. Iz današnjih govora potvrđen je za ostrvo Rab. I opet imamo veliki teritorijalni hijat, sa kojega nemamo obavještenja o tome, kako se ovaj termin izgovara, pa ne možemo pravo suditi, kako se odnosi prema varijantama, koje smo spomenuli. Lingvistička geografija traži što iscrpnije podatke za etimologa.

Ima još pojedinih zabilježbi, koje bi trebalo provjeriti. Za Srbiju donosi *ARj.* VII. 54 izgovor *mrđin*. Maretić možda s pravom pretpostavlja, da je *đ* krivo zabilježeno mjesto *g*. Ali ne mora da je tako, jer bi se ovdje moglo raditi i o uplivu rum. izgovora *margine* (*g* = *đ* ili *dž*). Morali bi ipak dobiti tačna obavještenja o tome ne govori li se u Srbiji ova riječ u selima, gdje imade Rumunja, kao u Negotinskoj krajini.

Stulić je opet zabilježio ovu riječ sa *k* mjesto *g*: *mrkinj*, *ARj.* VII. 65, koji Maretić, i opet s pravom, označuje nepouzdanim, jer nema za nj potvrda iz živih govora.

Za postavljanje etimologije i za tumačenje danas poznatih oblika od važnosti su, razumije se, historijske potvrde za ovu riječ. Takovih ima, jer se radi o pravnom terminu. Dubrovački statut iz 1272 upotrebljava latinizirani oblik *mergegnum* u ovom značenju.

Jireček[35] donosi za *mergegnum*, *mergegnio* potvrde iz dubrovačkih listina. Prema tim potvrdama on definiše značenje ovako: »Zwischenraum zwischen den Weingärten oder Culturen, ist gemeinschaftlicher Besitz beider Nachbaren, darf aber von ihnen nicht bearbeitet werden« i donosi potvrde iz 15. vijeka; u narodnom jeziku 1441 *mergin* sa Šipana, a iz dubrovačkog kancelarijskog jezika *merginos* 1490. Kao Budmani i on daje za današnji dubrovački jezik *mrginj* ili *mrganj* i izvodi to iz klasičnog latinskoga *marginem*, što je izuzev za dočetak riječi, tačno.[36]

Bartoli[37] ima stariju potvrdu pisanu *merghini* u Dubrovniku 1362 pored onih što ih navodi Jireček. Iz grafije *gh* vidi se da se

---

[34] O ovom zakonu, koji odgovara tropu zvanom metafora, v. Pregled francuske gramatike, I., str. 203, § 508.

[35] Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters, I., str. 91.

[36] REW[3] 5355 ima također mrgañ od margo-ine.

[37] Bartoli, Das Dalmatische, II., str. 272, 296.

lat. *g* pred *i* izgovarao kao velar kao i danas, što je odlika staroga dubrovačkoga romanskoga govora. Kako se iz današnje raširenosti ove riječi vidi, to je bila fonetska odlika sveukupnoga govora u ovoj riječi, kako i Maretić dobro konstatira u *ARj.*

Sa gledišta romanističkoga Jirečekova se etimologija mora malo ispraviti. Današnji naglasak u srp.-hrv. oblicima apodiktički veli, da je bio naglašen *i* u romanskoj osnovici, ne *a*, kako bi iz *marginem* izlazilo. Ovo *i* bilo je kratko, pa je pravilno glasilo u dubrovačkom statutu *mergegnum mergegnium* pored *mergignum merginum*,[38] jer klasično latinsko kratko *i* prelazi u *e*. To je jedno. Stari dubrovački oblik u statutu bio je bez ikakve sumnje naglašen na ovome *e*, jer je prijelaz *ar* > *er* vezan na nenaglašeni slog.[39] Treće, ovaj oblik ima u dočetku platalni nazal *-nj* u *-gnum*, upravo onako kao što se nalazi i u srp.-hrv. oblicima. Ovaj se nazal ne može protumačiti iz klasičnolat. *marginem*, kako su postavili Budmani i Jireček.

Iz svega ovoga izlazi, da se u latinizaciji dubrovačkoga statuta *mergegnum mergegnium* ne krije slav. izgovor, nego dubrovačko-romanski oblik **lu mergegnu*, koji posudiše Hrvati i adaptiraše ga svome izgovoru na dva načina: 1) Zamijeniše zatvoreno *e* sa *i* kao na pr. u *berita* za tal. *beretta*. 2) Zamijeniše kratko lat. *i* sa *a* kao u *missa* > *maša* ili u imenu mjesta *Biston* > danas *Bast*. Ovako se mogu protumačiti dva oblika u današnjem dubrovačkom srp.-hrv. govoru.

Palatalni nasal *-nj* mjesto klasičnolat. *n* u *marginem* može se objasniti na dva načina:

1) Unakrštavanjem sa lat. riječi koja isto znači *confinium*. Ova je riječ zacijelo postojala i u dubrovačkom latinitetu.

2) Može se pretpostaviti i lat. pridjev **margineus*, kome se imalo podrazumijevati *lapis*, sve u značenju »međaš«.[40]

---

[38] Jirečekovo izdanje statuta iz 1272 u Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, sv. IX., 442. Nije naznačio mjesta, gdje i kada se u statutu pisalo mergegnum, a gdje i kada mergignum. To pitanje trebat će riješiti u vezi sa latinitetom dubrovačke kancelarije. Izgleda da je oscilacija vokala e—i u ovoj riječi veoma stara i da odgovara dnašnjoj i—a, koju je zabilježio Budmani.

[39] Za oscilaciju -ar- > -er- u nenaglašenom slogu upor. Mergnano pored Margnano za današnje Mrljan pored Marjan u Nastavnom Vjesniku, XXIII., 344 br. 7.

[40] Pridjev *margineus nije doduše potvrđen, ali ako se ima u vidu današnje značenje ovoga termina, koji igra važnu ulogu u pravnom životu dalmatinskih seljaka, »kamen dolje okrugao, gore šiljast stavljen u zemlju da služi kao međaš«, onda je obrazovanje ovakova pridjeva prema potvrđenom u Dalmaciji lapideus > lopiž(a) sasvim prirodno.

Obje ove reforme, koje je klasičnolat. riječ doživjela u Dubrovniku, imale su za posljedicu povlačenje klasičnoga akcenta sa *a* na *i* > *e*. Time se objašnjava današnji dubrovački akcenat *mȓgīnj, mȓgānj,* odnosno bokeljski *mergîn* i t. d. Duljina vokala *ī* — *ā* u *mȓgīnj mȓgānj mergîn* može da potječe od *kùnfīn,* a može da bude i posljedica srp.-hrv. produljivanja u zatvorenom slogu pred *j* ili *nj* (primjeri: *panj, moj* i t. d.)

Ako smo objasnili južnodalmatinske oblike, nijesmo objasnili ni Pavlinovićev *mȓgit* ni piperski *mrgîr* ni rapski *mrgâr*. Prvi upućuje na unakrštavanje sa istoznačnim *limes* gen. *limitis* u dalmatinskom latinitetu. To unakrštavanje odlično objašnjava kratki silazni akcenat u *mȓgit*. Ali ovo mišljenje mora ostati hipotezom, sve dok se bolje ne utvrdi oblik *mrgit* u narodnim govorima u Dalmaciji i dok se ne nađu potvrde u dalmatinskim listinama.

Razlozima za zamjenu dočetka *-īn(j)* ili *ānj* sa -îr kod Pipera odnosno sa *âr* na Rabu teže je zasada ući u trag. Primjećujem samo toliko da zamjene *-îr -âr* predstavljaju u stvari latinski sufiks *-arius,* koji je vrlo raširen i kod nas u nomina agentis kao *kuhar* i t. d. ili kod naziva stanovnika kao u Dubrovniku *Prȉjekar* od *Prȉjeko* i t. d. Ali pronaći tačan uzrok, što je dalo povoda da se ovoj riječi zamijeni dočetak sa ovim sufiksom,[41] to pitanje moram ostaviti budućem istraživanju.

Kad budemo imali iscrpna i detaljna obavještenja o ovoj riječi ne samo iz svih dalmatinskih obalskih mjesta, nego i iz unutrašnjosti, ostat će i onda još uvijek neobjašnjenih pitanja zbog toga što poznamo stari dalmatinski samo fragmentarno, u mrvicama. Samo iz historijskih grafija mogli smo zaključiti da se je u starom dubrovačkom govoru za »međaš« govorilo **lu merghegnu* ili *lu merghignu* (prema *confinium*). Za *mrgit, mȓgir, mrgar* nijesmo u stanju postaviti ni ovakvih nagađanja, jer historijskih potvrda nemamo, a teško da će ih se i naći.

Ne znamo prema tome da li su ovo kreacije našega jezika ili su nastale kod dalmatinskih Romana, a Hrvati su ih samo preuzeli od njih.

Ima ipak jedna indicija, iz koje možemo naslutiti, zašto je moglo doći do zamjene dočetka *-īnj* ili *-ānj* sa sufiksom *-îr* ili *-âr*. Tu indiciju daje oblik *mrgílj,* koji se govori u Sukošanu i Segetu. Dočetno *-lj* mjesto *-nj* u ovom obliku bez svake je sumnje produkat disimilacije *m — n* > *m — lj.*[41a] Ako je ova disimilacija bila mo-

---

[41] Ovu pojavu zvali su njemački lingvisti Suffixverdeutlichung. O običnoj zamjeni sufiksa upor. Pregled francuske gramatike, I., str. 106, § 268.

[41a] Upor. moje Osnove romanske lingvistike, II, str. 178 § 561.

guća, onda je bila moguća i u drugoj varijanti: $m - n > m - r$. Iz ove je disimilacije onda logički slijedila zamjena sufiksa. Ako je ovo tumačenje ispravno, onda je prirodnije misliti, da je zamjena dočetka sa sufiksom nastala ne kod Romana nego kod Hrvata. Ali da se uzmogne sve to utvrditi, potrebna su nova obavještenja o ovoj riječi iz naših narječja. Lingvistička će geografija moći onda da odgovori prilično decidirano.

*

Ako postavimo pitanje, zašto je u ovom našem starom romanizmu na Jadranu došlo do izmjena i varijacija u fonetskom habitusu, moramo da damo sasvim drugi odgovor, nego što smo ga dali u prva tri slučaja, koje smo gore ispitivali, jer se ovdje ne radi ni o kakvom kidanju veze između postverbala i glagola. Ovdje se radi o nečemu sasvim različitom, o mogućnosti boljeg ili tačnijeg čuvenja stranih glasova, o jasnijoj ili slabijoj apercepciji stranoga glasa, prema čemu se onda ravna identifikacija sa onim glasovima, sa kojima slušalac u svome jeziku raspolaže. To znači da se zatvoreno romansko *e* indentificiralo jedamput sa *i*, a drugi put sa poluglasom ь od starih Hrvata ili Srba u okolici Dubrovnika, a u krajevima, koji su bili dalje od centra romanske riječi počela je uz to da djeluje i disimilacija kao u svakom jeziku na zemlji, jer ona predstavlja opći lingvistički zakon.

b)

NOVI PRIMJERI ZA ѣ > *ia*

ČSJKZ. VIII. (1931), str. 118—123 i u *JF.* XII (1933), str. 96 i sl., ocjenjujući Mladenova *Geschichte der bulgarischen Sprache*, nastojao sam dokazati protivno općem mišljenju, da je u najstarije doba na čitavoj južnoslav. teritoriji ѣ (jat) imao diftonški izgovor *ia*, da se taj izgovor očuvao iza palatala *j ŕ ļ ń* do danas u određenim riječima, u t. zv. arhaizmima, i napokon da se današnji srp.-hrv. refleksi *e* i *ie ije* razviše ne iz monoftonga *ä*, nego iz diftonga *ia*, koji su čuli Rumunji, Novogrci, Arbanasi i ostali stranci. U svojem argumentiranju nijesam se držao lingvističke konstrukcije, kao naučenjaci koji su pretpostavljali monoftonški izgovor jata, nego sam pošao od činjenica, koje se dadu tačno utvrditi i kontrolirati, a to su slav. pozajmice u okolnim neslav. jezicima s jedne strane, a s druge tražeći one srp.-hrv. riječi, gdje se je arhaizam očuvao.

Kako je moje mišljenje naišlo na odlučan otpor[42] tako kompetentnoga slaviste kao pokojni holandeski slavista van Wijk što je bio, u njegovom pariškom predavanju 1936, ja sam nastavio traganjem za novim primjerima, koji dokazuju moju tezu. Ovu je tezu prihvatio Poljak pokojni Małecki.[43] U ovom članku iznosim te nove primjere i svrstavam ih prema gore pomenutim palatalima.

A) Primjeri za ѣ > *a* poslije *r*[44]

1) U Vinkovcima govori se *prásunje* u značenju »prisoje«. Za ovu riječ postoji i ikavski oblik prísunje, koji ima Slavonac J. S. Reljković, a govori se i danas oko Vinkovaca; u Šestinama kraj Zagreba *presonje*. Ova riječ sadrži prema tome prefiks *prêd-*, osnovu *slъn-*

---

[42] Upor. Le Monde slave, XIV, str. 472—499, 415—446, 14—40, 369—395.

[43] Privatno saopćenje.

[44] Gubitak i od ia < ѣ iza r može se uporediti sa fr. -er st. fr. -ier < lat. -are; o tom v. moje Osnove romanske lingvistike, I., str. 106, § 268.

od *sunce*, jednako kao *sunovrat*, i sufiks *-je*. Isti oblik prefiksa nalazi se u *Prapolje* u 14. vijeku za *Prijepolje* u Sandžaku, v. *ARJ*. XI. 367.

2) Ovdje je jat jednako tretiran kao u *prama* < *prêma* u *pramaljeće* i *pramaljetan*.

3) Ovako je tretiran jat i u imenu biljke *prapat, paprat, praput* (odatle ime mjesta *Praputnik* u Hrv. Primorju), *paprut* prema *preprot* (Lobor),*preprotnica, prepućac, preprut, preprutica,-tnica,-tnjača*, v. *ARJ*. XI. 687.

4) Osobito interesantan primjer pruža praslav. **nerst* > *mrêstъ*(ь) Miklošić *etym.* u slov. i hrv narječjima. Pored *maresec -sca* (Slovenske Gorice) i *meresec* u istočnoj Štajerskoj i *narasec -sca* i *neresec* postoji *merjasec -sca* baš kao i kod Hrvata *merast kod* Slavonca J. S. Reljkovića, v. *ARJ*. VI. 603 i *nerast narast narastiti* u Istri, v. *ARj*. VIII. 46, VII. 553 pored *nȅrist* kod katolika u Žumberku.[45]

5) Za praslav. antroponim **Krêsimê(i)rъ* potvrđeni su oblici *Krasimir* u 13. i 14. vijeku, da ne govorimo o Porfirogenitovu *Κρασιμέρη*[46] pored *Cresimiro* iz g. 1059 i 1062. Ista oscilacija nalazi se i u hipokoristiku odatle *Krasonja* prvad 1375 (od mlet. **prevede* < vulg. lat. praebyter za presbyter *REW*[3] 6740[46], *Krȁsoje* odatle današnje prezime *Krasojević*) pored *Krȅso, Krȅsoje* 16[0] v. odatle današnje prezime Kresojević), v. *ARJ*, V., 467, 469 i 524.

6). Kurelac je zabilježio *kras* za *krijes* kod ugarskih Hrvata, v. *ARJ*. V. 5, 465.

7) *smraka* pored *smreka, šmrika* u Hrv. Primorju, v. Miklošić *etym.* str. 310.

8) Ovamo ide i tuđica *kraliješ*, ikavski *krališ* od *κύριε ἐλέησον*, gdje imamo u istoj riječi dva refleksa: *a* poslije *r* i *i* = *ije* poslije *l*. Sa našom posuđenicom treba uporediti talijansku iz aretinskoga narječja *crialesso*, v. *REW*[3] 3799.

9) *ARJ*. I. 944 ima *čerjan* = *čeranj* pored *čerjen* i *čerin*. U arb. *çar(r)anik pored çerenik* i *seren(i), carâ, carô*, v. Jokl, *Ling.-kulthist. Untersuchungen aus dem Bereiche des Alb.*, str. 107/8.

10) Interesantna je oscilacija u Budvi*povriez* za *povraz*, gdje se ne radi o jatu. U Paštrovićima (?) *pȅvrāz* pokazuje čudno *e* za *o* u prefiksu.

B) Primjeri za *ѣ* > *ja* poslije *nj*

1) *njȁd (Krk)* = *hnjad njadasta njadilo* pored *gnjed*, v, *ARJ*. VIII. 272 za *gnêdъ* kod Bernekera str. 312. Dodatak onome što je rečeno u *ČSJKZ* VIII. str. 119. tačka 6.

---

[45] V. AsflP. XXXII., str. 368, § 40 *nȅrist* pored *mīstrīti se*.
[46] Upor. Starohrvatska Prosvjeta, nova serija, I., str. 170 § 17.

2) U Istri je Małecki, *Przegląd slowiańskich gwar Istrji*, str. 51 zabilježio *njȁzlȏ* (Kožljak) pored *njízlo* (Gračišće) za *gnêzdo*[47]; *nazlo* je »Schangenlager« u Sv. Jeleni u Hrv. Primorju, *njazlo* »Schlangenversteck« u Selcu u Hrv. Primorju, oboje iz Hirtz, str. 74 i 95. Ovo je dodatak onome što je rečeno u *ČSJKZ*, VIII. str. 119, tačka 5.

3) Ribarić je zabilježio u Istri v. Srp. *dialektološki zbornik*, I. str. 40, *nadra* (Pograd, Račice, Poljana, Mune) jednako kao *nȁdra* i o datle nȁdarnica »dio košulje« u Žumberku kod katolika,[49] dok se i *gnjézdo* govori u svim tim mjestima. Oblik *nadra* poznaju i slov. narječja. Ovaj primjer ide pod *êdro* kod Bernekera str. 270. Početno *n-* je istoga podrijetla kao u nugao od *vьn*. Gubitak konsonanta *j-* u *nadra* ista je pojava kao u *sutra* pored *sjutra*.

C) Primjeri za ѣ > *a* ili *ja* poslije *l* ili *lj*.

1) Kolski termin *òpljan* kod unijata u Žumberku, v. *AfslP.* XXXIII., str. 366 pored *oplȅn* kod katolika u Žumberku, *òpljen* òpljenak (Vinkovci), *oplean* kod Rumunja i *eplény* kod Mađara.

2) *slapić* m. »anguilla fragilis« prema *slepić* u Jesenicama (Dalmacija), v. Hirtz, *Rječnik nar. zool. naziva*, str. 137, od *slêpъ*.

3) Ime ptice *dlaska* pored *vlaska ARJ.* III. 74 pored *(d)lesak dlesk dlijesk dljesak* Hirtz, *Rječnik narodnih zoologičkih naziva*, sv. II., str 90 nije pouzdan primjer, jer se radi o riječi, koja je prema Bernekeru, str. 203 onomatopoetske prirode, koja podražava zvuk (»lautnachahmend«), pa vokal može lako da se mijenja prema senzaciji, koju se hoće glasovima imitovati.

4) Pouzdan je primjer *škljānȁc* »kost na nozi u Budvi, *škljának* u Krivošijama (Boka) pored *členîć* »gležanj« u Slumu i Vodicama (Istra), v. Ribarić, str, 142. Dodatak onome što je rečeno u *JF* XII., str. 99.

5) Ovamo ide *kljȁst*, v. *ARJ.* V. 93, 117. Ovaj pridjev ima istu osnovu koju i slov. glagol *klestiti*, v. Pleteršnik I. 405; o *klêstiti*, v. Berneker, str. 517.

Ovaj glagol ima u srp. hrv. umetnuto *r* poslije grupe *st*, ispor. *prostrȉca* u Žumberku kod katolika za *proštac* kod štokavaca. Tako dobivena grupa *str* prelazi u *štr* kao *oštar oštra* i glagol glasi *kljaštriti*, *v. ARJ.* V. 42, u Žumberku kod katolika *klȁštriti;* u slov. *páklast* (Slovenske Gorice) pored *páklav* i *páklest* ipaklez u Savinjskoj Dolini, v. Pleteršnik, II. 4.

---

[47] Tentor AfslP. XXX., 155, 163 donosi za Cres njezlö.

[48] Rječnik narodnih zoologičkih naziva, I., str. 94.

[49] AfslP. XXXII., str. 364, § 3. Ovo je dodatak onome što je rečeno u ČSJKZ, VIII, str. 120, tačka 7.

Dočetak *-st* u ovom pridjevu izmjenjivan je na razne načine u srp. hrv., tako sa *-k u knjȁk* na Krku i u Hrv. Primorju, odatle *knjakalo, knjakav, knjakast;* zatim sa *p* mjesto *st* u *kljapȁv kljápa kljápavica* u Lici v. *ARJ.* V. 93 i *knjȁpav* u Žumberku kod katolika.

Razlog dodavanju konsonanata *k* i *p* mjesto *-st* leži zacijelo u tome što pridjev znači tjelesnu manu. Od ovakovih riječi moguće su hipokoristične izvednice sa raznim konsonantskim nastavcima, ispor. *k* u *Dáko* od *Daniel* u Žumberku kod unijata, *Dóka* od *Dora* u Žumberku kod katolika, *c* u *Jóco* od Jovan i t. d.

Od osnova, koje su dodavanjem hipokorističkih konsonanata bile raširene, stvaraju se opet po pravilu novi pridjevi.

Prijelaz *klj* u *knj* bit će fonetske prirode, isp. *siganj* gen. *signja* pred *sigalj* gen. *siglja* kod Parčića 905. Oblik *sȉganj* zabilježio sam kod Polače u Bukovici (sjev. Dalmacija) Riječ je nastala od lat. *sȋtula,* od koje i *sȉć* »amper«, općenito poznata riječ na Jadranu, v. *REW*[3] 7962.

D) Primjeri za ѣ > *ja* ili *a* poslije drugih konsonanata

1) Najinteresantniji je primjer Vukov *švánjiti, ošvánjiti* (koga ili se) »sramiti«, koji se prema Vuku govori u Hrvatskoj, v. B. J., II. 547 sa primjerom iz narodne pjesme, i odatle postverbal *švánja* »sramota«. Ovaj glagol nema nikakve veze sa njemačkom *Schwein,* kako gdjetko misli, nego je vjeran refleks št. cr. slav. *svêniti* i rum. slavizma *a să sfii,* kako je rečeno u članku o prijedlogu *osim,* pa se na ovom mjestu ne treba o njemu podrobnije govoriti. Na ovu etimologiju pomišljao je već Miklošić, str. 332.

2) Pleteršnik I. 558 bilježi za »mali prst« naziv *mazînec* pored *mezinec* od *mêzinъ,* v. Berneker str. 55. Za ovaj primjer trebalo bi još potanjih obavještenja, da bi ga se moglo označiti pouzdanim.

3) Pleteršnik II. 223/4 donosi pored *predel* gen.-*dela* i oblik sa *a* za jat: *predal, predalen, predalnik* < str .sr. slav. *prêdêlъ* rum. *predeal.*

E) Zamjena tuđega *e* poslije *r* i tuđega *a* poslije *r l* sa jatom(ѣ)

1) Primjeru, koji sam ranije iznio, *prask(v)a* pored *breskva brȉska* u Žumberku kod katolika od lat. *persica,* odgovara posvema vrâs u Vojvodstvu, v. B. J. II. 743 i Parčić II. 22, u Žumberku kod katolika *frâs* gen. *frâza* i *frâs* u *ARJ.* III. 69 »djetinje« (Sarajevo), djetinjak, v. *ARj.* II. 457, rum. *fras* »djetinja epilepsija«. Mislim da ova riječ ide zajedno sa *fȉjersa* »ožiljak na licu čeljadeta koji ga nagrđuje«, v. *ARJ.* III. 52 u Dubrovniku; sa njem. *Fersse, Frässle,* od lat. participa *fersus,* od glagola *fervere,* v, *REW*[3] 3262 i 3265.

Ova etimologija nije pouzdana, jer za *vras* = *fras* postoji u njem. *Frais*, a odatle je slov. *vraž*. *Vras* = *fras* može da potječe iz njem. Primjer prema tome nema one dokazane moći koju ima *praska*.

2) Za st. vis njem. *drât*, odakle je naše *dretva*, postoji i ikavski oblik *dritva* u Vodicama (Istra), v. Ribarić, str. 144. Dodatak onome što je rečeno u *ČSJKZ*., VIII, str. 120, tačka 1.

3) Za germ. *latta* v. *REW*[3] 4933, koje je u slov glasi *lapta* < *latva* sa metatezom labiodentala (ispor. *zâvla u* Žumberku kod katolika za *zaova)* pored *lata*, v. Pleteršnik I. 499, u srp. hrv. općenito *lêtva*. Kao *dretva dritva* i *letva* se na jednak način ima prosuđivati. Ovdje je ѣ jat kao u Split za Spalatum. Dodatak onome što je rečeno u *ČSJKZ*, VIII, str. 120, tačka 2.

F) Primjeri za početno ѣ > *ja*

1) Za početno ѣ > *ja* pored gore pomenutoga primjera *nadra*, koji pokazuje oscilaciju *njedra*, postoji još jedan primjer: *jȁzavac*, *jȁzbec* u Žumberku kod katolika, *jazvina* pored *jazbina*, v. Berneker, str. 276, od st. cr. slav. *êzъ êzva*, koji posudiše Novogorci ἔσβος. Ni ikavski ni jekavski oblik nije potvrđen.

c)

TURSKI SUFIKS *-LI* U EPITETIMA

Jezik epiteta u našim narodnim pjesmama i s time u vezi njihovu estetsku i metričku vrijednost nije se u zasebnim studijama jošte proučavalo koliko ja znam.[50] Ovaj put uzimljem samo jedan isječak iz čitavog problema. Hoću da ispitam ulogu epiteta obrazovanog pomoću t. sufiksa *-li.* Ovako obrazovan epitet vezan je za određeno mjesto: stoji *pred* imenicom i indeclinabile je. Kad promijeni mjesto, t. j. kad dođe iza imenice, on dobija dodatak *-ja,* t. j. onaj dodatak koji dobijaju u srp. hrv. i sve imenice, koje se svršuju na vokal i na njemu nose naglasak po t. akcenatskom pravilu (primjer *odá* > srp. hrv. *ôdaja).* Tada, razumije se, ovi epiteti nijesu više indeclinabilia, nego declinabilia.

Ovi epiteti daju našim narodnim pjesmama poseban stilski kolorit. Kao tipičan primjer navodim dva deseterca iz bosanske narodne pjesme, što ih citira *ARj.* V. 892:

Te donese šećerli lakuma
I bijele halve na tabaku.

Ovdje imademo dva epiteta za orijentalne poslastice. Prvi je na tursku obrazovan i indeclinabile *šećerli,* a drugi je naš običan pridjev declinabile. Ovaj drugi ne ističe se onako kao prvi.

Iz drugih primjera što ću ih navesti vidjet će se da narodni pjevač ovakim epitetima hoće da postigne izvjestan efekat: Izbjegava prozaičnost deseterca i postizava slikovitost, ono što se zove pittoresque. Mjesto da prozaički opiše od čega je avlija, kaldrma ili stijena, na tursku obrazovani indeclinabile dozvoljava narodnom pjevaču da se izrazi sažeto i slikovito:

Stade zveka mermerli kaldrme
ili
Oko kule mermerli avlija
ili
Sjedoše ga na mermeli st'jenu.

ARj. VI. 607

[50] Maretić, Naša narodna epika, str. 42—47.

Ovaj tip epiteta toliko je omilio narodnim pjevačima da stvaraju i od naših riječi ovakva indeclinabilia i stavljaju ih pred imenice zbog istog efekta. Za torbicu od kostreti, kako bi se pjevač zacijelo izrazio u saobraćajnom govoru, on veli u deskriptivnom desetercu:

O ramenu kostretli torbica

Naš je *ARj.* naveo sva ova epitheta indeclinabilia pod zasebnim natuknicama, kao da se radi o riječima, koje su zaista postojale u narodnom gvoru, ali je izvjesno da su to pjesničke kreacije koje se nijesu nikad govorile. Zacijelo nigdje i nikada nije se govorilo kao u ovom desetercu:

Pa ga pokri zlatàli košuljom.

Indeclinabile *zlatàli* mjesto našega običnoga pridjeva *zlatan* stvorio je narodni pjevač iz težnje za neobičnošću, apartnošću, kako bi se reklo. *Zlatàli* izgledao mu je poetičniji, ekspresivniji, jer je neobičan, a *zlatan* je običan, banalan. Upotrebio ga je iz metričkih razloga. Da je rekao *zlatnom košuljom*, ne bi dobio deseterca. Ova indeclinabilia imala su prema tome i metričku vrijednost.

Ne samo što su se pri deskriptivnosti odlikovala sažetošću, ona su narodnom pjevaču poslužila i onda kad je htio da naznači da je neko odjeven predmetima velike vrijednosti, jer potječu iz grada gdje se prave. Kajsarije u Anadolu je grad gdje se prave osobite cipele. Muslimanski narodni pjesnik veli:

Hajd obuci kajserli postule

Hörman, Musl. nar. pjesme

Narodnog pjevača ne smeta, ako stvori indeclinabile nemoguć sa gledišta naše tvorbe riječi. U Vukovoj narodnoj pjesmi I. 68 čitamo:

No poteže perli buzdovana.

U drugoj narodnoj pjesmi stoji mjesto epiteta *perli* pravilan naš pridjev:

Ban poteže perna buzdovana

U Vukovoj narodnoj pjesmi II. 289 stoji epitheton *ARj.* IX. 799 *krstaš barjak* onako kako je jedino ispravno u našem jeziku, ako se hoće kratko kazati epitheton. U Hömanovoj narodnoj pjesmi čitamo mjesto toga deseterac:

Razvi Stojan krstali barjake

U Petranovićevoj narodnoj pjesmi III, 513 čitamo deseterac:

Sa čardaka sa džamli pendžera

Pjevač je upotrebio indeclinabile mjesto našega pridjeva *staklen*, jer bi mu dao za deseterac jedan slog previše.

Najobičniji je slučaj kad ovakova indeclinabilia služe u svrhu opisivanja (deskriptivnosti), da se označi od čega je što. Tako se indeclinabile *pamukli* »od pamuka« upotrebljava uz košulju i čaršaf. Nalune ili nalule su *sedefli*, papuče *čohali*, vretence je *šimširli*, uzda *ibrišimli*, *jorgan kumàšli*, dolama ili ječerma *kadifli*, sahan *kalajli*.

Ova epitheta ne upotrebljavaju se nikada u predikativnoj dopuni, već isključivo pred navedenim imenicama.

Velika njihova deskriptivna vrijednost vidi se naročito u slučaju kad treba kazati n. pr. za čakšire da su snabdjevene mnogim kovčama i t. d. Pjevač kratko kaže:*kovčali čakšire*, v. *ARj.* V. 410. Tako upotrebljava i *dugmali malvuta)* t. j. mavluta sa dugmetima. Za presvođenu kulu ili kulu na svodove kaže kratko *ćemerli kula*, v. *ARj.* II. 130. Osobito poučan je primjer *jalduzli*, od *yildiz* »zvijezda« epitheton za čašu, stolac, pjenu, kojim pjevač opisuje efekat stakla od čaše, kićeni stolac i iskrenje pjene. Iz ovoga se primjera vidi, koliki je smisao u narodnih pjevača za nuance, koja u modernoj lirici igra veliku ulogu.

Pjevač može pomoću ovih indeclinabilia izraziti i poređenja Pri tom se on ne brine da li je indeclinabile ispravan sa gledišta turskoga ili našega jezika. Od imeniče *menefše* »ljubica, od koje kod nas nastade *meleviš* ili *meneviš*, narodni pjevač pravi *menevli* kao epitheton za dolamu ili čakšire, da bi izrazio ljubičastu boju njihovu. Od t. pridjeva ar. podrijetla *kirmiz* »crven kao skrlet« pravi narodni pjevač epitetom krmezli »od skrleta, skrletan, za koji nema potvrde u narodnim pjesmama, v. *ARj.* V. 601. Potvrđen je samo *krmzi* kao epitet za peštemalje, merdžane i kabanicu, v. *ARj* V. 603. U ovom indeclinabile olakšava se konsonantska grupa ispuštanjem od *-m-*:

S nogu skida krzi jemelije

Ovaj se epitet skraćuje i ovako:

Ti podigni krzlî nogavice
Stade šušanj krzli ćiftijana

Tako postaje sam epitet nejasan i zamjenjuje se sa t. brojnikom *krk* < *kirk* »40,« s kojim nema ama baš ništa zajedničko do li suzvučnosti u početnom slogu:

Pak mu daje krk čoje čakšire,

što znači čakšire od skrletne čohe, ili:

Treći đerdan od krkli merdžana

u narodnoj pjesmi što ju je zabilježio Pavlinović, v. *ARj.* V. 594. Zbog toga će ići ovamo i sasvim neobičan indeclinabile iz Jukićeve narodne pjesme *krčmi*, v. *ARj* V. 497, koji Budmani prevodi sa

»sitan, droban«, jer misli, da je napravljen prema *krčma* u značenju »na malo« (upor. u Bosni *krčmiti »prodavati na malo«*):

Jedno grlo, a četir đerdana
Jedan biše od krčmi merđana

Očito je da pjevač nije u svojoj jezičnoj svijesti razumio epitet *krmzi*, koji bi prema t. jeziku bio ispravan, pa ga je nadovezao na riječ, koju je bolje razumio.

Kako se iz ovoga posljednjega primjera vidi, ova epitheta bila su clichés, stalni izrazi, koji se, kao i inače, prenose u razne krajeve, gdje ih pjevači ne razumiju i zbog toga izopačuju. To se vidi i u ovom primjeru uzetom iz hercegovačke narodne pjesme:

Vjerna ljubi, šinula te guja!
Što će tebe glava na pendžeru,
Što l' krmali ruke niz parmake?

ARj. V. 599

Epitheton *krmali* tumači Miklošić iz turskoga *kirma* »ulom, nabor« a Budmani sa »prekrštene ruke«. Tumačenje ne će se moći s pouzdanošću dati sve dok se ne nađu drugi slični epiteti za ruke. Ali prema dosadašnjem ispitivanju ovoga problema mislim da se je Miklošić jako prevario, kad je *krmali* doveo u vezu sa t. abtraetumom *kirma*. Prije će biti da je to od *kṙna* od ar. *hinna*, koja služi za bojadisanje nokata u čitavom Orientu. Epitet je, ako je ova pretpostavka ispravna, sasvim razumljiv. *Krmali* ruke su ruke sa noktima krnom obojadisane. Nije isključena i štamparska griješka **krnali* za *krmali*.

Bez drugih primjera ne može se razumjeti ni ovaj epitet za odaju iz Petrovićeve nar. pjesme:

Da uljezem lijepoj đevojci
U njezinu našli odaju

ARj. VII. str. 671

Evo još nekoliko primjera za deskriptivnu upotrebu ovih epiteta. Fes urešen kitom zove se u Petranovićevoj narodnoj pjesmi *kitali fes*, v. *ARj.* V. 15. Kao epitet za tursku gornju haljinu, koja se često pominje u narodnim pjesmama, ne upotrebljava se naš pridjev kolast »šaren na kolo«, kako se upotrebljava za hazdiju »plašt« nego *kolali:*

A obuče kolali mavlutu

ARj. V. str. 181

Kod ovih epiteta opažamo značajnu morfološku razliku kad dolaze poslije imenice na koju se odnose. Kako već gore rekosmo, ovi epiteti dobivaju tada dočetak *-ia* kao sve t. i druge strane i domaće imenice koje se svršuju na vokal. Primjeri: t. *kapu* > *kapija*, gr.

κεφαλή > *ćefalija*, mađ. *kocsi* > *kočija*, str cr. slav. *sqdii* > *sudija*. Ovaj dočetak omogućuje deklinovanje ovih imenica. Tako pridjev *kolast*, koji i u zadnjem primjeru kao epitet glasi *kolali*, poslije imenice dobiva također *-ja*. Primjer: Toke koje se nose kao ures na dolami ili na ječermi, jer su okrugle kao kolo, nazivaju se u narodnoj pjesmi toke kolalije:

Na prsima toke kolalije
Po dolami toke kolalije
Pozvekuju toke kolalije

Ovaj epitet kao apozicija upotrebljava se u značenju *kolatast* u primjeru:

Za Ankine gaće kolalije

ARj. V. 181

Isto se ovako upotrebljava i epitet *kitali* u Petranovićevoj narodnoj pjesmi:

A preturi struku kitaliju

Ovaj oblik nije utvrđen, stalan, jer mu sufiks u drugoj narodnoj pjesmi glasi i *-ajlija* (ispor. *novajlija*):

Na njga meću ćebe kitajlije

Tu je čak i rod promijenjen, iz čega se i opet vidi, da ovi epiteti nijesu riječi, koje su dugom upotrebom dobile u narodnom govoru stalan oblik, nego da su momentane kreacije narodnoga pjevača.

Kao ovdje što se upotrebljava naša riječ u dva vida kao epitheton indeclinabile pred imenicom i kao apozija na *-ja* poslije imenice, tako se upotrebljavaju i pravi t. pridjevi na *-li*, n. pr. *đumišli* »srebren«:

Stade prasak đumišli pištolja
Objesio đumišli gadaru

prema:

na kojem su kopče đumišlije
na čakširah kopče đumišlije

Samo jedamput dolazi indeklinabile *đumišli* poslije imenice kod Petranovića *kovče đumišli*, v. *ARj.* II. 12. Ali to je zacijelo sasvim izoliran slučaj.

Kad će narodni pjevač upotrijebiti indeclinabile, a kad apoziciju na *-ja*, to ovisi od potrebe građenja deseterca. U desetercu

Pa on stere kanli kabanicu

morao je upotrebiti indeclinabile *kanli*, t. pridjev u značenju »crven kao krv« (upravo »krvav«), isto tako kao i u desetercima

Odvede ga na ćemerli kulu
Idi, Mato, na ćemerli kulu

jer bi apozicije na *-ja* dale jedan slog previše, dok opet u desetercu:

odgovarala je bolje apozicija na *-ja.*

Da u ovom posljednjem slučaju opća riječ *sablja* može otpasti kao razumljiva sama po sebi, ne treba napose isticati:

I dade mu krivu ćemerliju

ARj. II. str. 130

Iz dosada iznesenih primjera moglo se vidjeti da se ove dvije vrste na tursku obrazovanih epiteta upotrebljavaju u našim narodnim pjesmama pri opisivanju konkretnih predmeta, koji se mogu očima gledati. Rijetko se upotrebljavaju kao ukras za isticanje duhovnih odlika lica ili načina držanja. Zabilježio sam samo iz hercegovačke narodne pjesme epitet *hàirli* »srećan, čestit«

U mahali hairli đevojka
U mahali sve momke smamila

ARj. III. str. 547

zatim za »ponosan, gizdav, koketan hod u Petranovićevoj nar. pjesmi:

Sve bi tebi pregorela mlada,
Al' ne mogu nazli oda tvoga

ARj. V. str. 774

Indeclinabile *nazli* »kićeno« upotrebljava se i kao prilog uz glagol *hoditi* u Jukićevoj nar. pjesmi:

Jesi l' vid'la, Maro, mlade Sarajlije,
Kako nazli hode, kako đuzel nose?

ibidem

Od interesa je još zabilježiti slučaj t. imenica na *-li,* kao n. pr. *havli* »pamučan ručnik.« One u našim narodnim pjesmama mogu postati epitheta indeclinabilia bez *-ja:*

Već eto ti bijela avli marama
Da ne kalja skuta ni avli košulje

Ovdje se epitet *avli* upotrebljava kao uspoređenje za maramu i košulju, dok se *hàvlija* upotrebljava kao opća riječ, v. *ARj.* III. 84.

U ovim primjerima mislim da su izneseni svi glavni tipovi epiteta na *-li.* Ali cio materijal ne će biti iscrpljen. Ja sam se u glavnom ograničio na materijal pobilježen u dosada izašlim tomovima *ARj.*

Dodajem još ovo nekoliko primjera za bolju ilustraciju rečenoga. Epitet *čekrkli* kaže se za čelenku koja se vrti na junakovoj glavi:

Na glavi mu čekrkli čelenka

ARj. III. str. 387 (iz Vuka)

Epitet *čelikli* »od čelika« odnosi se na nadžak:

Udri njega čelikli nadžakom

ARj. II. str. 925 (iz Vuka

Da bi se potpuno razumjele pjesničke slike izražene ovakovim epitetima, trebalo bi često dobro poznavati narodni folklor. Tako šivanje, koje se zove *čitma.* Od ove t. imenice izveden epitet *čitmàli* upotrebljava se za sokak dva puta u Petranovićevim narodnim pjesmama:

Ja pošeta čitmali sokakom
Ja ću izić' na čitmal' sokake

Isto bi tako trebali obavještenja o platnu zvanom *ćenar* da razumijemo ovaj deseterac iz srijemske narodne pjesme:

On se vijnu po tanku žeravu
Pa uzgrnu ćenarli košulju

ARj. II. str. 171

Interesantna je upotreba t. pridjeva *güzel* »lijep« kao epiteta u našim narodnim pjesmama. Najobičnije se upotrebljava kao indeclinabile: *đuzel odijelo, đuzel moma, đuzel Ata.* Rijetko mu se dodaje *-li,* kako se u t. ne kaže:

Pa pogledaj đuzeli odijela

(iz Jukića)

Ili se ispušta *-e:*

Pak oblači đuzli đeisiju

(iz Petranovića)

Ovaj posljednji slučaj glasi u Vukovoj narodnoj pjesmi:

Te on vadi đuzel deisiju

ARj. III. str. 18

Ovo pjesničko prekrajanje, koje se vrši zbog potreba stiha, ide još dalje u hercegovačkoj narodnoj pjesmi:

Đulze moja, sestro od matere

ARj. III. str. 12

Naročito je interesantan epitet *đuvezlija* za svilu u Vukovoj narodnoj pjesmi:

Uvezla sam tri dukata zlata
I četiri svile đuvezlije

ARj. III. str. 18

Bez sufiksa *-lija* ili *-li* čita se u Jukićevoj i Petranovićevoj narodnoj pjesmi:

Svrh košulje đuvez anterija
Đuvez vezom grane vezla

Kad ne bi imali epiteta apozicije u obliku *đulvezija* i *dulvezlija*, mi bi badava tragali po t. riječnicama, da mu nađemo etimologiju. U Vuka čitamo:

Nestalo mi je svile tavlije
Svile tavlije i đuvezlije

ARj. III. str. 12 B.-I. str. 364

Iz ovoga oblika razabiremo, da je *đuvez* tursko-slavenska složenica: *đûl* »ruža« + vêz, čemu je dodan još *-li* ili *-lija*.

Od epiteta, koji izražavaju upoređenje (komparaciju), spomenimo još iz crnogorske narodne pjesme:

Na čakšire kovče eždirlije

To su kovče nalik na aždaju < pers. *ežder*. Za tim iz Petranovićeve narodne pjesme:

Naj najprije jelekli ječermu

ARj. IV. str. 576

To je ječerma nalik na jelek.

Epiteti na *-li* obično se ne rastavljaju od imenice, na koju se odnose. Našao sam samo jedan slučaj u Petranovićevoj narodnoj pjesmi, da se umeće enklitika između epiteta i imenice:

Katali ga barjak poklopio

ARj. IV. str. 893

Epitet *katali* tumači Budmani: »Valja da je t. *katli* »boran, nabran, saborit.« Kako nema drugih potvrda, treba uzeti njegovo tumačenje sa rezervom i misliti, da je *a* umetnuto u grupu *tl* zbog deseterca.

ARj. IV. 95 donosi još potvrdu za indeclinabile *kavgali* sa imenicom *doba* u značenju »doba ispunjeno kavgama«, ali ne iz narodnih pjesama, nego iz Hörmanova jezika. Nijesam čuo, da se u Bosni ovako govori. Možda ga je Hörman sam napravio prema epitetima, koji se nalaze u muslimanskim narodnim pjesmama, što ih je izdao.

Koliko smo dasada mogli vidjeti, ovi epiteti, koji su adjectiva indeclinabilia, ne primaju preda se prefikse kao pravi srp. hrv. pridjevi (primjeri: nagluh, povisok). Našao sam samo jedan primjer, koji bi magao ovamo ići, i to u Reljkovićevu Satiru epitet *nakrklji:*

Ako li se ponosi svojom nakrklji dolamom

Maretić s pravom kaže, da je i značenqe i postanje ovoga epiteta tamno. Možda je identičan sa onim gore *krkli*, koji znači »skrletnu

boju«. Ako to znači i ovdje, onda ga je Reljković pomiješao sa prilogom *nakrke = nakrkače«* što se nosi na leđima. Ako je ovo tumačenje ispravno, ne radi se o prefiksu *na-*.

Gore smo naveli dosta primjera, iz kojih se vidi da narodni pjevači prave ovakove epitete i od naših narodnih riječi. Sasvim je onda logično, da ih prave i od posuđenica, koje su ušle u narodni govor. Tako čitamo *mirisli* u Petranovića.

Na ponesi svome suđeniku
Sitnu kitu mirisli cvijeća

I kod indeclinabilia izvedenih od sasvim običnih riječi nije uvijek lako pogodit pravo značenje. Uzmimo svima razumljiv turcizam *muhur*. Lako je shvatiti značenje u Vukovu desetercu:

Činiću te muhurli vezirom

To je vezir koji čuva sultanov pečat. Teže je razumjeti značenje u Hörmanovu desetercu:

Moreš dati.....
Uz gavrana (= »konja«) muhurli gadáru?

Muhurli gadára čini teškoće.

Gore smo vidjeli da ovi epiteti, putujući sa narodnim pjesmama mijenjaju oblik. To se vidi i kod takovih koji su izvedeni od dobro poznatih riječi. U Bosni svatko zna što je *sȓma* »najčišće srebro«. Epitet *sȓmali* u ispravnom obliku čitamo u ova dva deseterca:

Pa ga pokri srmàli košuljom
I Nikola s njome ašikuje
Sve joj trlja srmali nalune
(Iz Jukića)

Malo se mijenja u desetercu:

Uz košulju srmajli maramu

U Dalmaciji, koja je dalje od centra turcizma, glasi epitet sa *r* mjesto *l*

Kad vam mahnem srmari maramom
I mahnu im srmari maramom

Epitet kao apozicija na *-ja* glasi samo *srmajlija:*

Sretoše nas dvije zmije ljute.
Jednu ubih puškom srmajlijom
A ti drugu zelenom latinkom.
B.-I. II. str. 461

Sa gledišta naše tvorbe riječi, ovakva epitheta indeklinabilia čine sa imenicom, na koju se odnose, upravo složenice tipa *nàdžak-baba* i ostalih stvorenih prema turskom jeziku, o kojima govori A. Leskien, *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache*, I, str. 323 § 555.

Sa ovim opažanjima iz naših narodnih pjesama nije potpuno osvitljen ovaj interesantan balkanološki problem. Kako se radi o turcizmu, a ovi nijesu ograničeni na samo jedan balkanski jezik, trebalo bi još vidjeti da li se nalazi i u narodnoj poeziji ostalih balkanskih naroda, da bi se vidjelo kako je raširen n Balkanu. Kad se taj posao obavi, trebalo bi potražiti uzore, ako ih ima, u turskoj narodnoj ili umjetnoj poeziji, da bi mu se pronašao iradiacijoni centar.

d)

REKONSTRUKCIJA DAČKOSLAVENSKOG VOKABULARA

Pitanje o tome, gdje su Rumunji posuđivali svoje stare, veoma brojne i veoma raznolike slav. riječi, isto je tako teško kao i pitanje, gdje se je, na kojoj teritoriji obrazovao njihov jezik, da li na Balkanu ili na sjeveru od Dunava.[51] Ako bi kušali odgovoriti na to pitanje samo na osnovu fonetske analize slavenskoga leksičkoga elementa u rum. jeziku, rekli bi, da sav potječe sa Balkana, jer sav pokazuje znakove južnoslavenske fonetike, a ne karakteristike sjeverozapadnih ili sjeveroistočnih slav. jezika. Ova istina poznata je već od prvih vremena, kad se počelo izučavati slav. riječi u rum. jeziku. To je danas banalna istina, koja, razumije se, ne znači, da u rum. jeziku nema posuđenica iz p. ili ukr.; samo su ove kasnijeg datuma.

U glasovnom pogledu najstarije slav. riječi u sva četiri rum. glavna narječja, u dakorum., na sjeveru Dunava u Transilvaniji, Olteniji, Munteniji i Moldaviji, u aromunjskom (cincarskom) ili macedorum., na raznim tačkama Balkana, u meglenorum. na planini Nidže, sjeverozapadno od Soluna, kao i u istrorum., u čićskim selima pod Učkom, svagdje njihove stare slav. riječi pokazuju glavne odlike jezika svete Braće, koji je jedan južnoslav. dijalekat.

U starim rum. slavizmima razlikuje se velarni i palatalni nazal: ǫ i ę, velarni i palatalni poluglasi: ъ i ь, a diftongi *er or* reproducirani su kao u st. cr. slav. i u južnoslav. jezicima i t. d.

Ipak historija i geografija drukčije govore.

Između Dakorumunja na sjeveru od Dunava, s jedne strane, i svih ostalih Rumunja južno od Dunava, a ovamo moramo računati i Istrorumunje, koji, po mome mišljenju[52], ne potječu od Dakorumunja, kako je mislio pokojni Densusianu, nego sa Balkana, s druge strane, postoji velika razlika. Dakorumunji obrazovali su države, počevši od 14. vijeka, na području rimske Daciae superior i odatle se širili na

---

[51] V. moje Osnove romanske lingvistike, I., str. 147, § 112 sada Al. Rosetti, Istoria limbii române, I., Limba latină, Bucuresti 1938., str. 31—45.

[52] Archivio glottologico italiano, XXIX., str. 113—119.

istok i na sjever. Stvorili su ovdje neku vrstu feudalizma, koji su predstavljali *boerii* < *boljari* i najvećim su dijelom stalnosjedioci već od srednjega vijeka.

Balkanski Rumunji, naprotiv, nijesu stvorili nikakovih državnih organizacija i nikakova plemstva. U srednjem vijeku i sve do najnovijega doba bili su pastirski nomadi. Poznavali su takove organizacije, kakove odgovaraju ovom ekonomskom položaju. Kad postaju stalnosjedioci, oni postaju trgovci, glavna osnovica balkanske čaršije, i stoje pod jakim uplivom grčke crkve i grčkoga duhovnoga života. Oni su grkomani, dok Dakorumunji na sjeveru sve do 17. vijeka pridržavaju slav. jezik u crkvi, slav. pismo ćirilicu do šezdesetih godina prošloga vijeka i slav. terminologiju u državnom životu. Ova osnovna razlika između jednih i drugih Rumunja morala se odraziti i u njihovu leksičkom slavenskom elementu.

Nastaje važno pitanje, da li su Dakorumunji sav onaj slav. elemenat, koji nosi na sebi južnoslav. ili ćirilometodske crte, a golemim se dijelom ni ne nalazi u jeziku balkanskih Rumunja, posudili na Balkanu?

Za one koji tvrde da se je rum. narod obrazovao ne u Transilvaniji i sjeverno od Dunava u Trajanovoj Daciji nego na Balkanu za t. zv. Roeslerijance stvar je laka. Oni mogu jednostavno da kažu, da su Dr. u 12. vijeku donijeli svoj slav. elemenat sa Balkana na sjever u svoju novu domovinu.

Njima se mora odgovoriti, da je i Trajanova Dacija, kako pokazuju toponomastika i historijske vijesti, bila od 6. vijeka dalje naseljena Slavenima i da je tih Slavena nestalo među Rumunjima. To su t. zv. dački Slaveni, kako ih je Miklošić nazvao.

Kad bi što znali o njihovu jeziku, mi bi odmah mogli praviti upoređenja sa slav. elementom u rum. jeziku i odgovoriti direktno na ovo pitanje. Ali mi o jeziku dačkih Slavena neznamo ništa. Za t. zv. sedmogradske Bugare oko Sibinja, za koje je Miklošić tvrdio 1856, da su potomci dačkih Slavena iz ranoga srednjega vijeka, po kasnijim istraživanjima našlo se, da su to pravi Bugari iz okoline Vidina, koji su istom u 13. vijeku došli ovamo.[53]

---

[52] Franz Mikloschich, Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen, Beč 1856. Niederle, Manuel de l'antiquité slave, I., 113, Jireček AfslP. XX., 115 i sl. Ion Muşlea dao je ukupnu studiju o folkloru njihovu u časopisu Dacoromania V., 115 i sl. pod naslovom Şchei de la Cergăul şi folelorul lor. O njima je pisao i Bugarin Miletič: U sedmigradskitê Bălgari. Na gosti u banatskitê Bălgari, oboje u časopisu Bălgarski Prĕgled III (1896) i Knižnata i ezikăt na banatskitê Bălgari u Šborniku XVI—XVII. Značajno je ipak, što ih Rumunji ne zovu Bulgari nego Şchei, plural od Sclavus, jednako kao i Arbanasi što ovako nazivaju uopće južne Slavene. Rumunjski naziv şchiau < slavus kao i arb. shqa star je, upor. Puşcariu 1547.

Rum. naučenjaci tvrde, da su Rumunji autohtoni i u Trajanovoj Daciji na sjeveru, t. j. da su nastali od lat. kolona, koje su Rimljani doveli ovamo za eksploataciju rudnika u Erdelju, i od romanizovanih Dačana onakim putem, kako svi romanski narodi nastaju na zapadu. Ovoj teoriji u novije vrijeme pridružuju se i nerum. naučenjaci.[54] Oni, koji ovako formulišu problem o postanku rum. naroda, imaju također lak položaj u pogledu pitanja o mjestu, gdje su Dakorumunji posudili svoj najstariji slav. lemenat. Oni mogu da kažu kao i za teritorije, gdje se je obrazovao rum. narod· Slav. rum. elemenat ušao je u rum. jezik i na Balkanu i na sjeveru u Trajanovoj Daciji. Ne vidim doduše da je koji od rum. ili drugih naučenjaka ovako postavio problem, ali da ga je postavio, zacijelo bi ovako glasio odgovor.

*

Osvijetlimo najprije statističke razlike u slavizmima dačkih i balkanskih Rumunja.

Profesor Capidan našao je samo 75 starih·slav. riječi, koje se nalaze u svim rumunjskim narječjima, u dako-, macedo- i meglenorum.[55]. Za ovih 75 riječi mora se, prema tome, uzeti da su se nalazile u prarum. t. j. prije raspada u 4 narječja. To bi bio najstariji sloj slav. riječi u rum. jeziku. U njima nalazimo likvidnu metatezu južnoslav tipa (primjer: *brazdă)*, reflekse dva nazala ǫ ę (primjeri: *paǫkъ* > meglenski *puiangu,* dakorum. *paianjen,* greda, > meglenski *grindă*, cincarski *grendă*, dr. *grinda)*, dva različita refleksa za velarni i palatalni poluvokal na kraju riječi kao i u sredini) primjeri: *žalь* > meglenski *jali*, cincarski *jale,* dr. *jale* prema paǫkъ > meglenski *puiangu*, cincarski *pangu* i t. d. Sve te odlike imaju i oni slavizmi, koje posjeduje dr. jezik, a ne nalaze se u balkanskom rum. i za koje se može iz historijskih razloga tvrditi, da ih dr. nije mogao posuditi na Balkanu nego na sjeveru.

Razlika je između dakorum. i balkanskorum. slavizama najprije u broju njihovu .Budući da je slavenstva posvema nestalo, očekivali bi, da će broj slavizama u dr. biti manji, nego balkanskorum. baš zbog toga, što su balkanski Rumunji do danas više manje živjeli među balkanskim Slavenima, a dačkih je Slavena nestalo vjerovatno već prije 14. vijeka, kad nastaju rum. države na sjeveru. S pravom bi prema

[54] Berlinski romanista E. Gamillscheg pridružio se teoriji o autohtonosti Rumunja u Trajanovoj Daciji sjeverno od Dunava. V. posljedniji njegov rad objavljen u berlinskoj Akademiji Randbemerkungen zum rumänischen Sprachatlas 1941, gdje iznosi svoju misao da je rumunjski bio među Slavenima Dacije saobraćajni jezik (Verkehrssprache), a slavenski, koji je među Rumunjima izumro, jezik porodice.

[55] Capidan, Elementul slav in dialectul aromân, Bucureşti 1925, str. 26—27. Upor. moju ocjenu u JF, V., str. 309—313.

ovim historijskim činjenicama očekivali, da će u aromunskom ili cincarskom broj slavizama biti daleko veći, nego li u dr. Baš obratno je slučaj. U dr. nalazimo od prilike tri puta više slavizama nego li u balkanskorum. Pascu je našao u cincarskom 501, kako on kaže, bugarsku riječ i 10 srp.-hrv.[56], dok ih u dr. prema Tiktinovu rječniku[57] ima više od 1500.

Premda ova statistika ima relativnu vrijednost, ipak postavlja problem u drugoj svjetlosti.

Kad se još uzme u obzir i sociologijski momenat, da Dakorumunji imaju slavizama, koji se odnose na državno i društveno uređenje i na poljoprivredni život, a koje balkanski Rumunji zbog njihova drukčijeg ekonomskog i socijalnoga položaja ne mogu imati, onda cio ovaj problem dobija šire značenje.

*

Ove dvije činjenice: a) da dakorum. slavizmi, koji ne postoje u balkansko-rum., a iz historijskih ili geografskih razloga Dakorumunji ih nijesu mogli posuditi na Balkanu, nego na sjeveru, pokazuju iste fonetske pojave kao oni najstariji slavizmi, koji su zajednički svim rum. narječjima, zatim b) da su dakorum. slavizmi tri puta brojniji od balkansko-rum. sile nas na predpostavku, da dakorum. slavizmi potječu iz dačkoslavenskoga.

Dogodilo se ovdje ono isto što se dogodilo na galloromanskoj teritoriji od 5. do 9. vijeka. Franci su dali pokorenim Romanima ime i bogat vokabular koji se odnosi na državni, vojnički i društveni život, i čitav onomastički sistem. To je sve ostalo kao značajna karakteristika francuskoga jezika. Germanskih Franaka nestade, ali ostade njihov leksički materijal u fr. jeziku. Upor. moj *Pregled francuske gramatike*, I. str. 190 § 485.

Dački Slaveni nestadoše među dačkim Rumunjima, ali ostade njihov golemi vokabular u dr. jeziku. To je a priori moguće, ali se mora dokazati.

U posljednje vrijeme pokušao je naći dačkoslav. riječi u dr. Vasmerov đak G. Reichenkron na osnovu nekih karata u rum. lingvističkom atlasu u članku pod naslovom *Der rumänische Sprachatlas und seine Bedeutung für die Slavistik* u *ZfslP.* XVII. (1940), str. 143 i sl. ali je rum. naučenjak A. Rosetti s pravom zabacio njegovo nastojanje,

---

[56] Pascu, Dictionnaire étymologique macédoroumain, II., str. 178—216.

[57] Poslije Miklošićeva rada Die slavischen Elemente im Rumunischen 1860 Tiktin predstavlja najbolje vrelo obavještenja o slavenskim riječima u rum., dok ne izađe čitav Puşcariu Dict. Cihac, Dictionnaire d'étymologie dacoroumaine, I. i II., Frankfurt 1870 je potpuno zastario.

da lošom interpretacijom nekih izraza zabilježenih u atlasu otkrije dslav. osnovice rum. riječi.[58]

Moj sadašnji pokušaj, da dokažem dslav. podrijetlo dr. slavizama osniva se na sasvim drugom principu i metodu. Zasada ne potrebujem rum. lingvističkog atlasa. On će mi korisno poslužiti kasnije, kad bude potpun, i to za kontrolu već stečenih zaključaka.

*

Poslije Miklošića nikome nije palo na pamet da uporedi mađarske slavizme sa dakorumunjskima. Miklošić je i u svome etimologijskom rječniku i u svome st. slav. rječniku kao i u svojim dvijem studijama o slavenskom elementu u mađ. i rum. jeziku svagda navodio rum. i mađ. slavizme, ali ih nije potanje uređivao niti potanje ispitivao. Tako on u svojoj studiji o mađ. slavizmima pod br. 947 navodi mađ. *zsincsica zsendice* »surutka« kao slav. elemenat, a to je u stvari rum. riječ slav. podrijetla doduše;[59] ali su je rum. pastiri širili po Karpatima. Tako je njihova *jinți*ță ušla ne samo u mađarski, nego i u prikarpatski ruski i galički poljski.

Pod brojem 21 naveo je kao mađ. slavizam *bërbënce* ili *börbönce*. Ali ovo je prava rum. riječ, možda latinskoga podrijetla, ako je lat. pridjev na *-eus* od lat. *vervex:* > rum. *berbece* »ovan« *berbin*ță ili *bărbin*ță »kablica za mlijeko ili sir uz druga srodna značenja, njihov pastirski termin, koji su oni kao karpatski pastiri raširili i među Ukrajincima.[60]

---

[58] Rosetti, Mélanges de linguistique et de philologie, str. 317 i sl. Puşcarijevo mišljenje, da je riječ zapadă »snijeg«, koja ni u jednom slav. jeziku to ne znači, nego samo u rum., također ostatak iz jezika Slavena, kojih je nestalo među Rumunjima, mora se zabaciti. Rum. zapada je rum. postverbal od a zapadi od prezentske osnove od zapasti, koji se glagol u srp.-hrv. obično upotrebljava, kad je riječ o snijegu. Zapada nije slavenski postverbal. Slav. postverbal je m. zapadъ, koji u slav. jezicima nije dobio značenje »snijeg«, nego na pr. u srp.-hrv. zapad sunca. Ovdje imamo isti slučaj kao u rum. postverbalu pază »straža« od glagola a păzi. Postverbal paza ne nalazi se ni u jednom slavenskom jeziku. Bilo bi naopako zaključivati da je postojao u dačkoslav. zbog toga što postoji u današnjem rum. Rum. jezik pravi s velikom lakoćom postverbalia ženskoga roda od glagola.

[59] Slav. prototip *žętica nalazi se još u srp.-hrv. žetica u Bosni, o čemu v. moj člančić u AfslP. XXXV., 348. Upor i Crânjala, Rumunské vlivy v Karpatech, str. 427—429 za raširenost ove dr. riječi.

[60] O rum. bărbință isp. pored Tiktina, koji ovaj naziv izvodi iz mađ., Puşcariu Dict., koji ga tumači iz ukr., Brückner Słownik, koji veli da je poljska riječ došla iz mađ. preko ukr. i Gombocz-Melich, Magyar etymologiai szótar str. 362, koji daju svu literaturu i izvode mađ. riječ iz ukr. Miklošić etym. 415 ne govori ništa o podrijetlu riječi. Kałużniacki, Über die Wanderungen der Rumunen in den dalm. Alpen u. den Karpathen, str. 12 izvodi ukr. berbenyća iz rum.

Ovo su upravo posuđenice iz rum. jezika u mađ. jeziku i ne idu u studiju o upoređenju rum. i mađ. elementa slav. podrijetla.

Ovo poređenje važno je zbog ove istine: Mađ. slavizmi ne mogu da potječu iz južnoslavenskih jezika, osim onih mlađih, nego iz panonskoslavenskoga jezika, koji je među Mađarima nestao upravo onako, kako je nestalo dačkih Slavena među Dakorumunjima.

Mađ. slavizmi odnose se najvećim dijelom na državnu, socijalnu i poljoprivrednu organizaciju baš kao i dakorum., a ovih slavizama u balkansko-rum. nema.

Dr. slavizmi fonetski su isto tako neovisni od mađarskih, kao što su mađarski neovisni od dakorumunjskih. Ako Dakorumunji posude mađ. slavizam, on nosi tragove mađ. fonetike, primjer dr. *coroiu*, koje ne potječe direktno iz *kragulj*, nego iz mađ. oblika naše riječi, iz *karuly karoly* ili *karvoly*.

Prema tome, ako se dozvoljava zaključak, da iz mađ. slavizama možemo da stvaramo zaključke o vokabularu, državnom, socijalnom i poljoprivrednom uređenju panonskih Slavena iz Svatoplukove države, onda se mora i za dakorumunjske slavizme doputistiti, da iz njih pravimo zaključke o vokabularu, državnom, socijalnom i poljoprivrednom uređenju dačkih Slavena.

Uostalom za 9. i 10. vijek, kad panonski slavizmi ulaze u mađ. jezik, važi pravilo da se Slaveni jezički i društveno još malo razlikuju među sobom. Pa ako se jedna stara slav. riječ nalazi i u starom mađ., a priori se može zaključiti, da se nalazila i u dačkoslavenskom jeziku, koji je geografski nastavak panonskoga slavenskoga u Svatoplukovoj državi.

I mađ. slavizmi imaju gotovo iste fonetske ćirilometodijske odlike kao i dakorumunski. Razlikuju dva nasala ǫ e: primjeri: mađ. *dorong* ili *durung* iz slav *drǫgъ*, mađ. *gerenda* iz slav. *gręda*. Razlikuju dva poluvokala unutar riječi: primjeri: *tiszt* iz *čьstь* »čast« prema *bodony iz bъdъnъ* »badanj«. Imaju *št* i *žd* za *ť* i *ď* kao i dakorumunjski slavizmi; primjeri: mađ. *mostoha* rum. *mașteha* »maćeha«, mađ. *rozsda* »rđa«, rum. *primejdie* »pogibelj« iz str cr. slav. *prêmeždije*. Likvidni diftongi *or ol er el* tretirani su kao u južnoslav. jezicima. Uzmimo kao primjer mađ. toponim *Csongrád* iz *Crъnъgradъ* i uporedimo ga sa *Bălgrad*, stari rum. naziv za današnji lat. neologizam *Alba Julia* u Transilvaniji. Jery (ы) je također jednako tretiran u slavizmima oba jezika: primjer: mađ. *bival* = rum. *bivol* jednako kao i u imenu erdeljske rijeke *Bistrița* dem. rum. *Bistricioară*, mađ. *Bëszterce*.

Iz ove konstatacije izlazi, da je panonskoslavenski jezik, kako ga zastupaju mađ. slavizmi, jednako kao i dačkoslavenski, kako ga zastupaju dr. slavizmi, činio prijelaz između sjevernih slav. jezika prema južnoslav.

Na osnove toponomastičke studije, što ju je dala Margareta Ştefanescu[61] može se odrediti granica između dačkoslavenskoga i ukrajinskoga na današnjoj rum. teritoriji u Moldaviji.

U pogledu refleksa za jat (ѣ) dakorum. slavizmi pokazuju veću starost. Oni predstavljaju diftonški izgovor *ea*, mađ. monoftonški é: primjer mađ. csö, staromađ. *csév* prema dr. *ţeavă*.

Isto tako i u pogledu dočetnih poluvokala pokazuju dr. slavizmi veću starost, nego li mađ., koji ne poznaju refleksa za njih. To znači da su dr. slavizmi stariji od mađarskih. Ovo odgovara i historiji.

*

Riješenje problema o rekonstrukciji dačkoslavenskoga vokabulara na osnovu dr. slavizama mora se po mojem mišljenju osnivati na ovih pet principa:

1) Dačkoslavenski jezik bio je u geografskom pogledu nastavak panonskoslavenskoga. Po zakonu, koji je postavio Jagić za južnoslav. govore, morala je da postoji među njima ne stroga granica, nego lagani prijelaz od jednoga drugome.

2) Kako u sociologijskom pogledu postoje razlike između dačkih i balkanskih Rumunja, a priori je izvjesno, da u dr. moraju da postoje slavizmi, koji su mogli da uđu u ovaj jezik samo na sjeveru, a ne na Balkanu.

3) Za istu slav. riječ, koju su Dakorumunji mogli posudit samo na sjeveru, a ne na Balkanu, postoji analogni stari mađarski slavizam, koji su Mađari posudili od panonskih Slavena prije nego su ih asimilirali.

U sociologijskom i ekonomskom pogledu stajali su doseljeni Mađari dijelom na istom stepenu kao i dački Rumunji. Od nomada postali su u panonskoj nizini stalnosjedioci i počeli se baviti poljoprivredom. Naslijedivši Svatoplukovu državu, stvorili su i sami državu i feudalizam, plemstvo.

Taj isti proces vršio se i kod dačkih Rumunja. Oni su ostali dijelom pastiri po Karpatima, ali su se dali i na poljoprivredu, stvorili dvije države Vlašku (Munteniju) i Moldaviju i razvili svoj feudalizam u obliku bojarstva.

Kod oba naroda lingvistički je odraz ovih procesa isti. Oni posuđuju za ove sfere ljudske aktivnosti slavenske izraze.

Prema tome postavlja se sama po sebi zadaća, da se uporedi ovaj posuđeni vokabular u oba jezika, ukoliko su pozajmice nastale neovisno jedne od drugih., t. j. ukoliko Mađari nijesu posudili slavenske riječi od Rumunja i obratno.

---

[61] Margareta Ştefanescu, Elementele ruseşti-rutene din limba romînească si vechimea lor (doktorska teza universiteta Iaşi 1925), upor. moju ocjenu u praškom časopisu Slavia, VI., str. 758—766.

4) Nastaje prema tome potreba da se popišu slav. riječi, koje dolaze u isto doba i kod Mađara i kod Rumunja od najstarijega doba i da im se uporede glasovne odlike. Rezultat toga uspoređenja bit će velik dobitak za slavistiku. Dobit će se izvjesno poznavanje dačkoslavenskoga vokabulara, neko poznavanje kulture dačkih Slavena, a što je za historiju riječi najvažnije, bolje će se upoznati aree pojedinih slavenskih riječi, koje su sada isprekidane zbog nestanka dačkih i panonskih Slavena.

5) Moraju se iz ovoga uspoređenja izlučiti one stare dr. riječi slav. podrijetla, koje dolaze i kod balkanskih Rumunja, sve ako i dolaze u mađ., jer se za takove riječi može misliti, da su ih Dakorumunji donijeli sa Balkana i da nijesu postojale u dačkoslavenskom.

*

Za osnovicu uspoređenja uzeo sam još uvijek nenadomješteno Miklošićevo *Die slavischen Elemente im Magyarischen*, 2. izd., Beč 1884. Izlučio sam iz njegova rječnika mađarskih slavizama ovih šest tipova:

a) mađ. slavizme tipa zsincsica, jer su to, kako sam gore rekao, posuđenice iz rum.

b) dr. slavizme tipa *tarcă* < *svraka*, jer je tà riječ, sve ako je slavevenskoga podrijetla u mađ., došla u rum. jezik iz mađ. *szarka* istoga značenja (Miklošić br. 777).

c) dr. slavizme tipa *prost* = mađ. *paraszt*, jer se nalazi u svim rum. narječjima, pa se može misliti, da je ušao u rum. na Balkanu, a odavde da je došao sa rumunjskim seobama u 12. vijeku na sjever od Dunava;

d) dr. slavizme tipa *boz* = mađ. *boza*, jer se nalazi i u novogrčkom *βούζιον* (upor. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland* str. 313, čest novogr. toponim), pa premda se ne nalazi u balkanskorum., ipak se može misliti, da je dr. *boz* < slav. *bъzъ* posuđeno ne na sjeveru, nego na Balkanu;

e) dr. slavizme tipa *molie* »moljac« = mađ. *moly*, jer se nalazi u arb. i novogr. sa sufiksom -ьсь kao u srp.-hrv., arb. *molicë* = novogr. *μολίτζα* iz istoga razloga;

f) dr. riječi tipa *bărbință* iz razloga, koje sam gore naveo.

Zadržao sam stare slav. posuđenice iz balkanskoga latiniteta kao *byvolъ* ili iz kršćanskoga latiniteta kao *olъtarь*, jer su rum. posuđenice ovoga tipa ipak karakteristične za ovaj jezik, koji se razvio, kako se zna, iz vulgarnoga latiniteta. Ovi slavizmi dokazuju, da dr. posjeduje i slavizme lat. podrijetla.

*

Miklošić je našao u mađarskom jeziku 956 slavenskih riječi. Taj broj može da bude samo aproksimativan. Od ovih nalaze se i u dr. 234.

Iz ove statistike izlazi ova činjenica: Ako je neka mađ. riječ slavenskoga podrijetla, ne mora da se nalazi i u rum. Tako za mađ. *asztal*, koje je slav. *stolъ*, Rumunji imaju latinsku riječ masă < lat. *mensa*.

Ako se iz ovoga broja 234 zajedničkih mađarsko-rumunjskih slavizama izluči onih gore pomenutih šest tipova slavizama, dobije se još uvijek impozantan broj 107 dakorumunjskih slavizama, za koje se može sa velikom vjerovatnošću tvrditi, da nijesu južnoslav. podrijetla, nego dačko-slavenskoga.

*

Kako je već gore rečeno, ovo je saznanje korisno za slavistiku. Iz materijala, koji smo dobili ovim upoređenjem, crpimo ova važna saznanja:

a) Saznajemo da je dački slav. jezik bio južnoslavenskoga tipa;

b) Možemo da utvrdimo cjelokupnost area nekih starih slav. riječi.

Ovo je od važnosti za lingvističku geografiju. Vidimo da, kao južnoslav. jezici što nijesu bili otkinuti od slovačkoga prije dolaska Mađara, isto tako nijesu bili otkinuti ni od ukrajinskoga prije nestanka dačkih Slavena u 13. ili 14. vijeku.

c) Rezultat ovoga upoređenja od važnosti je i u sociologijskom pogledu. On nam daje mali uvid u slavensku kulturu u Panoniji i Daciji prije dolaska Mađara.

*

Da bi se sve ovo vidjelo, dat ću klasifikaciju i pregled ovih 107 zajedničkih mađarsko-rumunjskih slavizama sa gledišta kulturnih grupa.[62]

---

[62] Za obavještenje o starim mađarskim slavizmima upotrebljavao sam, pored Miklošićeva djela citiranoga u tekstu, veliki mađ. etimologijski rječnik, što ga pišu Gombocz Zoltán i Melich János, Magyar etymologiai szótár, Budapest 1914 i sl., koliko je dosada izišao, M. nyelvt. sz. i Szamota István és Zolnai Gyula, Magyar oklevél szótár, Budapest 1902—1906. U zagradi sam dodao iza svakoga mađ. slavizma starost potvrde. Za rum. slavizme nije bilo od potrebe navoditi starost potvrde, jer rum. pisani spomenici nijesu stariji od 16. v. Da se skrati citiranje, nijesam navodio uza svaki mađ. i rum. slavizam svu ovu literaturu. O obavještenju o rum. slavizmima rečeno je, što je potrebno, u bilješci br. 57. Obavještenje o tome, koje su slav. riječi ušle u balkanske jezike, daju, pored etimologijskoga rječnika Đorđa Pascu pomenutog u bilješci 56 i Capidanova djela pomenutog u bilješci 55, još Th. Capidan, Meglenoromânii I., str. 86 i sl., isti, Aromânii str. 177 i sl. Još uvijek dobro služi u ovom pogledu Gustav

A) KULTURA NADSTROJKE

a) Izrazi primitivne religije

1) Praslav. osnova *vorg-* »vračati, čarati« po južnoslav. refleksu za diftog *or vražiti* nalazila se u pslav. i dslav.; dokaz za to mađ. *varâ(z)solni*, isto tako i slov. postverbal *vraž* > mađ. *varázs* »vračanje, čaranje, coprija« = dr. *a vrăji* »isto«. Dok je mađ. imenica slav. postverbal m. g., dr. je f. g. *vrajă* kao č. *vraže* ili st. cr. sl. *vraža*. Pored toga dr. izvedenice *vrăjie*, *vrăjitorie*, *vrăjitoreasă* »vještica«, *vrăjitorire* »vračanje« utvrđuju leksikologijsku porodicu ove riječi. Rum. slavizam nije izolirana riječ.

b) Kršćanski izrazi

1) Praslav. *kajati kajǫ*, koji je kristijanizacijom Slavena postao važan kršćanski termin, posudiše Mađari i Dr. neovisno jedni od drugih, što se vidi po značenju. Dok u dr. glagol ima čisto kršćansko značenje *a (să) căi*, *căesc* »žaliti« i »činiti pokoru«, ako je refleksiv kao i u srp.-hrv., odatle dr. abstractum *căială* = *căinţă* »»pokajanje« i dr. pridjev *căinic* »jadan«, mađ. *kajálni* znači »psovati« kao u r. *kájatь* »vermahnen, tadeln« ili slov. *kájati* »tadeln, verweisen«.

2) Slav. kršćanski termin lat. podrijetla *olъtarь* ne nalazi se samo u mađ. *oltár* (14. v.) nego i u dr. *oltariu*, i to ne samo u st. rum. nego i danasu pučkom rum. Izgleda, da je lat. riječ postojala i u dr., jer je upotrebljavaju stari rum. pâsci, upor. *REW*[3] 381, Puşcariu 68 i Densusianu 49, koji je ne smatraju neologizmom, kako ju označuje Tiktin str. 53, dok Puşcariu *Dicţ.* s. v. *altar* spominje *oltar* kao rum. dubletu.

3) St. cr. slav. naziv za svećenika *popъ* tumači većina slavista kao posuđenicu iz st. v. njem. *phaffo*, manjina od gr. *παπᾶς*, v. Kiparsky str. 260. Kako se riječ nalazi i u panonskih i u dačkih Slavena, moguće je po ovom pitanju doći do rješenja zbog toga, što se u dr. nalaze dva oblika. Mađ. *pap* (13. v.) slaže se potpuno sa *popъ* i ne daje nikakav novi podatak po ovom pitanju. Dakorumunji naprotiv, koji za svećenika imaju i vulg. lat. naziv gr.

Meyer, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, Strassburg 1891, k tome Joklovi brojni radovi, koje je ovdje nemoguće navesti u potpunosti. Spominjem samo najvažniji u praškom slavističkom časopisu Slavia, XIII., str. 281—325, 609—645 (ocjena djela Seliščeva, Slavjanskoe naselenie v Albanii. Sofija 1931). Za novogr. slavizme ostaje još uvijek kao vrelo Gustav Meyer, Neugriechische Studien, sv. II (Sitzungsberichte bečke Akademije sv. 130 i 132) i sada Vasmer, Die Slaven in Griechenland. Berlin 1941.

podrijetla *praebyter* > *preot REW* 6740, imaju za *popъ* dva oblika u dva različita značenja: a) *pop* u metaforičkom značenju u Moldaviji znači »drveni stup«, v. Tiktin 1211 i b) *popă*, vok. *popo* u pravom značenju. Drugi se oblik slaže sa Vukovim hipokoristikom *pópa* i *pópo*. Prema tome, u dačko-slav. postojao je oblik, koji se tačno slaže sa gr., upor. glede dočetka *-ας* > slav. *-a* gr. satanas > slav. *sotona*. Oblik *popъ* nastao je iz gr. papas na taj način, što se je *-a* osjećalo kao hipokoristički nastavak i odbacilo. Za gr. podrijetlo od *popъgovori* i mocija. Popova žena zove se *popàdija*, što je novogr. *παπαδιά*. Ovaj se femininum ne može nikako tumačiti iz st. v. njem. Na Balkanu Cincari nijesu trebali posuđivati slav. naziv, jer su imali svoj *preftu*, kao i Arbanasi *prift*, a u crkvenom pogledu stajali su pod uplivom grčke crkve.

4) Kršćanski pridjev *svętъ* posudiše Mađari *szent* (13. v.) i Dr. *sfînt*. Kod ovih je razlog za posuđivanje manje razumljiv, jer je njihova kršćanska terminologija većinom latinskoga podrijetla, što je potpuno razumljivo, kad se zna, da je njihovo kršćanstvo starije nego slavensko. Lat. *sanctus* održao se u Dr. u obliku *sînt sîm si* u nazivima za svetkovine: *Simpietru* »Petrovo«, *Sîntămăriă* »velika gospojina« (danas službeni neologizam *adormirea maicei domnului*, što je prijevod r. *uspenie božiej materi*). Dr. *sîntămăria* nalazi se od riječi do riječi kod naših čakavaca, koji vele *stomorina*, što je naš pridjev lat. *sancta Maria*. Pored ovoga lat. pridjeva imaju Dr. i slav. *sfînt*, koji upotrebljavaju uz imena svetaca; odatle njihov glagol *a să sfînti* »posvetiti se« i u crkvenom jeziku *sfîntenie* »svetost«.

5) St. cr. slav. calque *večernja* za lat. *vesperae* nalazio se i u panonskih i dačkih Slavena, dokaz za to mad. *vecsernye* (16. v.), koje pored crkvenoga ima i opće značenje »poslije podne«, dr. *vecernie* samo u crkvenom značenju. Uz ovu riječ Mađari posudiše i *vacsora* »večera«, *vacsora-csillag* »zvijezda večernica«, što Dr. nijesu trebali učiniti, jer imaju lat. riječi *seară* i *luceafăr*.

c) Država, feudalizam i pravo

1) Mad. *bán* potvrđeno je kao opća riječ poznatoga u nas značenja, kao anthroponim i kao toponim *Baan folua* »banovo selo« u Baranji i u Srijemu Banoštor blizu Čerevića < *bán monostora* »banov samostan«. U b. *ban* »mêdna para, mangără« kod Gerova ima isto značenje kao u rum., ali se ne zna za starost toga značenja. Uzimlje se obično da je rum. *ban* u *banul Craiovei* »namjesnik Male Vlaške imenovan od kneza, u rangu dvorskih činovnika, koji se zovu *spătar* i *păharnic*, poslije mitropolita najveći dostojanstvenik

zemlje« došlo u dr. iz mađ. U Transilvaniji još *Banatul Timişoarei* »temešvarski Banat«. Dr. *ban* može biti jednako iz mađ. kao i iz slav. Fonetika ne može odlučiti. Zacijelo ne potječe sa Balkana. Za slav. podrijetlo govori značenje *banï* »novac«, koji se ne nalazi u mađ., nego u hrv. izvedenici *banica, banić* u Hrv. Primorju, v. Mažuranić *Prinosi* str. 34 i *ARj.* I. 173. Veoma je vjerovatno da je riječ bila poznata i dačkim Slavenima, kao što je bila poznata i panonskim.

2) Nazivi za dvorske časti u mađ. i dr. isti su; slavenskoga su podrijetla i neovisni jedni od drugih. Najrječitiji je primjer za to mađ. *udvarnok* = dr. *vornic* (mare »veliki«) u Vlaškoj i Moldaviji. Ova kategorija dr. riječi nikako ne može da potječe sa Balkana. Mora se uzeti, da je čast dvornik bila poznata i dačkim Slavenima.

3) St. cr. slav. *pečatь* bio je m. deklinacije *i*. To se tačno očuvalo u dr. *pecete* f. gdje *-e* tačno reflektira *-ь*. Mjesto *-e* postoij i *-ie* kao i u drugim slučajevima, pored *pecet;* odatle dr. izvedenice *pecetar,* denominal *pecetlui* »pečatiti«, u kojem se vidi upliv mađ. radne imenice *pecsétlö* »popečitelj, muhurdar«. Mađ. *pecsét pöcset* (16. v.) i brojne izvedenice i složenice odatle ne sadrži nikakva podatka o deklinaciji slav. riječi.

4) St. cr. slav. *pristavъ* znači u st. hrv. i st. srp. spomenicima »pomoćnik nekog višeg službenika, izvršilac sudskih odluka«, v. Mažuranić, *Prinosi* str. 1149 i sl. Nalazi se još u r., č. i p. Naziv može prema tome potjecati iz praslav. pravnog uređenja. Da je postojao i kod panonskih i dačkih Slavena, dokazuju mađ. i dr. posuđenice. U hrv. i mađ. latinitetu latinizira se u *pristaldus,* v. Bartal str. 525, prema langobardskoj riječi *castaldus REW*[3] 4681 poznatoj i u Dalmaciji. U mađ. *poroszló* pored *porosztó* (13. v.) »apparitor, lictor, stator« upada u oči dočetak *-szló* pored *-sztó,* kako mora biti prema*posztó* od *postav(a).* Miklošić je svoje izvođenje od srp.-hrv. *prusati* u *Slav. Element* br. 664 ispravio u *etym.* str. 319. Prvobitni oblik *porosztho* potvrđen je i kao toponim. Zamjena *-ló* za *-tó* najlakše se objašnjava time što je ovaj slavizam kao nomen agentis bio izjednačen sa ostalim mađ. nomina agentis na *-ló.* Ispor. sličnu promjenu i u *zazto* > *zaszló* »zastava« u *M. nyelvt.* sz. III. 1271 kao i Melich, *Nyelvtudományi Közlenyi,* XXXIII. 53. Dr. *pristav* »glasnik, nadglednik, upravitelj« ne pokazuje nikakove izmjene.

5) St. cr. slav. *rabota* nije bilo posuđivano na Balkanu. Samo se *robъ* nalazi u arbanaškom. U panonskih i dačkih Slavena nalazi se *robota,* i to u značenju feudalnog podavanja rada: mađ. *robot* »tlaka« (prezime *Robotás* 1522), dr. *robotă* pored *robot* u Transilvaniji. Posljednji je oblik zacijelo iz mađ. Primjetiti treba, da u pogledu naglašenoga *o* panonski i dakoslavenski idu zajedno

sa sjevernoslavenskim, ne sa južnoslavenskim. Značenje »rad«, kao u b. nalazi se i u mađ. *rabota*. Ovo značenje ima i *róbotă* u Moldaviji, odatle dr. denominal *a roboti* »marljivo raditi« i dr. abstractum*roboteală*. Mađ. *rabot* znači isto što i *robot*. Prema tome se vidi, da se je južnoslav. *rabota* govorilo i u panonskoslav.

6) St. cr. slav. pridjev indeclinabile *svobodь* nije se očuvao u ovom obliku ni u jednom slav. jeziku, već je prešao među izvedenice sa sufiksom -ьnъ (*slobodan* i t. d.), koje se deklinuju. U prvobitnom se obliku očuvao kod panonskih i dačkih Slavena: mađ. *szabad* (opozicija *nemes*), dr. *slobod*, na pr. *zi slobodă* »dan u koji nema ni svetkovine ni posta (protivno *zi legată*)«, *femee neslobodă* »žena u drugom stanju«, u današnjem govoru zamijenjen sa neologizmom *liber*, odatle dr. izvedenice *a slobozi* »osloboditi«, *slobozenie* »dozvola«, *slobozie* »sloboda«. Naročito treba istaknuti razliku, koja postoji među mađ. i dr. posuđenicom u pogledu tretiranja početnoga *sv-*. U mađ. je grupa *sv-* pojednostavljena ispuštanjem labiala zbog nemogućnosti dvostruke konsonancije na početku mađ. riječi. U dr. zamijenjena je sa *sl-* kao u južnoslav., po svoj prilici prema *slovo*, jer je samo slobodan čovjek smio javno govoriti. Ovu promjenu pozna i slovački *slobodnjak*. Ovaj primjer dokazuje da se panonski slav. i dački slav. nijesu u svemu poklapali.

7) Praslav. posuđenica iz semitskoga *tlъmačь* postojala je i u panonskom i dačkoslav., kako dokazuju mađ. *tolmacs* (14. v.) i dr. *tălmaciu*, danas zamijenjen neologizmom *interpret*, glagol a *tălmăci* i *tălmăcitura* »tumačenje«.

8) Praslav. izraz za »neslobodan rad« ili »rad kao pomoć susjedu« **tolka* sa južnoslav. zamjenom likvidnog diftonga *tlaka*, v. Mažuranić *Prinosi* 1454, nalazio se i u panonsko- i dačkoslav., i to s promjenom *tl* > *kl* : *klaka* kao i u hrv. : mađ. *kaláka* »besplatna dobrovoljpa nomoć susjedu samo za hranu«, dr. *clacă* u dva značenja: a) kao u mađ. b) »kmetska rabota«, odatle *clăcaș*, i *a clăcăsi* »kulučiti«.

9) St. cr. slav. pridjev *tъkъmъ* »jednak« i odatle izveden prilog *tъkъmo -a -u* »samo« nalazio se u panonsko- i dačkoslav., dokaz za to su mađ. imenica *tukma* »ugovor« i odatle glagol *tukmálni* »ugovoriti«, dr. prilog *toc(g)mai* »jednako kao« pored *(în)tocmă* sa različitim varijantama. U *tocmai* umiješao se i lat. *magis* > *mai*. Od priloga se tvori glagol *a tocmi* i abstractum *tocmeală*.

10) Praslav. pravni izraz *zalogъ* potvrđen u značenju »pignus« u st. cr. slav., slov., srp.-hrv. i b. nalazio se u istom značenju u panonsko- i dačkoslav.: mađ. *zálag zálog*, dr. *zălog* u jeziku 16. v. »pignus« i »talac«, ono što se u modernom dr. kaže neologizmom *ostatic*, odatle dr. izvedenice *zălogaș* i *a zălogi* »dati u zalog«.

11) Praslav. naziv za predstavnika župe kao administrativne jedinice *županъ* očuvao se u panonskoslav. u prvobitnom značenju: mađ. *ispán ëspán ispány* »comes, praefectus, vicarius domini«, i dalje »villicus, upravitelj plemićkoga dobra«. Samo izgleda, da je u panonskoslav. obliku mjesto *u* bio meki poluglas: **žьpanь*, ispor č. i p. pan i hpan sa tvrdim poluglasom **gъpanъ*. U dr. je *jupîn* postao naslov visokoga plemstva, rumunjskih bojara, na pr. *jupîn Serban Cantacuzino vel păharnic*, njegova je žena *jupaniță*. Slično fr. *monsieur*, ovaj naslov postaje izraz uljudnosti, naročito u govoru Židova. Šegrt zove svoga gospodara *jupîn* i njegovu ženu *jupîneasă*. Dočetak *-an* izmijenjen je u *-în* prema *stăpîn* »gospodar«[62]

d) Ratnički izrazi

1) *Bojnik* je danas općenita riječ u srp.-hrv. samo u prefiksalnoj složenici *razbojnik*, ali je potvrđen u historijskim vrelima i kod pisaca od 14. v. u istom značenju, u kojem se nalazi u panonskoslav. Mađ. *bajnok* »vojnik« dolazi od 13. v. kao antroponim i kao toponim, upor. bunjevačko ime mjesta *Bajmok* sa asimilacijom *b—n b—m*. U starijem dr. *boinic* i *boiniță* »bojište«. Kod Moca u Transilvaniji *boişte* je dobilo osobito značenje u ribarskom govoru. *Pescii bat boişte* ne znači »ribe ratuju« nego »ribe se mrijeste«. Mađari posudiše i prijevojni postverbal *boj* od *biti* u obliku *baj*. Ovo posljednje opet posudiše erdeljski Rumunji *baiu* u značenju »briga, pečal«.

Ovom prilikom treba istaknuti kao naročito značajnu činjenicu, da su Dr. zamijenili lat. *bellum* »rat« sa *războiu*, od možda praslav. *razbojь*, koje se nalazi u st. cr. slav., r. i ukr. u značenju »ubistvo, otimačina«, a u b. i srp.-hrv. u značenju »tkalački stan, krosna«. U narodnim pjesmama srp.-hrv. znači i »bojište«. Cincari posudiše ovu riječ samo u značenju »tkalački stan«. Dr. poslužiše se dačkoslavenskom riječi *razbojь* upravo onako kako su se zapadni Romani poslužili franačkom riječi **werra* > fr. *guerre*, *REW*[3] 9524a, da nadomjeste klasičnolat. *bellum*, koja im nije bila dobra, jer je postala homonim sa pridjevom *bellus* »lijep«.

Različito značenje slavizma *razboiu* u dr. i cincarskom najbolje dokazuje, kako i identični slavizmi ne treba da potječu sa iste teritorije.

Pored *bajnok* po mađarskoj vokalskoj harmoniji posudiše Mađari i *bojnyik* »razbojnik«, koje potječe očito od slovačkog *zbojnik*. Ovo je mlađi slavizam, koji ne ulazi u naše razmatranje.

---

[62] Ispravljam ovime svoje mišljenje o dočetku *-în* u *-jupîn*, što sam ga izrazio u Jugoslov. istoriskom časopisu, II., str. 4. Upor. Rosetti, Mélanges, str. 413.

2) Praslav. oružje *kopьje* posudiše Mađari u prvobitnom značenju *kopja*, dok je u dr. *copie* f. »nož, kojim svećenik reže hostiju« (prescura). Prema tome je dr. riječ crkvenoga podrijetla, pa ne ide upravo u našu studiju.

3) Praslav. oružje **sudla* sa *dl* > *l* u deminutivu *sulica* nalazilo se u panonsko- i dačkoslav., kako se vidi iz mađ. *szúca* (15. v.), odatle prezime *Szucas* (14. v.) i dr. *sulița*, odatle sulițaș »kopljanik«, biljka *sulițică* »Bartklee«, pridjev *sulițos*. Akcenat rum. riječi je isti kao u srp.-hrv.

4) Praslav. *trêskъ* »trijesak, munja, grom« nalazi se u panonsko- i dačko slav. u različitom značenju: mađ. *tarack*, *tarac*, *taraszk*, *track*, *traszk* (15. v.) »mužar«, dr. *treasc* »petit mortier«. Dr. imaju i slav. glagol, od kojega je *trêskъ* postverbal, *a trăsni* ili *tărzni* <*tresnǫti* i odatle dr. izvedenicu *trăsnet* »udarac groma«. Cincarsko *trască* < slav. *trêska* »trijeska« ne nalazi se u dr. Zabilježiti treba, da mađ. u ovom slučaju ide zajedno sa dr. u pogledu refleksa za jat. Isti refleks nalazi se i u mađ. *barack* »breska«. Inače mađ. slavizmi pokazuju redovno *é* za jat.

e) Nazivi naroda

1) Lat. *judaeus* > slav. *židovinъ* došlo je u sve slav. jezike putem kršćanstva, tako i u panonsko- i dačkoslav.: mađ. *zsidó*, dr. *jidov* m. *jidofcă* f. i odatle dr. izvedenice: pridjev *jidovesc*, denominal *a jidovi*, coll. *jidovime* »židovski narod«, u Moldaviji *jidan jidaucă* f. odatle *jidanime* »židovski rod« i *jidancă* i dem. *jidancuță* »vrst plesa«.

2) Ime naroda *sasъ* »Sachse« dolazi i kod Mađara i kod Dr. u istom obliku u kojem i u našim historijskim spomenicima u Bosni, Dubrovniku i u Srbiji: mađ. *szász*, dr. *sas*, pridjev *săsesc*.

f) Nazivi mjera

1) St. cr. slav. *četvrъtь* kao izraz za mjeru nalazi se u mnogim slav. jezicima i valjda je iz praslav. doba. Mađari posudiše *csëtërt* (15. v.) iz panonskoslav., Dr. iz dačkoslavenskoga *sfert*, u kojem se je grupa *sf* razvila iz *cifert*, kako je glasila riječ u st. rum. i *șfert* u Moldaviji. Izraz je dr. popularan, jer postoje dr. deminutivi odatle *sfertișor*, *sfertuleț* i *sfertuț*.

2) St. cr. slav. i b. izraz za vagu *kǫpona* nije bio ograničen samo na istočnu južnoslav. teritoriju, nego se nalazio i kod panonskih i dačkih Slavena, kako dokazuje mađ. *kompona* i dr. *cumpănă*, odatle dr. glagol *a cumpăni* »vagati« > »razmišljati, neodlučan biti«. St. cr. slav. i b. izraz potječe iz balkanskoga latiniteta, kako dokazuje

arb. *këmbonë* »zvono« i novogr. *καμπάνα*, koje posljednje posudiše opet Bugari: *kambana kambalo* »zvono« < lat. *campana REW*[3] 1556, riječ, koja u značenju »zvona« dolazi na iberskom i apeninskom poluostrvu, a u značenju »vaga« samo kao slav. posuđenica, i to samo na istočnom Balkanu, u zapadnom istisnuo ga je stari germanizam *vaga*, v. Kiparsky str. 267. Da je *kǫpona* bila raširena na obje strane Dunava, to dokazuje mađ. i dr. posuđenica.

g) Nazivi predmeta za igre

1) Praslav. *męčь*, izvedenica od iste osnove od koje i pridjev *mękъkъ* > *mek(an)*, u značenju »lopte za igranje djece« nalazio se i u panonsko- i dačkoslav., kako se vidi iz mađ. *mancs* »Wurzelball, hölzerne Kugel, Huf«, st. rum. *mince* u istom značenju. U današnjem dr. *minge* f. ili *mingie* iz nepoznatog je razloga izmijenjen konsonant *nk* > *ng* kao u *painjen* (v.)

h) Nazivi za socijalno uređenje

1) Praslav. nomen agentis *sluga* (opozicija *gospodarъ*) nalazio se u panonsko- kao i u dačkoslav.: mađ. *szolga* (12. v.), dr. *slugă*. Dr. izvedenica je odatle *a slugări*, dok su *a sluji* i *slujbă* već u dakoslav. postojale. Nije moguće navesti sve druge brojne dr. izvedenice. Ovaj je naziv u dr. mnogo razgranjeniji nego u mađ. Razlika je između mađ. i dr. i u nazivu za opoziciju ovome izrazu. U mađ. je i naziv za ovaj pojam posuđen iz panonskoslav. *gazda* < st. cr. slav. *gospodarъ*, dok je u rum. ostala ilirotračka riječ *stăpîn* očuvana i u istočnom južnoslav. b. i srp.-hrv. *stopanin*, bug. *stopanstvo* »gospodarstvo«.

B) KULTURA PODSTROJKE (MATERIJALNA KULTURA)

a) Odijevanje

1) Naziv *nadragy* f. pl. »gaće, hlače, pantale«, koji se nalazi u nekim crkvenim tekstovima, v. Miklošić, *Lexicon* str. 401 nije očuvan ni u jednom slav. jeziku, jer p. *nadragi* označuje Brückner, *Słownik* str. 353 kao posuđenicu iz mađ. Da su ovaj izraz za odjeću govorili panonski i dački Slaveni, dokazuje mađ. *nadrág* i dr. *nădragi* u istom značenju.

2) Praslav. prefiksalna složenica *postavъ* »komad sukna > sukno« nalazi se u istom značenju i panonsko- i dačkoslav., dokaz za to mađ. *posztó* (15. v.), dr. *postav*, dr. deminutiv *postăvior*, *postăvar* »suknar«, *postăvărie* »tkaonica sukna, dućan za sukno«.

3) St. cr. slav. *pokrovъ* posudiše na Balkanu Arbanasi *pokrovë* f. »Leintuch« i Novogrci u Tesaliji *πορκόβα* f. »Decke«. Ali st. cr. slav. deminutiv *pokrovьcь* nije potvrđen kao posuđenica na Balkanu, nego u mađ. *pakróc pokróc poklolc* (15. v.) »ćebe« i dr.*pocroviță* u Transilvaniji pored varijanata *procoviță proscoviță*. U st. rum. t. j. u jeziku 16. v. postojao je *pocrov* »Tuch, Decke«, u Transilvaniji *procov* »Brautschleier« i kao crkveni termin *pocrov* (Bogorodičin) i *procovăț, pocrovet procovet* »pokrivač kaleža«.

b) Gradnja kuće i njen uređaj

1) Praslav. posuđenica možda iz avarskoga *balъvanъ* i mađ. *bálvány* slažu se potpuno u značenju, dok dr. *bălvan* u Gorju i Banatu ima današnje srp.-hrv. značenje »Balken, greda«. Dr. ima još *bolvan* »Stein- Salzblock«, u Moldaviji *bolohan*, odatle dr. deminutiv *bolovănel* »vrt plesa, glagol *a să bolovăni* »sich ballen«, koje se riječi slažu u vokalu i u značenju sa *bòvān* u Dalmaciji i *bòbān* u *ARj.* I. 463.

2) Praslav. *brъvьno* posudiše Mađari u obliku *bërëna* pored *borona* (15. v.) i sasvim nezavisno od njih Dr. *bîrnă* u istom značenju, odatle dr. glagol *bîrnui* i abstractum *bîrnuitură* u Moldaviji, koji se upotrebljavaju u građevinarstvu.

3) Praslav.*oblokъ* »prozor«, potvrđen u slov., kajkavskohrv., slovačkom i ukr., nalazi se u mađ. *ablak* i dr. *obloc* u Transilvaniji i Bihoru. Prema tome, prije dolaska Mađara i nestanka dačkih Slavena area riječi *oblok* nije bila prekinuta kao danas. Zabilježiti je, da Rumunji imaju i lat. naziv *fereastră* < *fenestra REW*[3] 3242. Dr. posudiše i primitivum ove riječi, pridjev *oblu oablă* »okrugao«. *Oblok* je prvobitno značilo »okrugao otvor«. To značenje očuvali su Mađari utoliko, što *ablak* znači uz »prozor« i »šuplinu za dim, badžu«.

4) Slov. značenje od praslav. *okolъ* »ograđeno mjesto za svinje, ovce, ograđen pašnjak« očuvano je u mađ. *akol* (11. v.) »staja za blago, ovce«, dr. *ocol* (de vite) pored ovoga ima i opće značenje »okrug, kotar«, odatle dr. izvedenice *a ocoli, ocolitură* = *ocolealã ocolaș* »podprefekt«.

5) Praslav. naziv za dječje povoje *pelena* posudiše na Balkanu samo Arbanasi *pelenë* f., ali na sjeveru posudiše Mađari i Dr. ovu riječ u izvednici u istom značenju: mađ. *pelenka*, dr *pelincă*, odatle metafor. izraz *pelincele domnului* »tijesto sa orasima i medom, koje se jede o božiću«. Slav. izvednica sa sufiksom *-ъka* potvrđena je samo u r. *pelënka*. Mađ. i dr. posudenica dokazuje, da je postojala i u panonsko-i dačkoslavenskom.

6) Praslav. izvedenica *perina* od *pero* za današnji naš turcizam »jastuk« nalazi se u istočnom srp. hrv., č., p., bjelor. i ukr. Da se je nalazila i u panonsko- i dačkoslav., dokazuje mađ. *parna* (16. v.) i str. rum. *perină*, danas u Moldaviji i Transilvaniji, odatle dr. deminutiv *perinuță*, danas također sa sinkopom od *i pernă* kao i u mađ., odatle također dr. deminutivi *pernuță* i *pernișoară* pored slav. deminutiva *perniță*.

7) St. slav. izvedenica *pivьnica* od *piti*, koja je upravo supstativirani pridjev *pivьnъ* (upor. *pivьna žrьtva*) za grecizam *podrum* i latinizam *konoba* nalazi se u slov., kajkavskohrv. (Žumberak, katolici), p. i gornjolužičkosrp., nekada i u panonsko- i dačkoslav., kako dokazuju mađ. *pince* (13. v.), dr. *pivniță* u Munteniji *pimniță* i *pigniță*, odatle izraz za rum. dvorsku čast *pivnicer*.

8) Srednjob. *ploskva*, po svoj prilici posuđenica iz germ. *flaska*, koja se nalazi u romanskim jezicima, kao tal. *fiasca*, v. *REW*[3] 3355 i Kiparsky str. 128, nalazi se još u srp. hrv. *ploska*, u p. i ukr. te u izumrlom panonsko- i dačkoslav., kako izlazi iz mađ. *palaszk* i *palack* (16. v.) i dr *ploscă*, odatle dr deminutivi *ploscuță*, *plosculiță* pored slav. *ploschiță* i *plosciță*. Upada u oči, da nema metafonije *oa* mjesto *o*, kako bi se očekivalo. U dr. označuje drvenu plosnatu posudu«, coll. *ploscărie*. Nomen agentis *ploscaș* znači u Munteniji »brbljavac, lažitorba.« Ovo je nastalo od izraza *a umbla cu ploscă minciunilor* »širiti laži«, od riječi do riječi »šetati se sa ploskom laži«. Mađ. oblik proširio se po cijelom Balkanu zbog toga, što je riječ služila i za »spremicu baruta«. *Palaska* ušla je i u turski, odatle u novogr., srp.-hrv. *palacke* i dr. *palască*.

9) Praslav. *podъ* »tlo« nalazi se u istom značenju u mađ. *pad* (15. v.). U dr. dolazi od istoga značenja glagol *a podi* < slav. *poditi* i u odatle izvedenom abstractumu *podeală* »pođenje«, dok dr. *pod* dobiva značenje »plafon, strop«, odatle dr. deminutiv *podea* f. »daska za pod, podnica«, *podiș* »visoravan«, *podină* »daska«. Budući da za značenje *podъ* »tlo« Dr. imaju lat. *pavimentum* > *pamînt REW* 6312, dobila je slav. riječ *podъ* značenje, koje nema ni u mađ. ni u slav.: »most«, odatle slav. deminutivna izvednica *podeť* »mostić«, *podișcă* »idem« i rum. deminutiv *podișor*. Kako je u ovom jeziku slavizam nadomjestio lat. *pons -tem*, lat. je riječ u dr. suzila svoje značenje na »brv, Steg«; samo u cincarskom, koji nije posudio slavensku riječ, održalo se lat. značenje »most«. Iz dr. značenja »stog, kaldrmisana ulica, kat, Dachboden« izlazi, da se je u dr. održalo i staro slav. značenje.

10) Praslav. *stolъ* posudiše Mađari: *asztal* (13. v.) Dr. ne posudiše, jer su očuvali lat. *mensa* > *masă*, valjda zbog toga, što je *stolъ* značilo i »stolac« i »stô« i što je lat. mensa predstavljalo tehnički vredniji predmet. Ali su i Mađari i Dr. posudili od *stolъ*

izvedeni naziv za dvorsku čast *stolъnikъ* »dapifer«: mađ. *asztalnok* (14. v.), *tálnok*, dr. *stolnic* »glavni knežev kuhar«, *stolnicel*.

11) Praslav. *stlъpъ* »stup« nalazi se u istom značenju u panonsko- i dačkoslav., kako dokazuje mađ. *oszlop osztlop* (13. v.) i dr. *stîlp*, odatle dr. deminutiv *stîlpuşor* i dr. glagol *a stîlpi* »postaviti« i *stîlpnic* »glavar crkve«.

12) Praslav. riječ *strêha*, karakteristična za slav. način građenja kuća, bila je posuđivana na čitavom Balkanu: arb. *strehë* »Dachvorsprung, Dach«, cincarski *striahă streahă* »krov«, novogr. *ἀστρ(ι)άχα* »Dach vorsprung«, u Epiru i na Peloponezu *(ἀ)στρέχα*. Mađari posuđuje od panonskih Slavena *eszterha, eszterja, esztergya* pored *szerha*, odatle prezime *Szerhas* potvrđeno u 15. v. Značajno je, da Dr. nemaju isti oblik, koji imaju Cincari, nego augmentativnu izvedenicu na *-ina* koju i Slovenci i Katolici u Žumberku (pored *strîja*): *streaşină, straşină*, sa istim akcentom u Moldaviji *sresna* i sa sinkopom od *i*. Dr. deminutiv *streşioară*.

c) *Kuhinjski nazivi*

1) Slov. *medenica* »igla, Stecknadel« izvedenica je od praslav. *mêdъ* »bakar, mesing, bronca. Ova izvedenica ima u mađ. *medënce melënce* i ono značenje koje u b. i r. *mêdnik* »Kupferkessel«. Dr. *medelniţă* je istoga značenja, odatle naziv rum. dvorske službe *medelnicer* »bojar, koji je knezu donosio vodu za pranje prije jela, a za vrijeme objeda jelo«. Konsonantska grupa *-ln-* očigledno dokazuje, kako su dr. slavizmi neovisni od mađarskih. Ova grupa nalazi se još u *mucelniţă* i u *găselniţă*.

2) Abstractum *pečenje* dobio je u istočnom dijelu srp. hrv. konkretno značenje, koje u zapadnom ima *pečenka*. Uspoređenje sa mađ. *pecsenye* (16. v.) i dr. *pecinye pecenie* pored kraćega *pecie* i *pecine* »meso od buta govečeta« dokazuje, da je konkretno značenje postojalo već u panonsko- i dačkoslav.

3) Južnoslav. posuđenica *pehar* iz st. v. njem. *pehhari* pored *bechar* mogla je doći i dr. *păhar* u 12. v. sa Balkana, jer se nalazi kod Gega *pehar*. Ali je moguće, da su Dr. posudili ovaj naziv iz dačkoslav., kao što Mađari posuđuje pohár pahár (15. v.) iz panonskoslav. U korist ovoga mišljenja govor dr. naziv za dvorsku čast *păharnic* m. *păharniceasă* »njegova žena« »jedan od 7 bojara, koji je pri svečanosti davao prvi pehar vina«, kod Mađara *pohárnok paharnok paharnak* (15. v.) Ove izvednice mogli su Dr. posuditi samo na sjeveru.

4) Prijevojni oblik *pražiti* prema *pržiti* nije posuđivan na Balkanu. Arbanasi imaju *përxhis* od *pržiti*. Mađari posuđuje oba prijevojna stepena: *parázsolni* (*M. nyelvt. sz.* str. 1238) »pržiti« i odatle

postverbal *parázs* i *parézsa* »iskra, koji nijesu potvrđeni u drugim slav. jezicima, pored *perzselni* »anbrennen«. Dr. posudiše isto tako oba prijevorna stepena: *a prăji* pored *pîrjolă* f., u Moldaviji »faširani biftek pored *pîrjol* m. »požar« i odatle dr. denominal *a pîrjoli.*

5) St. cr. slav. naziv *sokač* »kuhar«, kojega je area vrlo malena, jer se nalazi samo u slov., i kajkavsko-hrv. i ni u jednom drugom slav. jeziku. Zbog toga je teško prihvatiti Miklošićevo mišljenje, koji izvodi ovaj nomen agentis od *sokъ* »sucus«. Mađ. *szakacs* (13. v., također antroponim i toponim, upor. i kajkavski antroponim *Sokač* u Hrv. Zagorju i Žumberku) i dr. *socaciu* u Transilvaniji dokazuju, da je prije dolaska Mađara i prije nestanka dačkih Slavena area ove riječi obasizala i Panoniju i Daciju. Tiktin nema pravo kad uzimlje, da je dr. riječ iz mađ. Mocija govori protiv toga mišljenja. Za »kuharica« se kaže u Transilvaniji *socaciță*. Postoji i glagol odtle *a socăci* »biti kuhar, kuhati«, koji ne postoji u slav.

6) *Solnica* »soljenka« supstantivirani je pridjev *solьnъ* pomoću sufiksa *-ca.* Nalazi se samo u slovačkom, č. i p. U č. *solnice* znači »solàna«. Nekada je postojala i u panonsko- i u dačkoslav., kako dokazuje mađ. *szelënce* (16. V.) i dr. *sólniță*, koje je prekrojeno u modernom rum. *sarniță* prema lat. *sal* > *sare.*

d) Nazivi za jela

1) Praslav. *(j)užina* u značenju »predvečerak« (Žumberak, katolici) izvednica je prema Miklošiću od *jugъ*. Nalazila se u panonsko- i dačkoslav., kako dokazuje mađ.*uzsonna ozsonna uzsanna uzsona* (15. v.) i dr. *ojina ujina* u Transilvaniji i Moldaviji.

2) Praslav. postverbal sa prijevojem *obrok* »ono što je obrečeno, hrana, plaća, određeno vrijeme« od *obreći* nalazi se u mađ. *abrak* (15. v.) i u dr. *obroc* pored *oboroc* »porcija«.

e) Nazivi u vezi sa poljoprivredom:

a) Poljoprivredni rad uopće

1) Praslav. *mazati* glasi u mađ. *mázolni* u istom značenju; u pogledu glasova malo je udaljeno od slav., dok dr. *a mînji* znači također isto. odatle dva abstractuma *mînjala* »Schmiere, Anstrich« i *mînjitura* »idem« pokazuje umetnuto *n* poslije *m.* Pored toga postoji u dr. i unakrštavanje dvije slav. riječi. Od prošlog part. *mazalъ* od *mazati* + *mêzga* nastade a *mîzgăli pored minzgăli* istoga značenja.

2) Praslav. naziv za fizičku bol, koja nastaje od napora i rada, *mǫka* nije posuđivan na Balkanu, jer istrorum. *munčit*, koji pominje Miklošić kao part. preaet. pass. ne nalazi se kod Puşcariu, *Studii*

istroromâne. Značajno je što Mađari i Dr. dadoše ovoj riječi isto značenje, koje ne dolazi u slav. jezicima: mađ. *munka*, *monka* *múka* (12. v.) i dr. *muncă* znače »rad«. U dr. može riječ da znači i »težak poljski rad«, od toga značenja i dr. deminutivi *muncuşoară*, *munculiţă*. Glagol *a munci* znači prema tome dvoje: a) »mučiti« kao i kod nas b) »teško raditi na polju«, odatle *muncelniţă* »mučilište«, *muncitor* »radnik«. Ovamo ne ide crkveni rum. termin *mucenic* *muceniţă* kao izvedenice od iste osnove, jer su ovo kasnije posuđenice iz crkvenoga slav. jezika.

β) Poljoprivredni alat

1) Za mađ. *bot* »štap« tvrdi ispravno Asbóth[64] protiv Miklošića, da nije od slav. *batъ*, nego od *bъtъ*, koje se nalazi i u r. *bot* »Fischstange« (zum Aufstören der Fische). Asbóthovo mišljenje izvrsno potvrđuje dr. *bîtă* »Knotenstock«, odatle slav. deminutiv *bîtcă* »Rohrkolben« i dr. glagol *a bîti* »izbatinjati ovim predmetom«. Pored bîtă postoji i *o* za velarni poluvokal: *botă*. Deminutiv su dr. *bîticuţă* slav. *botică*. Ovo je najrječitiji primjer za dokaz, da su u panonsko- i dačkoslav. postojale riječi sa istom vokalizacijom kao u r.

2) Praslav. naziv za »tubus, syrinx, Spule, fistula« *cêvъ* po deklinaciji *i* i *cêva* po deklinaciji *a* posudiše Mađari po prvoj *csö*, a Dr. po drugoj *ţeavă*, kako je u č., p., donjolužičkosrp. i ukr. Obje posuđenice neovisne su jedna od druge i u pogledu deklinacije. Ali dr. pozna i oblike po deklinaciji i : ţevie.

3 Izvedenica na *-lo greblo* od *greti grebǫ* u slav. jezicima označuje kuhinjski alat »Ofenkrücke, Ofenschaufel«, dok je u dr. *greblă f.* »Rechen, Harke«, odatle slav. deminutiv *grebliţă*, više poljoprivredni termin. Takav je i mađ. *gerabla gráblya* pored *mereglye*.

4) Praslav. izraz *grędelь* za »plužnu gredu« posudiše Mađari i Dr. neovisno jedni od drugih: mađ. *g(e)rendely göröndöly göröndü*, dr. *grindeiu*. Cincari nijesu trebali posuđivati ovu riječ, jer nijesu bili poljoprivrednici.

5) *Lanac* gen. *-nca* potvrđen je samo u slov., srp.-hrv. i u b. u značenju »catena«. Da je area ove riječi prije dolaska Mađara i nestanka dačkih Slavena bila mnogo veća, dokazuje mađ. *lanc* i dr. *lant*, odatle dr. deminutivi *lanţişor* i *lanţuşor* »lančić«. Da dr. *lanţ* nije posuđeno iz mađ., to dokazuju izvedenice *lanţug* ili *lanţuh* u st. rum. koje su slav. augmentativi obrazovani pomoću sufiksa *-uh*. Što je još važnije, u dr. se nalazi i primitivum ili simplex *lan* »malo polje. zasijano jednom vrsti žita«, koji se nalazi i u ukr., r., č. i p. u istom značenju od prilike. U mađ. *lanc* znači također »jutro zemlje« kao i

[64] Upor. Gombocz-Melich, str. 503.

u srp.-hrv. Ovo značenje ima još p. *laniec*. Značenje »catena« nije prvobitno.

6) Sveslav. deminutiv *palica*, sinonim za *batina*, posudiše Mađari *pálca* i Dr. *palită* u st. jeziku, danas obična riječ u Transilvaniji.

7) Postverbal *potęgъ* od *potęgnǫti* nalazi se u č., p. i ukr. u značenju »remen«. Mađ. *pating* (18. v.) »remen koji veže stražnji dio pluga sa prednjim« i dr. *poting* istoga značenja dokazuju, da su i panonski i dački Slaveni upotrebljavali ovu riječ u terminologiji pluga. Naše *poteg* nema ovo značenje, ali slično ima *potega* u beogradskom okrugu »jedan dio od dva drveta, kojim se spaja brana«, v. Maretić u *ARj.* XI. 117.

8) Praslav. drvodjelski alat *skoba* »fibula« nalazio se također u panonsko- i dačkoslav. kao i u ostalim slav. jezicima. Dokaz je za to mađ.*eszkaba iszkaba szkaba* (15. v.) »Klammer«, dr. *scoabă* »idem«.

9) Praslav. ribarski alat **verša*, koji nije potvrđen u st. cr. slav., ali se nalazi u svim slav. jezicima, nalazio se i panonsko- i dačkoslav. Dokaz je za to mađ. *varsa vorsa* (13. v.) i dr. *vîrșă* u Trnsilvaniji i Munteniji, također *vîrsie*.

10) Praslav. *želbъ* po zakonu likvidne matateze u st. cr. slav. *žlêbъ* nalazi se kod Mađara *zseléb zsilib* (v. M. nyelvt. sz. III. 1306) a kod Dr. *jghiab* »kanalčić za oticanje vode, jaz«, u Munteniji »kopanja za napajanje stoke«. Za Dr. je bila konsonantska grupa *žl* osobito teška. Ukinuli su je umetanjem konsonanta *g*, a zatim su postupili sa *gl* kao u latinskim riječima, upor. *glande* > *ghindă*, *glacies* > *ghiață*.

γ) Stočarski izrazi

1) Praslav. *črêda* »stado« posudiše Mađari i Dr. Fonetski se znatno razlikuju obje posuđenice: mađ. *csorda*, dr. *cireadă*. Razlika je u pogledu refleksa za jat. Dok ga Mađari sa malim izuzecima zamjenjuju sa *é* (tip *sǫsêdъ szomszéd*), dotle ga Rumunji svih narječja zamjenjuju redovno sa diftongom *ea* kao i u ovoj riječi. Vokal *i* umetnut je da se ukine konsonantska grupa *čr*, koju ne pozna rum. U mađ. je također morala biti zatrpana ova konsonantska grupa sa vokalom *e*. Mora se sa Asböthom[65] uzeti kao prvobitni mađ. oblik **cseréda*. Vokal e kao srednji ispao je po zakonu kao n. pr. i u *pajta* <slav. *pojata*. *Csorda* je zatim nastalo po zakonu vokalske harmonije. Ova riječ postade karakterističnim mađarskim terminom, koji posudiše i Srbi u Srijemu *čôrda*, odatle nomen agentis *čòrdāš* »pastir« i prezime *Čordašić*, v. *ARj.* II. 61. Erdeljski Rumuni posudiše također *ciurda* pored *ciorda*.

[65] AfslP. XXII., str. 461 i sl. i Gombocz-Melich, str. 1154.

2) Praslav. *êsli*, južnoslav. *jasli* f. posudiše Mađari i Dr. neovisno jedni od drugih u istom značenju: mađ. *jaszol* ili *jaszló*, Dr. u pl. kao u slav. *esle* f.

δ) *Dijelovi kolâ*

1) Značenje, koje Vuk daje nazivu *òpljen* »na saonicama ona gredica što odozgo drži stupce ili češljeve,« nalazilo se i kod panonskih i dačkih Slavena, kako dokazuje mađ. *eplény*, dr *oplean*. U slovačkom i kajkavskohrv. termin je isključivo kolski »Wendeschemel«.

2) Srp. hrv. *rúdo*[66] ili *rúda* (ovako katolici u Žumberku) »Deichsel« nalazi se još samo u slov. i ukr. Mađ. *rud* (15. v.) i dr. *rudă* u Transilvaniji i deminutivi dr. *rudioară*, slav. *rudiță* dokazuju, da su u areu ove riječi ulazili i panonski- i dačkoslavenski. Dr. imaju odatle još nomen agentis *rudar* »ciganin koji pravi razne poslove iz drva«, *rudăriță* »ciganka«, pridjev odatle *rudăresc*.

3) St. cr. slav. *zavorъ* »vectis« nalazi se još u slov., srp. hrv. i r. u značenju primitivne ključanice. Govorio se i u panonskoslav. i u dačkoslav., kako dokazuje mađ. *závar*, haplologijom *zár* (*M. nyelvt.* sz. III. 1276) i dr. *zăvor* pored *zovor*, koje osim »vectis« ima i druga značenja, odatle dr. denominal *a zăvorî* »zatvoriti vrata.« Mađ. *zár* ušlo je opet ne samo u prikarpatski r. nego i u dr.

ε) *Izrazi za prometna sredstva na vodi*

1) Praslav. naziv za barku *čl̥nъ* posudiše Mađari u panonskoj nizini u deminutivnoj izvedenici *-ъko*, koja dolazi u slov. i srp. hrv. kao tkalački termin *csonak*, dr. bez toga sufiksa *cin*, u Munteniji i Transilvaniji odatle deminutiv *cinel*. Sonantno *l* bilo je u rum. zamijenjeno sa *il* *ciln. Kako je grupa *ln* nemoguća na kraju u rum., ispušten je *l*. Neovisnost dr. posuđenice od mađarske, očigledna je. Dok Mađari imaju za *-l- ol*, dotle Dr. *îl*, koje poslije palatala glasi *il*.

2) Praslav. posuđenicu iz crnomorskoga gr. *korabь* posudiše Mađari *kereb kerep* »splav«. Sudeći prema ovom mađ. značenju morala je praslav. posuđenica značiti u panonskoj nizini u 9. i 10. v. »monoksil«. Mađ. posuđenica ušla je ponovno u srp.-hrv. *kerep* (Lika) »splav«. Dr. *corabie* »lađa« reproducira u dočetku *-ie* slav. meki poluglas na kraju.

3) St. cr. slav. *vêtrilo* »jedro«, izvedenica od *vetrъ*, očuvala se u ovom značenju u panonskom i dačkoslav. Dokaz je za to mađ.

---

[66] Maretić, Jezični savjetnik, str. 126 označuje rúdo kao arh.-(aistički) i prov(incijalni) oblik, a Boranić Pravopis, 9. izd., str. 175 sa zvjezdicom.

vitori(y)a (16. v.) i dr. *vétrilă*. Kod Dr došlo je do unakrštavanja slav. riječi sa lat. *ventus* > rum. *vint* : *vintrelă*, *vintreală* i napokon do skraćenoga oblika *vetre* u pluralu, jer se *-le* u pluralu *vetrile* osjećao kao rumunjski član, koji se ispustio. Mađ. i dr. posuđenica važna je zbog toga, što kažu, da je area ove riječi bila nekada mnogo veća nego danas, kad se *vêtrilo* nalazi samo u b.

ξ) Izrazi za oznaku tla

1) Praslav. *lǫka* »livada« nije posuđivana na Balkanu. Mađari posudiše *lanka* u istom značenju u kojem i Dr. *luncă*. U Munteniji i Moldaviji znači »dolinu uz rijeku obraslu šumom«, a u Transilvaniji »livadu«, odatle rum. izvedenica *luncet* »šuma uz obalu«, pridjev *luncos* »nizak, vlažan, voden« i dr. deminutivi *luncuță* i *lunculice* u Olteniji.

2) St. slav. abstractum deklinacije *i* *plêšь*, koji se u srp.-hrv. očuvao samo u toponomastici *Plešivica* (supstantiviran st. cr. slav. pridjev *plêšivъ*) »golet gdje nema stabalja« nalazi se samo u č. i p. i kod panonskih i dačkih Slavena, kako dokazuju mađ. *pilís* (15. v. prezime *Pelyses*), dr. *pleașă* »ćela«, novi dr. sing. od *pleașe*, kako je još bilo u st. rum. u 16. v., odatle dr. pridjev *pleș* u Moldaviji i Banatu = *pleșuv* pored *pleșiv* »ćelav« i odatle opet abstractum *pleșuvie* i denominal *a plesuvi* »oćelaviti«.

3) St. cr. slav. *prêlogъ* »translatio, mutatio« za zemlju na ugaru očuvala se u srp.-hrv. samo kao toponim *Prelog* i *Preloščica*. U značenju »ugar« govori se u slov. i u r. narječjima. Ovo značenje nalazilo se i u panonskom i dačkoslav., kako dokazuju mađ. *parlag parrag pallag porlag* (13. v., također toponim) i dr. *pîrlog* u st. jeziku *prilog*, u Moldaviji *pîrloagă* f. *priloagă*. *i* mjesto *e* i dalje *î* zbog r je pravilno za nenaglašeno jat. Metateza *pîr-* za *pri-* mogla je nastati zbog upliva glagola *pîrli* »verbrennen, sengen«, koji je također slav. Mađ. dolazi opet kao posuđenica srp.-hrv. *parlog*, *zaparložen* »zapušten vinograd«, v. *ARj.* IX 652.

4) Praslav. *prǫdъ* nalazio se i u panonsko-, i dačkoslav. Dokaz je za to mađ. *porond* »pijesak« i dr. *prund* »*idem*«.

5) Prefiksalna složenica *raz-sadъ*, postverbal od *raz-saditi*, odatle u Vuka *rasad* m. ili *ràsada* f., *ràsadnīk*, koje se izvedenice nalaze još u b., p. i r., govorila se još u panonsko- i dačkoslav., kako izlazi iz mađ. *rásza* (17. v.). Gubitak dočetnoga *-d* nastao je zbog identičnosti s mađ. postopozicijom *-d* za akuzativ. Taj se dočetak nalazi pravilno u dr. *răsad* »Selzing«, odatle *a răsădi* i dr. abstractum *răsădeală* i slav. *rasadniță* »rasadnik«.

6) Praslav. naziv za »put u naselju« *ulica* nalazio se i u panonsko- i dačkoslav. Dokaz su za to mađ. *ucca úca ulca* (14. vc.

također toponim) i dr. *uliță* »idem« sa istim akcentom kao u srp. hrv., danas zamijenjena neologizmom *stradă*, dr. deminutiv *ulicuță* *ulicioară* i nomen agentis *ulițar uliţarnic* »skitalica« u Moldaviji.

η) Poljoprivredni proizvodi

1) Praslav. kuhinjski naziv *kvasъ* »*germa*« nije posuđivan na Balkanu. U panonskoj nizini posudiše Mađari *kovász* u istom značenju. Kod Dr. ima odstupanja utoliko, što oni posudiše i glagol *kvasiti : a (s) covăsi* »kiseliti« i odatle stvoriše svoj abstractum *covaseală* u značenju »kvas«. Slav. izvedenica pomoću sufiksa *-ia* (kao u *plaća* pored *plata) kvaša*, koja se nalazi u r., ukr. i slov., dolazi takoger u dr *covaşa* »kiselo piće seljačko od razmrvljena kukuruznog kruha sa nešto pšenična brašna«.

2) Praslav. **pelva* st. cr. slav. *plêva* očuvana u svim slav. jezicima nalazila se i u panonsko- i dačkoslav. Dokaz je za to mađ. *pelyva polyva* (17. v. glede *e o* upor. što je rečeno kod *csorda*) i dr. *pleavă*, dem. *plevuică*, *plevuşcă* »sitna ribica«, također *plevăiță* = pleviță »biljka reranthemum annum«, *plevniță* »Streubehälter« odgovara tačno srp.-hrv. *plijevnica* (unijati u Žumberku). Posljednja izvedenica može biti donesena sa Balkana, jer se nalazi kao *pleavniță* u cincarskom.

3) Kadikad se mađ. slavizmi posvema slažu sa dr. u pogledu tvorbe riječi. Tako je *pozder* potvrđen i u mađ. *pozdorja* kao i u dr. *puzderie* u Munteniji, *pîzderie* u Moldaviji poredpozderie i *pozdărie* u kolektivnoj izvedenici *pozderije* kao u st. cr. slav.

4) Praslav **soldъ* »Malz«, koje glasi po zakonu jugoslav. likvidne metateze u slov. b. i č. *slad*, nalazi se po istoj fonetici i u panonsko- i dačkoslav. szalad (16. v.) i dr. slădi odatle *sladniță*.

C) PRIRODA

a) Rude

1) St. cr. slav. posuđenica iz vulg. latiniteta *aciale REW*[3] 103 *ocêlъ*, sinonim *nado*, nalazi se u st. cr. slav., slov., kajkavskom i čakavskom hrv. slovačkom i č. U ovu areu ulazi još panonsko- i dačkoslav., kako dokazuju mađ. *acél* (14. v.) i dr. *otel*, odatle dr. glagol *oteli* i pridjev *otelos*.

b) Životinje

1) Praslav. izraz za rupu medveda ili drugih životinja *bъrlogъ* posudiše Mađari u panonskoj nizini *barlang* i nezavisno od njih Dr. *bîrlog*.

2) Praslav. posuđenica iz balkanskog latiniteta *būbalus* > *byvolъ* posudiše Mađari u panonskoj nizini *bivaly* (13. v. također antroponim) i neovisno od njih Dr. *bivol* u Transilvaniji i Moldaviji također u obliku *ghihol biol*. Njihov refleks za balkansko lat. *būbalus* > *bour*, deminutiv *bourel*, koji je dobio drugo značenje »tur«, fonetski odgovara arb. *buall* »bivol«.

3) Praslav. f. *kobyla* nalazi se u mađ. u istom značenju kao f. za m. *konj* = mađ. *ló kabala*, također u složenici *kabala-ló*. Kako Dr. imaju za ovaj pojam lat. *equa* > *iapă*, prirodno je, što kod njih *cobîlă* »Pflugschleife« dobila metaforičko značenje. U terminologiji pluga označuje onu »napravu, na koju se stavlja plug, kad se vozi kući«. Ovo značenje dolazi također u mađ. *eke-kabala*. U Moldaviji zove se ovako i slična »naprava za dizanje razlupane osovine«. Inače je *cobilă* dobila u dr. i pejorativno značenje za rđava konja (Moldavija). I slav. deminutiv kobilica posudiše Mađari i Dr. neovisno jedni od drugih: mađ. *kabóca* »cicada, cvrčak«, dr. *cobiliță* u Munteniji »kolac, na kojem se na remenu nosi voda«. Upada u oči naglasak, koji prema srp.-hrv. *kòbilica* ne bi očekivali. Ali postoji i naglasak *cobilíță*.

4) Praslav. *kopyto* posudiše Mađari u metaforičkom značenju obućarskom *kapta* »Leisten«, kako se govori i u srp.-hrv., dok Dr. u pravom značenju »konjsko kopito«.

5) Area st. slav. naziva za lovačkoga psa *ogar* obuhvatala je st. cr. slav., srp.-hrv., slov., č. i p. i lužičkosrp. U nju je išao i panonsko- i dačkoslav., kako se vidi iz mađ. *agár* i dr. *ogar* m. *ogarcă* f. = *ogăroaică*, deminutiv *ogăruș*.

6) Praslav. naziv za hranu za tovljenje svinja *žirъ* nalazi se u mađ. *zsir* (*M. nyelvt. sz.* III. 1309) »debljina«, dr. *jir* u značenju srp.-hrv. Prema tome ova dva slavizma ne slažu se u značenju. Mađ. značenje ide zajedno sa ukr. i r. *žyr* »debljina«.

c) Biljke

1) *Bršljan* dolazi u srp.-hrv. u dva vida. Oblik sa *lj* je danas općenit, ali se u narječjima govori sa *t* mjesto *lj*: *brštan* (Perast) i sa *r* iza *št beštrân* (Lešće u Lici) i sa raznim drugim varijantama. Oba su oblika zastupljena u mađ., ali sa različitim značenjima. Ovdje je nastala semantička varijacija, dok u srp.-hrv. oba oblika znače isto: mađ. *borostyán* (14. v.) »bršljan« i *boroszlán* »syringa vulgaris«. Očito je da mađ. *borostyán* potječe jednako kao srp. hrv. *brštan* i č. i p. od *brъst* + *-ên* (upor. slov. *bršten*). Dr. posudiše također ovaj oblik *broștean*, koji Pușcariu *Dicț.* pominje pored *boroslean*. Kako i Dr. zamjenjuju *ъ* sa *o* (upor. *dobitoc*), ne može se nikako tvrditi, da su oni slav. riječ dobili preko Ma-

đara. To isključuje njihova posuđenica *boroslean*, gdje se vidi, da Dr. pridržavaju mađ. umetnuti vokal za uklanjanje početne konsonantske grupe. Novogr. posudiše *μπρουσλιάνα* (također toponim. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, str. 107), ali baš ovaj oblik nijesu Dr. posudili od Slavena. Glede sufiksa *-êno* upor. *burjan*

2) Slav. izraz za »kukolj i razne beskorisne trave«, koji se nalazi u b., č., p., r., govorio se u dva značenja i u Panoniji, kako se vidi iz mađ. *burjan* (također antroponim). Ova riječ ima u srp. hrv. značenje »zova«, v. *ARj.* I. 741. Na zapadu naše teritorije nepoznata je. U dr. ima umetnuti vokal *u* u grupi *rj buruianŭ* i f. je, koji znači razne niske zeleni i biljke od male koristi, deminutiv *buruieniţă burieniţă* i dr. pridjev *buruenos burienos burenos*. Ženskoga je roda u dr. zbog *iarbă* < lat.*herba*.

3) Sveslav. grecizam *čǫbrъ* < *θύμβρος* »satureja«, koji je zacijelo iz južnoslav. došao u sjeverne slav. jezike, nalazio se i u panonsko- i dakoslav., kako dokazuju mađ. *csombor* (15. v.) i dr. *cimbru*.

4) Praslav. **hvorstъ* > *hvrast* posudiše Mađari i Dr. sa gubitkom *v* u konsonantskoj grupi od tri člana, kako se događa i u južnoslav. jezicima, ali ne u značenju, koje riječ ima u srp.-hrv. i slov., nego u onom, koje se nalazi u b. »grm« : mađ. *haraszt* »grm«, dr. u Moldaviji *hreast* »idem«. Dr. oblakšavaju konsonantsku grupu i na taj način, što ispuštaju početno *h-*. Dočetno *-st* zamjenjuju sa *-sc*. Kako ovo *-sc* pred *-i* postaje *şt*, nastade odatle u Moldaviji plural *hreşturi*. Postoje prema tome još oblici *vreasc hreasc vrasc*, i opet dokaz, kako su mađ. i dr. slavizmi neovisni jedni od drugih t. j. kako potječu iz geografski različitih vrela. Mađ. se slavizam razlikuje od dr. značenjem još utoliko, što znači i ono što i srp.-hrv.: *horozth haraszt* »hrast«, dok dr. riječ to ne znači, jer za »hrast« imaju Dr. drugi slavizam *stejar* < *stožerъ*.

5) *Pečurka* ima malu areu na Balkanu: Donja Kranjska, b. i Srbija, bez sufiksa *-ka* r., sa različitim vokalom *pečirka pečarka* č. Miklošić je izvodi od *peći*. Prije dolaska Mađara i prije nestanka dačkih Slavena njezina area obasizala je i Panoniju i Daciju. Na Balkanu nije posuđivana. Mađ. su oblici šaroliki: a) bez metateze *pecerke* b) sa metatezom *csëperke csiperke csöpörke csuporka*, dr. isto tako: a) bez metateze: *piciorcă* sa značenjem »gomoljika od helianthus tuberosus«; u obliku se vidi umiješanje od lat. *picior* »noga«; b) sa metatezom: *ciupercă* u našem značenju. Rum. imaju lat. riječ *boletus* > *burete REW*[3] 1193 za »gljivu«.

6) Praslav. naziv za »salix viminalis« **orkyta* nalazi se u mađ. i dr. po zakonu južnoslav. likvidne metateze: *rakita*, u mađ. sa velikom varijacijom oblika *rakattya rekettye rakitha rakotya ra-*

katya rëkëtya (13. v. i vrlo čest toponim), dr. samo *răchită richită* ili sa zamjenom dočetka *-ită* u slav. sufiks *-iļă*, odatle *răchiţică răchiţiş* »vrbik«.

7) Praslav. posuđenica iz balkanskoga latiniteta *rêpa* < lat. *rapa* posudiše na Balkanu Arbanasi *repë*. Deminutiv *rêpica* nalazi se u slov., kajkavskom hrv., srp. u Vojvodini (Vuk), slovačkom i č. Mađari posudiše oboje i simplex i izvedenicu: *répa* i *repce* »sinapis arvensis«. Kako *repce* (*M. nyelvt. sz.* III) nema *é* za jat, može biti mlada posuđenica iz slovačkoga. Dr. imaju i ovaj deminutiv sa pravilnim *a* za jat, kako se očekuje: *rápiţă* sa istim akcentom kao u b. ili srp.-hrv.

8) Praslav. naziv za cucurbita *tyky* gen. *tykъve* nalazio se i u panonsko- i dačkoslav., kako dokazuju mađ. *tök* (*M. nyelvt. sz.* III. 734) i dr. *tigvă* u Munteniji sa veoma različitim varijantama, koje sve pokazuju težnju Rumunja, da se nekako riješe neprilične za njih konsonantske grupe *kv: tivgă, tiugă*, u Moldaviji i Transilvaniji *tidvă*, deminutiv *tigvuliţă*. Dok se u dr. oblicima jasno vidi slav. deklinacija *u*, u mađ. se to teže vidi, ali je mađ. vokal *ö* nastao zacijelo iz *iv*, t. j. iz metateze **tivk(a)*. Vokal *ö* ne može da bude refleks za jery, upor. mađ. *Beszterce* za *Bystrica*.

d) Klima

1) Praslav. *vihrъ* »orkan« nalazio se i u panonsko- i dačkoslav u istom značenju: mađ. *vihar* (*M. nyelvt. sz.* III. 1179) i dr. *vifor* pored *vihor* i *vivor* u Moldaviji, odatle dr. pridjev *viforatic* = *viforoş* i glagol *a (să) viforî* »bijesniti« i slav. izvedenica u Moldaviji *vifórniţă vivorniţă zghihorniţă* »sniježna mećava«.

D) ČOVJEK

a) Bolesti

1) St. cr. slav. *trǫdъ* »razne bolesti«, izraz, koji se u srp.-hrv. pomiješao sa *trudъ*, nalazio se i u panonsko- i dačkoslav. Dokaz su za to mađ. *torongy* (*M. nyelvt. sz.* III. 718) »bösartiges Geschwür«, dr. *trînd* »Schwiele«, pl. *trînji* »hemeroidi«, u Moldaviji isto što *trutovi* u Srijemu »ulcus, gastrophilus equi«. U dr. *trînd* je i pridjev »težak, spor, lijen«. Ovaj pridjev dobiva kod Rumunja i slav. sufiks *-av: trîndav* »lijen«, odatle denominal *a să trîndăvi* »ulijeniti se«. Sa ovim sufiksom ne dolazi u slav. jezicima. To je značajno. Ovamo ide i hrv. izraz *trudna žena*. U dr. nalazimo još oblik *trînt* kao naziv kukca »geotrupes stercorarius« pored *trînz*. Prema Brückneru *Słownik* str. 575 *trǫdъ* je varijanta od *trudъ*.

2) Pleteršnik II. 938 je zabilježio *zobrne* f. pl. u značenju »desni, Zahnfleisch«, u Senožeču na Krasu također *zobrnice* u istom značenju. Ove dvije riječi predstavljaju pridjev **zǫbrьnъ* od imenice, koja dolazi u p. *ząbrze* (Brückner, *Słownik* str. 646 sv. *ząb*), č. *žaber*. Mađ. *zsébre* »djetinja bolest u ustima« izgleda da se slaže sa č. oblikom, dok se dr. *zîmbre* f. pl. »Mundschwemme, Mundfäule der Pferde« tačno pokriva sa p. oblikom. Prema tome slav. je riječ imala veliku areu. Kako je već Maklošić mislio, **zǫbrъ* je zacijelo veoma stara riječ, možda i-e. izvedenica od *zǫbъ*. Od ove posljednje riječi imaju Dr. svoj denominal *a zîmbi* »smješkati se«, upor. č. *zubiti se* u istom značenju, t. j. »pokazivati zube smješeći se«, po konjugaciji *a zimba* znači »krviti usta«. Ovaj dr. slavizam utoliko je značajniji, što Dr. imaju lat. riječ *dinte* »zub« i ne stvoriše denomînal odatle, nego od slav. riječi.

b) Osjećaji, opip, mišljenje

1) Praslav. pridjev *bujь* »divlji« živi u srp.-hrv. samo u pridjevnoj izvedenici na *-ьnъ*: *bujan*, u mađ. sa *-a* kao u *koma* od *kumъ* glasi *buja* »lascivus«. Kod Dr. živi u pridjevnoj izvedenici na *-akъ buiac* »divlji«. U slovačkom, p. i ukr. je imenica u značenju »bik«.

2) Praslav. pridjev **dorgъ* po zakonu južnoslav. likvidne metateze posudiše Mađari od panonskih i Dr. od dačkih Slavena: mađ. *draga* sa dodanim *-a* kao u *buja*, *koma* i t. d., u 13. v. *daraga* (također toponim), dr. *drag* pridjev i imenica sa brojnim neslav. deminutivnim izvedenicama. Od imeničkih izvedenica slavenskih osobito je značajna dr. abstractum *dragoste*, koji se u mađ. ne nalazi. Inače i mađ. imade dosta svojih izvedenica od slav. pridjeva. Upada u oči što se u mađ. očuvala početna konsonantska grupa *dr-* protivno od *darab* »komad« < *drobъ* (očuvan u nas u značenju »utroba« i u pridjevu *drobaṅ* »sitan«). Dr. su još generalizirali vokativ *drâgo* > dragă u *tata dragă* »dragi oče«, *frate dragă* »dragi brate«. *Dragul = dragătatei şi mamei* kaže se djetetu kojemu se hoće da tepa.

3) Praslav. prefiksalna složenica *obrazъ* u značenju »oblik, slika, forma lica«, upravo postverbal od *obraziti*, nije posuđivana na Balkanu, koliko se dosada zna. Kod Mađara i Dr. nalazi se u istom značenju i sa mnogo njihovih izvedenica: mađ. ábráz, dr. *obraz*, odatle dr. pridjev*obraznic* »drzovit« i t. d.

4) *Ponos*, srp.-hrv. postverbal od *ponositi se* »oholost (bez prijekora)«, u srpsko-slav. ispravama iz 14. v. *ponosьn* znači »pogrda« t. j. »ohol sa prijekorom«, kakvo je značenje i u p. i r., v. Maretić, *ARj.* X. 754. Značenje »pogrda« imala je ova riječ i u

panonsko- i dačkoslav., kako dokazuju mađ .*panasz* »žalba, optužba«, glagol *panaszolni* potvrđen 1594, također *panaszlani* »optuživati, pogrđivati«. U dr. je *ponos* pl. *ponoase* je samo »pogrda«. U dr. se vidi i upliv mađarskoga slavizma na dr. u glagolu *ponoslui*, koji je svoj *l* mogao da dobije samo od mađarskoga nomena agentis *panasló* ili od glagola *panaszlani* i odatle opet rum. postverbal *ponoslu*.

5) U refleksu za praslav. **skerbъ* razilaze se panonsko- i dačkoslavenski utoliko, što prvi ide zajedno sa slov. *ščrba* »Scherbe, Scharte, Zahnlücke«, a dačkoslav. sa st. cr. slav. *štrъbъ* »mancus«. Mađ. *csorba* »Scharte« je imenica, dr. *ştîrb* je pridjev »škrbav«, odatle dr. denominal *a ştirbi* »oštetiti«, abstractum *ştirbitură* pored slav. *ştîrbina*.

6) Praslav. pridjev *sporъ* »uber« očuvan je u ovom značenju i u mađ. i u dr. U mađ. je dobio još *-a*, kako smo vidjeli kod *koma* i *draga* : *szapora* (15. v.) je imenica u značenju »Vermehrung« i pridjev u značenju »plodan«. U dr. dobio je rum. pridjevni sufiks *-nic: spornic* znači »gedeihlich, ersprieslich, ergiebig, erträglich, überschüssig«. U istom je značenju glagol *a spori* »umnožiti«. Praslav naziv *sporiš* za biljku »achillea millefolia« izražava se u mađ. *szapora-fü*, dok je u dr. slav. naziv jednostavno preuzet: *sporiş* »verbena officinalis«.

7) St. cr. slav. *sъrętšta* ima nazalni vokal *ę* iz prezentske osnove. S ovim nazalom govorila se i u panonsko- i dačkoslav. Dokaz su za to mađ. *szërëncse* (16. v.) i dr. *strînşte*, danas u pučkom govoru *trişte* sa dimilatornim ispadanjem prvoga *s-*. Ovo je ispadanje moglo nastati i onako, kako Tiktin tumači, rekompozicijom iz *răstînşte* »nesreća«. Konsonantska grupa *str* pojednostavljena je kao u *gîscă* »guska« za *gînscă*. Miklošić navodi još dr. oblik *streaşte*, koji tačno reproducira *sъrêšta*, kako se govori u b. i u čakavskom *srića*, t. j. sa jatom iz infinitivne osnove. Ali Tiktin ne pozna oblik *streaşte*. Pored onoga, što je gore rečeno o pridjevu indeclinabile *slobodъ*, ovo je nov i važan primjer za povezanost mađ. i dr. slavizama.

8) Praslav. pridjev *tǫpъ* (protivno *ostrъ*) nalazio se u panonsko- i dačkoslav.: mađ. *tompa* sa *-a* kao u *draga* i t. d., dr. *tîmp* »tup (nož)«.

e)

PRILOG POVIJESTI SLAVENSTVA U EPIRU

Jedno od interesantnih pitanja balkanske slavistike je pitanje, zašto se jedno od današnjih arbanaskih plemena zove prema slav. fonetskim zakonima *Lap* sa određenim članom *Labi*, plural *Lebër* ili *Labër*, ženska iz ovoga plemena *Labéshë* ili *Labëréshë*, a njihova zemlja *Labëri*. (Vidi priloženu geografsku kartu).

Već je Gustav Meyer u svom etimologijskom rječniku arb. jezika[67] učio, da je ovaj naziv nastao iz predrimskoga *Albănus* po zakonun južnoslav. likvidne metateze, kao *mlad* od praslav. **moldu*, kao *kralj* od *Carolus*, kao *Labin* od *Albona* i t. d. Ovo je tim čudnovatije, što se je *Albănus* kao narodno arb. ime očuvalo djelomice i po zakonima arb. fonetike *Arbër* = *Arbëresh* = *Arbenor*, ženska *Arbëréshë*, zemlja *Arbëri*.

Od oblika, koji govore sjeverni Gege, potječe i naš stari naziv *Arbànas(in)* v. *ARj.* I. 102. Ovaj sadrži još samo arb. sufiks *-as*, koji odgovara našemu *-janinъ*.

Danas bez potrebe zamjenjujemo ovaj naš stari naziv sa novijim *Albanac*, *Albanija*, *albanski* prema njem. *Albanien*, *Albaner*, *albanesisch* i prema tal. *Albania*, *albanese*. Boranić, *Pravopis* 9. izd. str. 89 dopušta *Arbanija* i t. d. pored *Albanija* i t. d. u književnom jeziku.

G. Meyer, koji je ispravno uočio fonetski zakon, po kojem se dogodila promjena predrimskoga *Albănus* u *Lap*, nije još znao za razloge, zašto se je moralo tako dogoditi. On je još konstatirao, da se sami Arbanasi zovu *Arbër* i *Lap* na potezu sjeverno od Krfa uz obalu u valonskoj prefekturi i u zaleđu njenom. To je stara Chaonija.

Kako je od historijske i lingvističke važnosti ova koincidencija, da se jedan dio današnjih Arbanasa zove i po slav. fonetskom zakonu *Lap* i po arb. *Arbër*, zatražio sam o tim nazivima pobliže

---

[67] G. Meyer, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache str. s. v. arbër. Dr. Eqrem Çabej, Për gjenezën e literaturës shqipe, str. 4—15.

informacije od svoga studenta i književnika Gjergj Komnino, rodom iz onoga kraja iz grada Prëmet i koji je kao partizan proputovao čitav onaj kraj. Po njegovim informacijama Arbanasi, koji se zovu *Lap*, muslimani su. Ali je njihovo muslimanstvo novijega datuma. Potječe iz početka 19. vijeka. Nastalo je djelovanjem poznatoga Alipaše Tepelenskoga. Samo mali dio Ljaba ostao je vjeran pravoslavlju. Broje oko 6 do 8 tisuća duša. Narodna im je poezija bogata. Slave kao svoga junaka Gjon Leku, koji je dizao ustanke protiv nizama, turske redovne vojske, i protiv turskih poreza. Karakteristične su njihove naricaljke, mrtvačke pjesme, koje zovu *vóme*.[68] U prošlom ratu dali su mnogo partizana. Kraj, koji se zove *Kurvelésh*, južno od Vojuše, njihova je kolijevka i zove se danas *Labëri*. Njihova su naselja ova sela: Kuç, Gusmár, Nívicë, Golém, Dzhore, Progonát, Lekëdush, Fterrë i Zhulát.

Prema ovim informacijama ovaj se kraj ne pokriva ni izdaleka sa onom teritorijom koju G. Meyer označuje kao zemlju, gdje današnji Arbanasi nazivaju sebe i *Arbër* i *Lap*. U ostalom *Arbën* je poznat i kod sjevernih Gega. Dokaz zato je ime sela na jugoslovensko-arbanskoj granici kod Skadra *Arbënesh*[68a] »Arbanasi« kao i naš naziv *Arbanas* i cincarski *Arbinés*, od kojih oba mogu da potječu ne od jezika južnih Toska, nego samo od sjevernih Gega. Narodni naziv Arbanasa *Shqipëtar* je bez sumnje mlađa inovacija.

Toponomastikom ovoga kraja lako se može objasniti činjenica, zašto je baš ovdje, južno od Vojuša došlo do naziva za Arbanase na osnovu južnoslav. fonetike. Čitav kraj Ljaba prepun je slav. naziva za naselja, rijeke, uzvisine i krajeve, očiti znak, da su Slaveni ovdje sačinjavali poljoprivredno stalnosjedilačko stanovništvo, koje je nestalo među Arbanasima.

---

[68] Ovu riječ ne nalazim u pristupačnim arb. rječnicima. Mome izvjestitelju Gjergju Komnino izgleda kao izvedenica od onomatopeje v a j »Totenklage« kod Meyera o. c., str. 461.

[68a] Na specijalnoj karti njemačkoga generalštaba spomenutoj u bilješci 69., južno od ostrvca Gorica u Skadarskom Jezeru, nalazi se ovo selo, pisano srp. hrv. lat. pravopisom A r b n e š, između sela Cukaj na zapadu i Gjon Nikaj na istoku. Sjeveroistočno od S k e j a. A r b n e š nije A r b ë n e s h ë f. »Arbanka« (upor. za takove nazive ime brda B o s a n k a kod Dubrovnika), nego je isto što A r b ë n e s h = A r b a n a s i kod Zadra, v. Weigand, 17. u. 18. J a h r e s b e r i c h t d e s I n s t i t u t s f. r u m. S p r a c h e L e i p z i g, str. 181 i Çabej, o. c. str. 6. To je arb. plural m. g. bez člana. Ovaj se naziv tačno poklapa sa cincarskim A r b i n e s. Cincarski sufiks -e s = arb. -e s h postao je od gr. -ίσσα > arb. -eshë (upor. Pekmezi, G r a m a t i k d e r a l b a n e s i s c h e n S p r a c h e, str. 223) preko vulg. lat. kršćanskoga -i s s a (upor. Meyer-Lübke, R o m a n i s c h e F o r m e n l e h r e § 366). Značajno je samo to, što nijedan romanski jezik nije stvorio m. -i s s u s. Niti ima drugih arb. primjera zato osim starog i rijetkog naziva naroda A r b ë n e s h pored A r b ë r.

Najveća pritoka rijeke Vojuše (arb. Vjosë) kod Valone zove se *Sušica* (arb. Sushicë). Pritoka rijeke Dhropull, na kojoj leži Gjinokastrë ima isto tako naše slav. ime *Suhë*. Toliko iz hidronimije.

Kraj na istoku Kurvelesha zove se *Zagorí*. Posljednja njemačka specijalna karta,[69] koja mi je pri ruci, piše ga sa neizmijenjenim dočetkom *Zagorje*. Arbanasi ovoga kraja razlikuju u svom izgovoru drugo Zagorje, koje na grčkoj teritoriji kod Janine obuhvaća planinski masiv Pindusa i zove se novogr. *Ζαγόρι(ον)*[70]. Gr. dočetak *-ιον* > *-i* u ovom posljednjem smatraju Arbanasi svojim određenim članom *i*, koji ispuštaju u neodređenom obliku. Oni, prema tome, zovu ovaj masiv *Zagór*, dok u njihovom *Zagorí* dočetak *-i* je naglašen i zamjenjuje naš sufiks *-je*. Toliko iz slav. imena kraja na teritoriji Ljaba.

Od slav. imena naselja poriječja Vojuše najkarakterističnije je ime sela *Breshdán*, koje je nastalo od plurala *bьrždane* (= srp. hrv. *brđani*).

Na rijeci Sušici, koja protječe krajem Ljaba i kod sela Trëvëllazer (arb. »Tri brata«) izlijeva se u Vojušu, ova naselja nose slav. imena, na lijevoj obali: *Vranishti, Lepenica, Gumenica, Vodica, Babica, Drashovica*, na desnoj *Ramica, Mavrova, Penkova*.

U kraju, koji moj izvjestitelj označuje kao kolijevku Ljaba, dva naselja nose nesumnjiva slavenska imena. To je *Nivice* i *Golem*.[71] U posljednje pridjevnom imenu ispuštena je možda opća riječ, kao *kamen, izvor* ili slično. Kako je ovaj pridjev služio i u arb. srednovjekovnoj antroponimiji[71a], naziv naselja može da potječe i od vlastitog imena.

Od slav. imena za uzvisine u kolijevci Ljaba istaknimo ova. Zapadno od ljapskog naselja *Gusmár*, uz desnu obalu Sušice, nalazi se uzvisina *Pleshovica* (1738 m), naziv, u kome nije teško prepoznati našu Plješivicu. Južno, na lijevoj obali Sušice, nalazi se druga 167 m visoka uzvisina *Maja* (arb. »brdo«) *e Bogonicës*. Sudeći po sufiksu, očito se radi o slav. nazivu. Osnova je nejasna. Možda se radi o izvednici od ličnog imena *Bogoje*.[72]

---

[69] Specijalna karta ALBANIEN njemačkoga generalštaba iz posljednjega rata u mjerilu je 1:200.000. Izrađena je u Beču.

[70] Max Vasmer, Die Slaven in Griechenland, str. 33, br. 123.

[71] Vasmer o. c. str. 69, 104, 134, 147 navodi iz gr. toponomastike *Γουλέμι, Γολέμη, Γολεμι*, gdje je također ispuštena opća riječ, na koju se toponomastički pridjev odnosi. Zbog toga vjerojatnije mi se čini mišljenje, da se u ovom arb. toponimu ne radi o ličnom imenu, nego o pravom značenju slav. pridjeva.

[71a] Godine 1253 označuje se *Γουλαμος* kao Arbanac, v. Thallóczy etc. Act Albaniae, I. 234, pored Golem, v. Seliščev, Slav. naselenie, str. 267.

[72] U ovom se članku dopunjavaju toponomastički navodi Seliščeva, Slavjanskoe naselenie v Albanii. Sofija 1931. Upor. Joklovu recenziju pomenutu u bilješci 62.

Ovi toponomastički podaci, koji ni izdaleka nijesu iscrpljeni, dokazuju, da je ovdje postojala u neko starije doba slavensko-arbanska simbioza. Iz povijesti opet znamo, da je car Dušan ovamo slao svoje ćefalije i kesare i da iz ovoga kraja potječe i porodica narodnog heroja arbanskoga Skanderbega, čiji je djed bio ćefalija u Kanini kod Valone. Slavensko-arbanska simboza u njegovoj porodici najbolje se ispoljuje u činjenici, što mu se majka zvala Vojsala, od Vojislava, i što su mu braća nosila slav. imena.

Uzimlje se, da je slavenstva nestalo u ovom kraju između 16. i 17. vijeka. Najbliže slavensko selo, koje još postoji, je daleko od ovoga kraja kod Korče (= slav. Gorica) i zove se *Boboštica.*[73]

Ima još jedan toponomastički podatak, koji ovu slavensko-arbansku simbiozu ilustrira još jasnije i utvrđuje je izvan svake sumnje. Na desnoj obali Vojuše, 4 sata istočno od gradića Prëmet, nalazi se kraj, koji mještani Arbanasi zovu *Shqëri.* Ovaj naziv kraja obrazovan je kao sva arbanska imena zemalja, kao *Arbëri, Shqypëri, Labëri* i t. d. pomoću gr. sufiksa za abstracta *-ία* (= srp. hrv.: *-ija)* od imena *Shqa,* plural *Shqe* < *Sclavus »Slaven«*[74] sa promjenom međuvokalskoga *n* u *r,* kako odgovara fonetici govora Toska. *Shqerí* je prema tome izvan svake sumnje *Sclavanía,* kako se u latinskim vrelima u ranom srednjem vijeku zovu uopće zemlje, u kojima stanuju Slaveni. Upor. *Sclavanìe* pod Matajurom kod Furlana.[75]

Današnji stanovnici kraja *Shqëri* pravoslavne su Toske. Njihov folklor odlikuje se ljubavnim pjesmama.

U nabrajanju njihovih naselja moj izvjestitelj nije dovoljno siguran.. Zbog toga bi njegove navode trebalo provjeriti još istraživanjima na terenu.

Njihova su naselja ova:

1. *Bënjë* (stanovnici *Bënjas).* Ovaj naziv odgovara našoj posuđenici ***banja*** < vulg. lat. *banea* za klas. lat. *balneae* »kupatilo«.

2. *Novoselë* (stanovnici *Novosélas),* naziv, koji ne treba komentara, jer je naše *Novo Selo* samo u dočetku prilagođeno arb. fonetici.

3. *Lupckë* (stanovnici *Lupckjot* sa grčkim sufiksom *-ώτης* mjesto arb. *-as* = *-janinъ*). Ovaj je naziv zacijelo pridjevna izvednica na *-ьskъ* od osnove, koja se nalazi u našim toponimima Ljuba, Ljubač, Ljubno = njem. *Leoben.* Pridjev *ljubъ* kao toponim odnosi se po svoj prilici na teren pogodan za oranje. Ovamo ide također i *Ljubljana.*[76]

---

[73] O jeziku Boboštice v. sada André Mazon, Documents et chansons slaves de l'Albanie du Sud. Paris 1936.

[74] Upor. moj članak Slovêninu > Sclavus u Méla'nges de philologie et d'histoire offerts à M. Antoine Thomas str. 414 i sl.

[75] Il nuovo Pirona, str. 1516.

[76] V. Županićev Etnolog, VII., str. 52.

4. *Drënovë* i

5. Kosovë ne trebaju objašnjenja. Ovakovi toponimi nalaze se posvuda kod nas.

6. Jedina neslavenska imena ovoga kraja jesu *Ogdúnan* (stanovnici *Ogdunáli* sa turskim sufiksom *-li)* i

7. *Delvinaq*, koje izgleda kao grčka deminutivna izvedenica sa sufiksom *-άκης* (= srp. hrv. *ać)* od imena naselja *Delvinë*, gdje živu Grci.

Naselja, koja se nalaze oko kraja zvanog Shqëri, nose također većinom slav. imena. Spomenimo nekoja:

Kostréc (stanovnici *Kostrécas)* naliči posvema na *Kostrъc* u srpskim spomenicima iz 14. vijeka, koji je car Dušan dao Hilandaru. Novaković ga tumači kao našu deminutivnu izvedenicu od lat. *castrum*, v. *ARj.* V. 376.

Za ime naselja *Gostisht*, u kojem stanuju muslimani, teško je naći naše paralele. Nije jasan ni sufiks. Može da se u *-isht* krije *-ište* ili *-ić*. Za osnovu *gost-* u toponomastici *ARj.* III. 325 donosi obilje potvrda sa drugim sufiksima kao *Gostilo*, *Gostilj*, *Gostilja*, *Gostinje*, *Gostinja.*

Ovamo ide još naziv naselja *Grabovë*, koje također ne potrebuje komentara.

U kraju Shqeri nema balkanskih Vlaha zvanih Aromuni ili Cincari. Njih ima djelomice u selu *Bodár i* isključivo nastanjuju selo *Kosínë*, koje je zacijelo slav. podrijetla.

Od čisto arbanskih naziva naselja i okoline kraja Shqëri mogu da navedem jedino *Malibardhë* »bijelo brdo«.

Na sjeveru od *Shqëri* nalazi se kraj zvan *Dangëllí* (stanovnici *Dangëlliót).* Glavno mjesto ovoga kraja nosi arb. naziv lat. podrijetla *Frashër* »javor«, od lat. *fraxinus*. Odavde potječe arbanski preporoditelj Naim bey Frashëri. Ali i u ovom kraju, koji nosi neslav. ime, ima imena naselja, koja su bez svake sumnje slavenska. Kao primjer navedimo *Seleníca*, koji se naziv posvema poklapa sa našim *Seonica*, od **selьnica.*

Od hidronima pomenimo ime potoka *Langaríce* ili *Lengaríçë*, koji teče jugom kraja Shqëri i slijeva se u Vojušu. Za ovaj hidronim nema srp.-hrv. paralela. Vrlo je vjerovatno, da je to izvedenica od *lǫgъ* > *lug.*. Stari nasal dobro je očuvan u arb. obliku, ako je ispravna etimologija.

Ovi toponomastički podaci, prema tome, nesumnjivo utvrđuju, da na teritoriji porječja Vojuše, južno od poteza Valona—Korça, postoje dva kraja, od kojih jedan nosi arbansko narodno ime prema južnoslav. zakonu likvidne metateze Labërí, a drugi slavensko narodno ime prema zakonima arbanske fonetike *Shqërí.* Toponomastika oba kraja zajednička je, većinom je slav. podrijetla. Oba kraja

imaju i to zajedničko, što je slavenstva nestalo. U oba stanuju danas isključivo Toske, dijelom muslimani, kao u Labëri, isključivo pravoslavni u Shqëri.

Iz ovih činjenica današnjih nije teško rekonstruirati historiju. U oba kraja stanovali su nekada Slaveni i ovdje kao i drugdje u Arbaniji, ito kao poljoprivredno stalnosjedilačko stanovništvo. Pored ovoga seoskoga stanovništva živjeli su Arbanasi kao nomadsko stanovništvo u planinama.

Ovo odgovara posvema socijalnoj i ekonomskoj razlici između Srbina i Arbanasa ili Vlaha u srednjovjekovnoj Srbiji, gdje je Srbin stalnosjedilac ratar, koji živi u manastirskom ili vlasteoskom selu, a Arbanas, Vlah i Bugarin u planinskim katunima kao pastir nomad, koji se seli zajedno sa svojim stadom.

Dušanov zakonik naglašava socijalnu i ekonomsku razliku između jednih i drugih time, što zabranjuje ženidbu između jednih i drugih.

Toponomastika nam je prema tome pomogla utvrditi istinu, da je u srednjem vijeku u ovom kraju, kao i u staroj Srbiji, vrijedio isti socijalni i ekonomski zakon i ista reparticija stanovništva, što se razumije samo po sebi, jer je i ovaj kraj pripadao Dušanovoj državi.

Dolaskom Turaka u ovaj kraj odnos između Slavena i Arbanasa izmijenio se na štetu Slavena. Arbanasi silaze sa planina, postaju stalnosjedioci i kao svi gorštaci apsorbiraju stalnosjedilačko stanovništvo, ali zadržavaju geografsku slavensku terminologiju, prilagodivši je u neznatnom opsegu svojem izgovoru. Prisustvujemo čudnoj pojavi, da u jednoj zemlji, koja je danas gotovo isključivo arbanska, imade vrlo malo pravih i nesumnjivih arbanskih geografskih imena.

Nakon ovih razmatranja postavlja se još pitanje, kako se odnosi naziv *Lap*, s jedne strane, prema nazivu Toska *Arbër* odnosno prema nazivu Gega *Arbën*, a, s druge prema nazivu arbanskoga plemena, koje 1304 knez Filip od Tarenta[77] piše u akusativu plurala *Albos*?

U *Arbër* = *Arbën* očuvao se prema arbanskoj fonetici nenaglašeni sufiks -*ăno* u lat. *Albănus*, dok se u *Lap* nije očuvao. To se dade lako objasniti činjenicom, da je naziv *Lap* nastao kod slav. stanovništva. Slaveni su nenaglašeni dočetak -*ër* odnosno -*ën* shvatili ispravno kao karakteristiku arb. plurala, koji se do danas očuvao u *Lebër* ili *Labër*, i prema njemu, odbacivši ga stvorili novi singular *Lap*.

Sa slav. nazivom *Lap* odlično se pokriva ime plemena *Albos*. Ali se na žalost *Albos* pominje samo jedan put i u diplomi ne nalazimo nikakovih podataka, gdje su stanovali. Ne možemo dakle identificirati današnje Ljabe sa Albos tarentskog kneza Filipa. Fonetska identičnost nije dosta za historijsku. Iz fonetske identičnosti možemo

[77] Thallóczy-Jireček-Sufflay, Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustratia, sv. I., ch. 563 i 569.

samo stvoriti zaključak vjerovatnosti, da je jedan od predaka današnjih Ljaba dobio kao despot potvrdu privilegija od tarentskog kneza Filipa 1304.

Sa ovim što smo dosada iznijeli nismo dovršili interpretaciju činjenica, koje smo ustanovili putem fonetske i toponomastičke analize. Postavljaju se naime dva pitanja, od kojih prvo glasi ovako: Ako je *Lap* nastalo od *Alb-* u *Albănus*, onda je to slav. posuđenica u arb. jeziku. Zbog toga se moramo pitati, kako je mogao ovaj slavenski naziv postati ime jednoga arbanaskoga plemena? Na ovo je pitanje najlakše odgovoriti, jer imamo upravo na Balkanu za to paralelu. Dakorumunji, Cincari ili maćedonski Rumunji i istarski Rumunji ili Čići zovu se svi u svom jeziku nazivom, koji potječe od lat. *Romanus*. Jedino meglenski Rumuni ne poznaju ovoga naziva,[78] nego se zovu onako, kako Slaveni zovu uopće Romane i kako na Balkanu svi ostali, i Grci i Turci i Arbanasi, zovu Rumunje t. j. izrazom *Vlah*. Moramo dakle za epirske Slavene, kojih je nestalo u 16. i 17. vijeku, predpostaviti, da su oni svoje susjede Arbanase, s kojima su uostalom živjeli u dnevnom saobraćaju, nazivali *Ljab* i da je ovaj izraz poprimio i jedan dio epirskih Arbanasa i očuvao ga do danas kao svoje plemensko ime.

Drugo pitanje, koje se postavlja na osnovu toponomastičke analize, glasi ovako: Toponomastička analiza pokazala je, da slav. toponima ima posvuda u onom kraju koji se zove *Labëri*, upravo onako kao i u kraju *Shqëri*, kao uostalom u cijelom Epiru grčkom i arbanaskom. Slavena je prema tome bilo posvuda. Zašto su onda baš onaj kraj, koji smo gore označili, Arbanasi prozvali Shqëri? Na ovo pitanje valja odgovoriti onako, kako se na slična pitanja odgovara u romanistici.. U onim romanskim zemljama, gdje se u ranom srednjem vijeku miješaju Romani sa Germanima, kao u Francuskoj, ili sa Slavenima, kao u Furlaniji, dolazi naziv obih ovih naroda kao toponim, premda je većina stanovništva romanskoga podrijetla.[79] To je dolazilo odatle, što je u izvjesnim slučajevima trebalo označiti opreke između naselja romanskih odnosno slavenskih. Takove opreke imamo sebi da zamislimo, da su postojale i u Epiru, naročito u vrijeme silaženja Arbanasa sa planina, kad oni napuštaju pastirski nomadizam. Izvjesni krajevi ostadoše tada bolje i čišće slavenski, a drugi slabije. Sasvim je prirodno da su ove čišće slav. krajeve Arbanasi nazvali Shqëri.

---

[78] Th. Capidan, Meglenoromânii, sv. I., str. 189 singular vla (upor. arb. vlla), plural vlaş i pridjev odatle vlaşes »vlaški«.

[79] Gamillscheg, Romani germanica, sv. III (o Burgundima), str. 36 § 25 i od različitih autora napisan zbornik Oko Trsta str. 188.

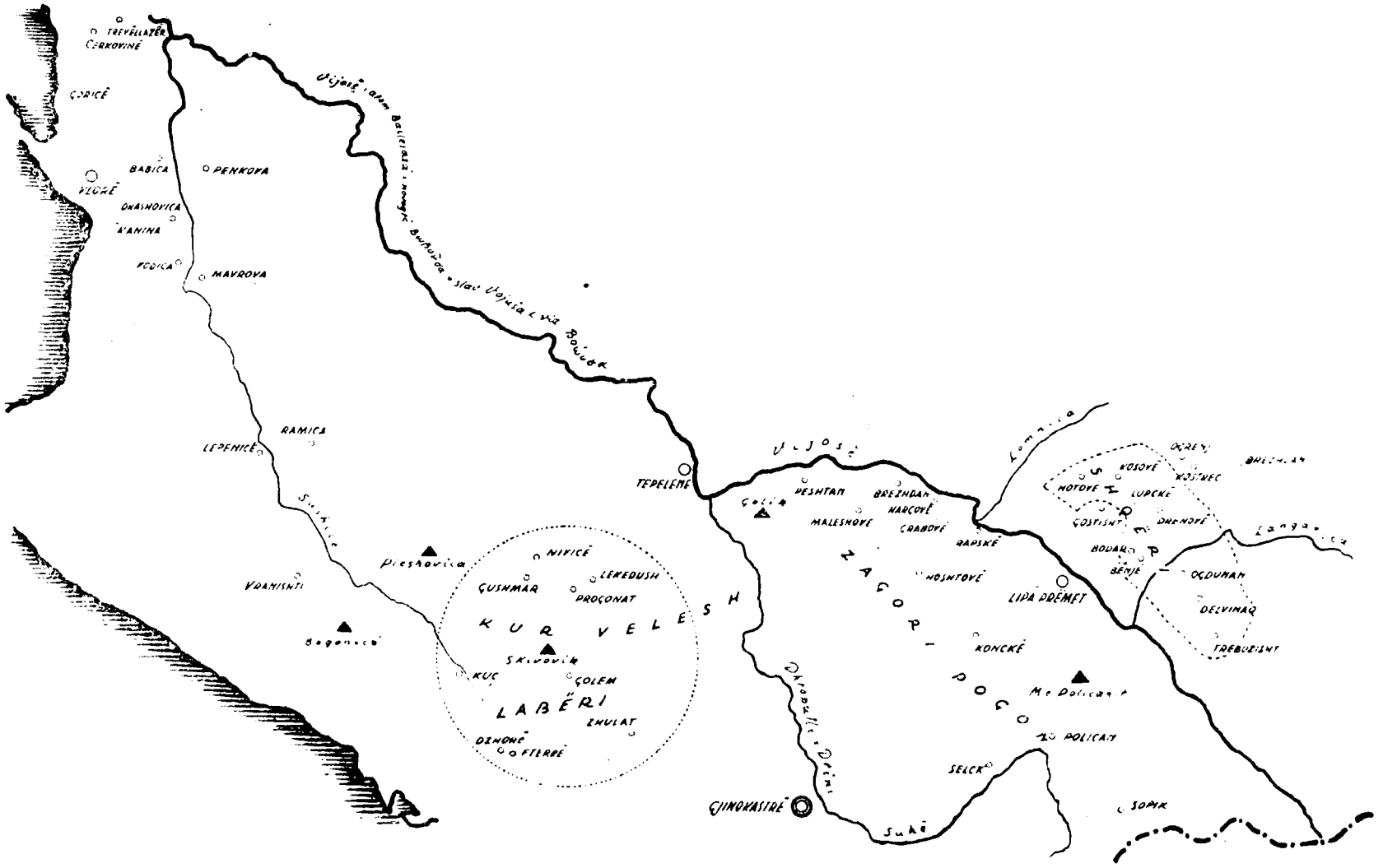
TREVELLAZËR
CERKOVINË
ÇORICË
VLORË
BABICA
PENKOVA
DHASHOVICA
KANINA
FODICA
MAVROVA
LEPENICË
RAMICA
SHUSHICE
VRANISHTI
Bogonicë
Plesnovica
TEPELENË
Lumi i Vjosës
NIVICË
ÇUSHMAR
LEKEDUSH
PROÇONAT
KURVELESH
SKIVOVIK
KUÇ
ÇOLEM
LABËRI
ZHULAT
DZHONË
FTERRË
Vjosë
PESHTAN
BREZHDAN
MARÇOVË
MALESHOVË
ÇRAMOVË
ÇOLIQ
KAPSKË
HOSHTOVË
LIDA PRÉMET
NADOP-POÇO
KONCKË
Mt. Polican
PO LICAT
SELCK
ÇINOKASTËR
SUHË
SOPIK
Lumi i Drinit
Lumi i Osumit
KOSOVË
KOSTREC
LUPCKË
DRENOVË
ÇOSTISHT
BODAR
BENJË
OÇDUMAN
DELVINAR
TREBUESHT

KAZALO RIJEČI[1])

Arapske:

kirmiz 41, 42

Arbanaške:

Arbër 79, Babica 81, Bënjë 82, Breshdan 81, buall 74, çar(r)anik 35, Delvinaq 83, Drashovica 81, Drënovë 83, Frashër 83. Golem 81, Gostisht 83, Grabovë 83, Gumenica 81, këmbonë 64, Kosinë 83, Kosovë 83, Kostrec 83, Kurvelesh 80, La(e)ngaricë 83, Lap 79, 84, Lepenica 81, Lupckë 82, Maja e Bogonicës 81, Malibardhë 83, Mavrova 81, molicë 56, Nivice 81, Novoselë 82, Ogdunan 83, Penkova 81, Pleshovica 81, Ramica 81, repë 76, Selenica 83, strehë 67, Suhë 81, Sushicë 81, Shqa 50, Shqëri 82—85, Shqipëtar 80, Vodica 81, vome 80, Vranishti 81, Zagori 81.

Bugarske:

kambana 64, osvên 16, ploskva 66.

(Novo)grčke:

ἀσπρ(ι)άχα 67, *βούζιον* 56, *Γουλέμι* 81, *ἐπώνυμον* 22, *ἔσβος* 38, *θύμβρος* 75, *καμπάνα* 64, *κεφαλή* 43, *κύριε ἐλέησον* 35, *μολίτζα* 56, *μπρουσλιάνα* 75, *παπᾶς* 58, *παπαδιά* 59, *ποκροβα* 65, *σύνορον* 27, *χαλάω* 13, *Ζαγόριον* 81.

Kymričke:

aches 11

Latinske:

accesus 11, aciale 73, Albănus 79, Albos 84, bellum 62, boletus 75, bubalus 74, campana 64, castaldus 60, fenestra 65, fervere 37, fraxinus 83, judaeus 63, magis 61, *margineus 31, mensa 57, 66, persica 37, praebyter 59, rapa 76, recessus 11, sanctus 59, siccare 13, situlus 37, Spalatum 38, vervex 53.

---

[1]) Brojevi odnose se na stranice. Izvedenice se neka traže pod osnovnim riječima.

Mađarske:

ablak 65, abrak 68, ábráz 77, acél 73, agár 74, akol 65, asztal 57, 66, bajnok 62, Bajmok 62, bán 59, bálvány 65, barack 63, barlang 73, bërbence 53, bërëna 65, Bësztërce 54, 76, bodony 54, boroszlán 74, borostyán 74, bot 69, boza 56, buja 77, burjan 75, csëtërt 63, csombor 75, csonak 71, Csongrád 54, csorba 78, csorda 70, csö 55, 69, d(a)raga 77, dorong 54, eplény 36, 71, eszkaba 70, gazda 64, gerabla 69, gerenda 54, gerendely 69, haraszt 75, ispan 62, jaszol 71, kabóca 74, kabala 74, kajalni 58, kaláka 61, kapta 74, karoly 54, kerep 71, kocsi 43, kompona 63, kopja 63, kovász 73, lanc 69, lanka 72, mancs 64, mázolni 68, munka 69, medënce 67, moly 56, mostoha 54, nadrág 64, oltar 58, oszlop 67, pad 66, pakróc 65, palaszk 66, pálca 70, panasz 78, pap 58, parázsolni 67, parlag 72, parna 66, pating 70, pecsenye 67, pecerke 75, pecsét 60, pelenka 65, pelyva 73, pilis 72, pince 66, pohár 67, porond 72, poroszló 60, poszto 64, pozdorja 73, rásza 72, rekëtya 76, répa 76, robot 60, rozsda 54, rud 71, szabad 61, szakacs 68, szalad 73, szapora 78, szarka 56, szász 63, szelënce 68, szent 59, szerha 67, szërëncse 78, szolga 64, szúca 63, tarack 63, tolmacs 61, tompa 78, torongy 76, tök 76, tukma 61, ucca 72, udvarnok 60, uzsonna 68, varász 58, varsa 70, vecsernye 59, vihar 76, vitorl(y)a 72, zálag 61, zár 71, zsébre 77, zseleb 70, zsir 74, zsidó 63, zsincsica 53.

Rumunjske:[2])

Arbines 80, Bălgrad 54, bălvan 65, ban(i) 59, 60, bărbinţa 53, 56, berbece 53, bîrlog 73, bîrnă 65, bîtă 69, Bistriţă 54, bivol 74, boerii 50, boinic 62, boişte 62, boroslean 74, botă 69, bour 74, boz 56, broştean 74, buiac 77, burete 75, buruiană 75, (a) cai 58, cimbru 75, cin 71, cireadă 70, ciupercă 75, clacă 61, cobîlă 74, cobiliţă 74, copie 63, copită 74, corabie 71, coroiu 54, (a să) covasi 73, cumpănă 63, drag 77, esle 71, fereastră 65, fras 37, găselniţă 67, greblă 69, grindă 51, hreast 75, jale 51, jghiab 70, jidov 63, jintiţă 53, jir 74, jupîn 62, lanţ 69, luncă 72, mai 61, masă 66, 57, medelniţă 67, minge 64, (a) minji 68, molie 56, muncă 69, mucelniţă 67, nadragi 64, obloc 65, obraz 77, obroc 68, ocol 65, ogar 74, ojina 68, oltariu 58, oplean 36, 71, oţel 73, păhar 67, paliţă 70, pază 53, pecenie 67, pecete 60, pelincă 65, perină 66, pîrjol 68, pîrlog 72, pivniţă 66, pleaşă 72, pleavă 73, plimiră 12, ploască 66, pocrov 65, pod 66, ponos 77, popă 59, poreclă 21, postav 64, poting 70, (a) prăji 68, preot 59, primejdie 54, pristav 60, prost 56, prund 72, puiangu 51, puzderie 73, răchită 76, rapiţă 76, răsad 72, război 62, robot(a) 60, rudă 71, sas 63, scoabă 70, sfert 63, (a să sfii 17, sfînt 59, sînt 59, (a) slădi 73, slobod 61, slugă 64, socaciu 68, solniţă 68, spornic 78, stăpîn 62, 64, stolnic 67, streaşina 67, strinşte 78, suliţă 63, trind 76, ţarcă 56, ţeavă 55, 69, uliţă 73, vecernie 59, vetrilă 71, vîrşă 70, vifor 76, vla 85, vornic 60, vrajă 58, zălog 61, zăpadă 53, zăvor 71, (a) zimbi 77, zimbre 77.

Ruske:

bot 69 pelënka 65.

Slovenačke:

klestiti 36, lapta 38, Ljubljana 82, mazinec 37, medenica 67, meresec 35, predal 37, slad 73, solnica 68, zobrne 77.

---

[2]) Uzete su i cincarske (= macedorumunjske) i meglenorumunjske riječi.

Srpsko-hrvatske:

Arbanas 80, Banoštor 59, bojnik 62, bovan 65, breskva 37, bršljan 74, čekrkli 44, čelikli 45, čerjan 35, čitmali 45, čohali 40, ćefalija 43, ćemerli 41, 43, 44, ćenarli 45, dianik 27, dlaska 36, dretva 38, đumišli(ja) 43, đuvezlija 45, 46, đuz(e)l(i) 45, džamli 40, eždirlija 46, fijersa 37, fras 37, Guberina 14, hairli 44, (h)avli 44, ibrišimli 41, izim 17, 18, jazavac 38, jelekli 46, kadifli 41, kajserli 40, kala 13, kalajli 40, kanli 43, kapija 42, katali 46, kitali 42, klaka 61, kljast 36, knjak 37, knjapav 37, kolali(ja) 43, kostretli 40, kovčali 41, kragulj 54, krali(je)š 35, kras 35, Krasimir 35, krčmi 41, krk(li) 41, krz(li) 41, kita(j)li(ja) 43, kolali 42, krmali 43, krstali 40, kumašli 41, ku(n)f(v)in(j) 27, lanac 69, mel(n)eviš 41, mermerli 39, mirišli 47, mrga(i)nj 27—33, mrgar 30, 32, mrgilj 29, 32, mrgit 27, 32, mrgir 27, 32, muhurli 47, nadra 36, nadžak-baba 48, nakrklji 46, 47, našili 42, nazli 44, nerist 35, njad 35, njazlo 36, opljan 36, opljen 71, oseka 8—16, osekla 11, osim 16—20, osjeka 8, osled 10, osvan 18, ošljeka 9, palacke 66, pamukli 41, paprat 35, pečenje 67, pehar 67, pečurka 75, perli 40, Plešivica 72, plima 10, 12, 13, podrijet 23, podrijetlo 21—26, podrilo 23, podritolica 25, ponos 77, popadija 59, poreklo 22, 24, pozder 73, prama 35, Prapolje 35, prask(v)a 37, prasunje 34, Prelog 72, pržiti 67, rasad 72, rekesa 11, rudo 71, sedefli 41, sem 16, sigalj 37, sinj 16, sin(j)or 27, sjem 16, skaleža 13, slapić 36, sleka 10, 12, smraka 35, Split 38, srma(j)l(r)i(ja) 47, stomorina 59, sudija 43, suša 12, 13, svraka 56, šećerli 39, šekada 13, 14, škljanac 36, švanjiti (se) 18, 37, trutovi 76, zlatali 40, žetica 53.

Starocrkvenoslavenske (i praslavenske):

balъvanъ 65, brъvьno 65, bujь 77, byvolъ 56, 74, bъrlogъ 73, cêvь 69, četvrъtь 63, člъnъ 71, čǫbrъ 75, črêda 70, êsli 71, greblo 69, grędelь 69, hvrastъ 75, kajati 58, kobyla 74, kopyto 74, korьje 63, korabь 71, kvasъ 73, kǫpona 63, lǫgъ 83, lǫka 72, ljubъ 82, mazati 68, mêdъ 67, męčь 64, mǫka 68, nadragy 64, oblokъ 65, obrazъ 77, obrokъ 68, ocêlь 73, ogarъ 74, okolъ 65, olъtarь 56, 58, palica 70, paǫkъ 51, pečatь 60, pelena 65, perina 66 pivьnica 66, plêšь 72, plêva 73, podъ 66, pokrovъ 65, poprъ 58, postavъ 64, potęgъ 70, pražiti 67, prêlogъ 72, pristavъ 60, prǫdъ 72, rabota 60, rakita 75, rêpa 76, sasъ 63, skoba 70, sluga 64, sokačь 68, sotona 59, sǫdii 43, sporъ 78, stъlpъ 67, stolъ 57, 66, strêha 67, sulica 63, svênê 16, svętъ 59, svobodь 61, sъręšta 78, štrъbъ 78, tlъmačь 61, toprъ 78, trêskъ 63, trǫdъ 76, trudъ 76, tyky 76, tъkъmo 61, ulica 72, (j)užina 68, verša 70, vêtrilo 71, vihrъ 76, vraža 58, zalogъ 61, zavorъ 71, židovinъ 63, žirъ 74, žlêbъ 70, županъ 62.

Starovisokonjemačke:

pehhari 67, phaffo 58.

Turske:

kapu 42, -li 39—48, menefşe 41, yildiz 41.

Zapadne romanske:

cala 13, crialesso 35, fiasca 66, merghegnum 30, sevente 10, Sclavanie 82.

DOPUNE

Str. 9. *Oseka* je zabilježena još na Vrgadi (Jurišić NVj. XLV, 176. *ȍsēka osēknȗti),* na Hvaru *(ȍseka osēknȗt* Hraste), na Šolti (Hraste, Rad 272, . . .), na Braču *(ȍseka,* Hraste, Srp. dial. Zbornik, X, 17) i na Lastovu *(òseka,* Oblak Afsl P XVI, 433).

Str. 10. G. G. Maver, Rim, upozoruje me na ono što piše A. Prati u Dizionario di marina o mletačkom nazivu *sevente* »alta marea« [»avverti che *sevente* non significa = riflusso come hanno il' Salvioni *Postille* 274 e il Meyer-Lübke *REW],* iz čega izlazi, da značenje »oseka« nije nimalo sigurno. Zbog semantičnog razvitka mletačkog naziva treba ipak upozoriti na ono što je rečeno u bilješci 9 na str. 11 o *aches* »marée montante« u Walesu. Problem našeg izraza *osled* ostaje, prema tome, zasada neriješen.

Str. 16. Vuk bilježi *ȍsem* iz Boke, B-I I 917. Oblik *sȋn* kao na Korčuli govori se i u Vodicama (Istra), v. Ribarić, Srp. dial. Zbornik IX, 190. Oblik *ȍsvīn* pored *ȍsin* bilježi Kušar na Lumbardi NVj. III 326, u Crmnici Miletić Srp. dial. Zbornik IX 445 *os[v]ȋn* pored *ȍsim.*

Str. 29. Miletić Srp. dial. Zbornik IX 265, 267 zabilježio je u Crmnici *mergȋn* »granični tub«. Upor. i ono što sam o ovoj romanskoj tuđici pisao u Zfr P XLVI, 407 br. 86. Bilješci 32 treba još dodati: U Srijemu *râzor„* postverbal od *razòrati ràzorēm* B-I II 332.

Str. 34. Moj nazor o vrijednosti starog jugosl. *ê* (ne praslavenskoga) kritikuje i Fran Ramovš, Fonetična vrednost psl. *ê,* Slov. Akad. znanosti in umetnosti, v Ljubljani 1944, Filoz.-fil.-hist. razr. Razprave II, št. 6, str. 121.

Str. 36, C 4. Miletić Srp. dial. Zbornik IX 393 zabilježio je u Crmnici *čklan* g. *čklâna, čklānȁk čklânci* pored *šklanȁc šklânci,* a Vuković u Pivi ibidem X 407 *šlân* »vrlika«, *šlának* »članak u noge«. Ikavski oblik *oplȋn* za *oplan* zabilježio je u Istri Ribarić, ibidem IX 173, a u Vodicama *oplȅn* g. *oplȅna.*

Str. 37 E 1. Pored *fras* upor. *frûsin* »boginje« u Crmnici, Miletić Srp. dial. Zbornik IX 266, 358.

Str. 49. Ovaj članak izlazi na francuskom jeziku u Rosetti-jevu časopisu Bulletin linguistique (Bucureşti), v. XIV (1946—8).

Str. 70, 7. *Poteg* u značenju »kureļ, kuka ili drveni ili željezni klin, što spaja gredelj sa plužnim kolicama« zabilježen je na Kosovu kod Rogatice (Bosna), v. Br. Bratanić, Oraće sprave kod Hrvata, str. 68. Ovo značenje odlično se slaže sa mađarskim i rumunjskim slavizmom. Trebalo bi više potvrda za *poteg* na srp.-hrv. teritoriji, da se vidi area ovoga značenja.

SADRŽAJ

AKADEMIK PETAR SKOK:

Leksikologijske studije 5

AKADEMIK ANTE BARAC:

Bjelinski u Hrvatskoj književnosti 91

DR. MATE HRASTE:

Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale . 123

DR. HENRIK BARIĆ:

Ilirske jezične studije 157

DR. STJEPAN BOSANAC:

Kritičke napomene uređivanju Akademijskoga rječnika . . 209